

**АСОЦИАЦИЯ НА ПРОКУРОРИТЕ
В БЪЛГАРИЯ**

БЮЛЕТИН

БР. 3/2008

БЮЛЕТИН НА АСОЦИАЦИЯТА НА ПРОКУРОРИТЕ В БЪЛГАРИЯ

Адрес на редакцията:

гр. София, бул. „Витоша“ № 2,
тел. 02/92 19 330, факс 02/988 58 95
e-mail: apb.@prb.bg
Internet: www.apb.prb.bg

Уважаеми колеги,

Форумът в сайта на Асоциацията е на Ваше разположение за представяне на становища, обмяна на информация и обсъждане на всякакви въпроси, свързани с прокурорската работа.

Разчитаме на Вашето активно участие.

От редакционната колегия

© Асоциация на прокурорите в България, 2008
© Издателство „Феней“, 2008

СЪДЪРЖАНИЕ

СЪЮЗЕН ЖИВОТ

Протокол от заседание на Управителния съвет на АПБ, проведено на 24.09.2008 г. в гр. София.....	7
Протокол от работна среща на 03.09.2008 г. от 11.00 часа в заседателната зала на отдел „Международно правно сътрудничество“ на ВКП, бул. „Витоша“ № 2, ет. 3.....	10
Проект на Кодекс за етично поведение на българските магистрати.....	15
In Memoriam. Да си спомним за колегите Антон Гюров и Аделина Баталска.....	25

ПРОКУРОРСКА ПРАКТИКА

Престъпления против интелектуалната собственост <i>Чавдар Грошев, прокурор при Районна прокуратура – Пловдив.....</i>	28
Специални разузнавателни средства <i>Галин Гавраилов, прокурор при Районна прокуратура – Пловдив.....</i>	40
Пробацията – същност и проблеми (продължение от кн. 2/2008) <i>Иван Петков, бивш прокурор от ВКП, сега преподавател в Националния институт на правосъдието – София).....</i>	53

СРАВНИТЕЛНО-ПРАВНИ И ПРАКТИЧЕСКИ АНАЛИЗИ

Хармонизиране на българското законодателство с европейското в областта на корупцията и защита на финансовите интереси на Европейския съюз в контекста на европейската интеграция на страната ни <i>Силвия Александрова Цанкова-Захариева, прокурор при Районна прокуратура – Пловдив и задочен докторант по наказателно право при ПУ „П. Хилендарски“, ЮФ.....</i>	70
--	----

Проучване на прокурорския опит при разследване на престъпления, извършени от чужденци (по данни от социологическо проучване)
Бранимира Игнатова, докторант по криминалистика, Юридически факултет на СУ „Св. Климент Охридски“.....102

ДРУГИТЕ ЗА НАС

Подобряване на ефективността, отчетността и независимостта на прокурорската институция
Резюме на основните изводи от сравнително-правно изследване, осъществено от Институт „Отворено общество“, Ню Йорк, и „Отворено общество“, София110

ПРАВНАТА НАУКА В ПОМОЩ НА ПРАКТИКАТА

Европа на български или основното за Европейския съюз
Поредица на д-р Атанас Семов, директор на Института по Европейско право, първа част.....117

СЪЮЗЕН ЖИВОТ

ПРОТОКОЛ **от заседание на Управителния съвет** **на АПБ, проведено на 24.09.2008 г.,** **в гр. София**

На 24.09.2008 в сградата на Съдебната палата, ет. 3, зала 72 беше проведено заседание на УС на АПБ. Присъстваха всички членове на Управителния съвет:

1. Камен Михов
2. Вичо Вичев
3. Йордан Иванов
4. Трендафил Трайков
5. Ясенка Шигарминова
6. Галя Гугушева
7. Бойко Конакчийски

Заседанието беше водено от председателя на АПБ и протече при следния дневен ред:

1. Прием на нови членове на Асоциацията.
2. Утвърждаване на бюджет за издаване на бюлетина на Асоциацията.
3. Утвърждаване на бюджет за провеждане на семинар за данъчни престъпления през месец октомври 2008г.
4. Одобряване разходи, свързани с провеждане на втората работна среща на постоянните комисии на 03.09.2008 г.
5. Представяне на отчет за работата на комисиите до месец септември 2008 г.
6. Вземане на решение за сключване на договор за сътрудничество със „Сиела“, относно издаване на бюлетин.
7. Обсъждане на възможност за организиране от АПБ на Новогодишен бал на прокурорите.
8. Подготовка на становище относно исканите от ръководството статистическите справки и предложението на комисиите.
9. Обсъждане на промяна на състава на комисиите.
10. Вземане на решение за издаване на членски карти, удостоверения и значки и гласуване на бюджет.

11. Вземане на решение за определяне на представител на Асоциацията в комисията на Висшия съдебен съвет по избор на модел на прокурорски тоги.

12. Вземане на решение относно оферти от доставчиците на правен софтуер за предоставяне за домашно ползване на техните продукти за членове на Асоциацията.

13. Други.

По точка 1 бяха разгледани молбите за членство в Асоциацията на:

1. Димитър Цветанов Хаджийски, Софийска районна прокуратура
2. Антоанета Николова Близнакова, Софийска градска прокуратура
3. Антон Михов Радойнов, Софийска военно-окръжна прокуратура
4. Даниела Спасова Личева, Софийска градска прокуратура
5. Георги Крумов Качорев, Районна прокуратура Благоевград
6. Спаска Димитрова Динкова, Районна прокуратура Благоевград
7. Ивайло Альошев Филипов, Районна прокуратура Благоевград
8. Елена Серафимова Гоцева, Районна прокуратура Благоевград
9. Екатерина Тодорова Даракчиева, Районна прокуратура Благоевград
10. Биляна Димитрова Гълъбова, Окръжна прокуратура Благоевград
11. Райна Андреева Гундева, Районна прокуратура Благоевград
12. Райна Петкова Бачева, Районна прокуратура Благоевград
13. Цветана Живкова Гогова-Иванова, Районна прокуратура Благоевград
14. Емилия Ангелова Станинска, Районна прокуратура Благоевград
15. Орхидея Димитрова Андонова, Районна прокуратура Благоевград
16. Румяна Иванова Иванова, Районна прокуратура Благоевград
17. Георги Василев Мадолев, Районна прокуратура Благоевград
18. Станислава Йорданова Арабаджиева, Районна прокуратура Благоевград

По т. 1 УС единодушно реши:

Приема гореизброените прокурори за членове на УС на АПБ.

По т. 2 от дневния ред:

Камен Михов предложи да се плати хонорар на Иван Петков в размер на 200 лв. за разработки публикувани в бюлетина на Асоциацията.

Господин Михов представи на УС предложението на Сава Петров да се публикуват в 4 поредни броя разработки на д-р Семов на тема „Право на Европейския съюз“.

Асоциация на прокурорите в България

По т. 2. УС единодушно реши:

Да се изплати на Иван Петков хонорар в размер на 200 лв.

Да се предложи на д-р Семов за всяка от четирите публикации по 200 лв. на публикация.

По т. 3. Камен Михов докладва предложението на Комисията за обучение и квалификация на прокурорите, за организиране на обучителен семинар по данъчни престъпления през първата седмица на ноември 2008 г.

По т. 3 УС реши:

Възлага на Комисията да създаде организация за провеждане на семинара, да изготви бюджет и да докладва на УС.

По т. 4 УС единодушно реши:

Одобрява направените разходи на стойност 250 лв. по повод организирането на среща на постоянните комисии, проведена на 03.09.2008 г.

По т. 5. Камен Михов докладва работата на комисиите.**УС реши:**

Във връзка работата на Комисията по социални дейности, възлага на членовете и в срок до 1 месец да изготвят план за дейността на комисията и да го докладват за одобрение на УС.

Приема работата на всички комисии. Отправя забележка на Комисията по социални дейности, като ѝ указва да активизира дейността си и да предложи на Управителния съвет план за дейността си.

Да се изпратят до всички членове на УС правилата за работа на комисии.

УС реши да не се самосезира по дисциплинарни производства и да възлага на Комисията по етика задачи само когато е сезирана за нарушения на етичните правила.

По т. 6 от дневния ред Камен Михов представи офертата на фирма „Сиела“ за издаване на бюлетина на Асоциацията, във вариант 1000 бройки до 200 стр., на стойност 3000 лв. без ДДС., като издателството ще плаща сумата от 500 лв. на научна колегия за бюлетина.

По т. 6 УС отхвърли офертата на фирма „Сиела“ в този ѝ вид, като необосновано висока. Възлага на председателя на Асоциацията да подготви 3 оферти от други фирми относно съвместно издаване на бюлетина.

По т. 7 от дневния ред, УС отхвърля предложението за провеждане на Новогодишен бал и оставя за обсъждане на идеята за провеждане на

бал на дата на създаване на прокуратурата на следващото заседание на УС.

По т. 8 УС възлага на:

Камен Михов и Трендафил Трайков да изготвят проект на становище относно множеството справки изисквани от административните ръководители, което да представи за обсъждане на УС.

Г-жа Гугушева да изготви проекто-становище до Ръководството на Прокуратурата относно множеството семинари за прокурори и липсата на методика за обучения на прокурори, като се настоява всеки семинар да представя предварителен бюджет и резултати. Становището да бъде представено на УС за обсъждане и приемане.

По т. 9 по предложение на Камен Михов УС реши да замени Румяна Ирманова, от Окръжна прокуратура Велико Търново с Елка Ваклинова, от СГП като член на Комисията за обучение и квалификация на прокурорите.

По т. 10 УС възлага на Комисията по социални дейности в рамките на 1 месец да направи проучване и да изготви варианти за издаване на членски карти, удостоверения и значки, и да ги представи за обсъждане на УС. Възлага на госпожа Шигарминова да контролира работата на Комисията относно тази задача.

По т. 11 по предложение на г-н Вичев УС избра г-жа Магдалена Лазарова да представлява Асоциацията във Висшия съдебен съвет на заседание на Комисия по избор на тоги на 29.09.2008 г. Магдалена Лазарова да изготви доклад.

По т. 12 УС единодушно реши:

Да се публикува съобщение на сайта на Асоциацията за предложената от фирма „Сиела” оферта и ако се съберат над 100 желаещи въпроса да се представи отново за разглеждане от УС.

По т. 13. Други. Бяха разгледани следните въпроси:

1. Предложение на Иво Радев за организиране на регионален семинар в Плевен.
2. Съвместна покана със Съюза на съдиите до МЕДЕЛ за участие в българо-румънски семинар на тема «Реформи в съдебните системи на Р България и Румъния» през септември 2009 г.

По т. 13:

1. УС приветства подобни регионални инициативи. Асоциацията ще оказва методическа помощ за организирането на всякакви регионални семинари, и ще поеме разходите за хонорари на външни лектори.

2. УС одобрява инициативата и възлага на Камен Михов и Юлия Велчева да се осъществят контакт със Съюза на съдиите в България и с МЕДЕЛ.

Председател на АПБ:

(К. Михов)

Изготвил протокола:

(Ю. Велчева)

ПРОТОКОЛ

**от работна среща на 03.09.2008 г.,
от 11.00 часа в заседателната зала на отдел
"Международно правно сътрудничество"
на ВКП, бул. Витоша №2, ет. 3**

Срещата откри Камен Михов, председател на Асоциацията на прокурорите. Той представи новият офис на Асоциацията – зала 72, ет. 3 на Съдебната палата, предоставен на организацията по разпореждане на главния прокурор, със заповед на заместник-главния прокурор г-н Валери Първанов.

Предстои да се изработи табела на Асоциацията, която да бъде поставена пред залата.

Срещата се проведе при следния дневен ред:

1. Обсъждане на постигнатото в период от 20.03.2008 г. (среща в Рибарица) до септември 2008 г.

2. Обсъждане на конкретен план за работата на комисиите до края на 2008 г.

3. Подготовка на отчет за работата на комисиите до Управителния съвет.

4. Подготовка на работен семинар на АПБ в УБ Батак.

5. Насрочване на заседание на УС за 24.09.2008, обсъждане на дневен ред.

6. Инициатива за плащане на членския внос от всички членове.

7. Обсъждане на проблеми с актуалния списък на редовните членове на АПБ.

8. Индивидуална работа на регионалните координатори с местните членове.

9. Агитиране за участие във форума на АПБ.

10. Презентация на офиса

11. Възможности и бюджет за закупуване на офис оборудване за офиса на Асоциацията.

12. Други.

Г-н Михов постави въпроса за нуждата от съществуване на Асоциацията.

Сава Петров сподели, че се наблюдава раздвижване сред членовете, особено сред по-младите колеги, които са по-необременени. Той предложи Асоциацията да се занимава повече със синдикална дейност –

да представлява своите членове пред административните ръководители, например при дисциплинарни производства.

Също така тя би могла да бъде като **рупор, когато се дискутират значими теми засягащи Прокуратурата** – като закриването на Следствието или преминаването на Прокуратурата към изпълнителната власт.

Камен Михов сподели тревогите си от неособено заинтересования Управителен съвет и предложи едно от нещата, които трябва да се направят с оглед на по-доброто функциониране на Асоциацията, да се създадат регионални структури, да се отиде при хората по места, тъй като хората не се обръщат към Асоциацията.

Г-н Михов предложи да се използва форумата в сайта на Асоциацията за лична агитация от членовете на комисии. Той разясни, че за да има ефект форума, трябва да има широко участие на прокурори и активна обмяна на информация и мнения.

Другото предложение на г-н Михов е да се обмислят награди за прокурорска доблест.

Сава Петров разясни работата на редакционната колегия на Бюлетина на Асоциацията. Осъществена е връзка с д-р Семов относно негова презентация на тема Общностно право. Д-р Семов е готов да предостави материала за публикация в бюлетина, както и да води редовна рубрика в него. Проблемът е финансирането на това начинание.

Камен Михов съобщи, че във връзка с идеята бюлетинът да се превърне в специализирано наказателноправно издание, той е осъществил контакт с издателство Сиела, които са се ангажирали да съдействат със средства и експерти. Идеята е да се привлече юридическата академична общност и да се създаде научна колегия. Той обясни, че ако Сиела се съгласят да финансират 1/2 от издаването на 4 броя годишно, това би освободила средства на Асоциацията за хонорари за разработването на материали за бюлетина.

Беше повдигнат въпроса за избора на Сиела за партньор на Асоциацията от Трендафил Трайков. Дискутира се въпроса дали има ли нужда от Обществена поръчка или не.

Г-н Михов отбеляза, че става дума за сътрудничество между Асоциацията и издателство Сиела, а не за някакъв вид спонсорство. От издателството смятат, че изданието би имало пазар извън членовете на Асоциацията. Очаква се издателството да представи оферта, която г-н Михов да представи за обсъждане на Управителния Съвет.

Сава Петров предложи Сиела да рекламира своята дейност на страниците на бюлетина.

Камен Михов предложи Асоциацията да излезе със становище относно „конфликт на интереси“ и определението на понятието в новия ЗСВ,

което, според него, в тази му редакция създава предпоставки за създаването на корупционна среда. Той предложи при наличието на конфликта на интереси, той да бъде обявен.

Г-н Михов предложи Асоциацията да си закупи собствен домейн, който струва около 40 лв. годишно.

Сава Петров предложи да се закупи правна литература за членовете на Асоциацията, като например новия ЗМВР, сборник с международно-правни актове и други.

Камен Михов предложи да се договорят преференциални цени за закупуване на софтуерна нормативна база за домашно ползване за членовете на Асоциацията.

Трендафил Трайков предложи да се отпрати питане към ръководството, за да се сключи допълнителен анекс към договора, сключен между ръководството и фирмите доставчици на софтуера.

Камен Михов помоли **регионалните координатори до края на месеца да изготвят списъци с проблемите на колегите по места.**

Данчо Данов отбеляза, че на срещата в Рибарица г-н Ситнилски пое ангажимента да се намали бюрокрацията. Той отбеляза, че прокуратурите са засипвани с искания за всякакви справки, които трябва да изготвят, 32 вида справки ежемесечно.

Г-н Трайков предложи **Асоциацията да направи официално запитване до ръководството на Прокуратурата за броя на справките и необходимостта от изготвянето им.**

Г-н Данов повдигна въпроса за **увеличения брой указания от различни отдели.**

Камен Михов сподели, че е възложил на Георги Стоилов да изготви анкета, която да бъде публикувана във форума, така че колегите да могат да споделят проблемите си.

Камен Михов предложи на обсъждане предстоящия семинар за данъчни престъпления, за 50 души прокурори. Регионалните координатори да уточнят бройката по райони, по 1 човек от окръжните прокуратури, членове на Асоциацията.

Янка Гочева отбеляза, че единствено прокуратурите в Пловдив и Велико Търново работят по данъчни дела.

Трендафил Трайков отбеляза, че не е възможно да се създаде унифицирана практика, тъй като практиката се създава от административните ръководители. Той предложи да се привлекат съдии за лектори на семинарите.

В тази връзка г-н Михов предложи да се замени Румяна Ирманова с Елка Ваклинова, от СГП в комисията по квалификация.

Величка Смилянова отбеляза, че регионалните семинари могат да бъдат на различни теми и темите предложени от комисията са примерни

и винаги могат да бъдат променени въз основа на информация предоставена от регионалните координатори.

Господин Трайков обърна внимание на факта, че предложенията за регионални семинари трябва да бъдат обвързани с възможността административните ръководители на тези семинари да бъдат обсъдени и други въпроси, които са важни за региона.

Единодушно беше решено регионалните семинари да бъдат съгласувани с апелативните ръководители.

Камен Михов възложи на регионалните координатори до края на месец септември да бъдат уточнение темите, броя на участниците, мястото и бюджета на всеки регионален семинар, както и да бъде взето съгласието на административните ръководители.

Господин Михов води срещата по точките от дневния ред:

По точка 1:

1. Бюлетинът на Асоциацията е много хубав и заслугите за това са на редакционната колегия. Сайтът на Асоциацията трябва да бъде преведен на английски и ангажиментът за това беше на г-жа Велчева, да осигури съдействието на Американското посолство.

2. Комисията по социални дейности не е активна и не е предприела никаква дейност.

3. Досега Комисията по квалификация организира обучителен семинар за прокурори от София на тема: „Международно правно сътрудничество – Българо-американски договори за международно правно сътрудничество и договор за екстрадиция“ и предстои организирането на семинара за данъчни престъпления.

4. Етичната комисия взе активно участие в Комисията на ВСС за изготвяне на единен Етичен кодекс на магистратите, който трябва да бъде завършен края на годината. В комисията участват около 20 души, предоставени са материали на членовете ѝ.

Камен Михов предложи да се качат материалите в сайта на Асоциацията и да се събират предложения от колегите на e-mail адреса на Асоциацията.

Камен Михов предложи Комисията по социални дейности да изготви проект за визитки на членовете на Асоциацията, значки, членски карти и удостоверения.

Във връзка с изработването на новите тоги на прокурорите, е постъпило искане, да се включи представител на Асоциацията.

По точка 2:

Относно издаването на бюлетина до края на годината могат да излязат още 2 броя – един до края на месец септември и един до Коледа.

Сава Петров докладва, че е взел съгласието на НИП да се публикуват материали от обучителни семинари на тема „Участие на прокурора в административни производства“ провеждани от НИП и Американското посолство. Г-жа Велчева пое ангажимента да осигури съгласието на посолството.

Г-н Михов предложи да се попита дали може да се преиздадат още 50 бр. от брой 1 на бюлетина.

Беше предложено Асоциацията да организира Новогодишно парти за членовете, или парти на Асоциацията, срещу малък куверт, който да бъде заплатен от всеки член.

По дневния ред Камен Михов обяви, че ще свика Управителен Съвет на 24.09.2008 г. и ще докладва за предложенията от настоящата работна среща.

Камен Михов предложи **дневен ред** за предстоящия Управителен съвет, а именно:

1. Разходите за регионалните семинари.
2. Работата по изработването на етичния кодекс.
3. Предложението за организирането на Новогодишно парти.
4. Изработване на значки, членски карти и удостоверения за членове на Асоциацията, ако до тогава има информация за бюджета.
5. Представяне на офертата на „Сиела“.
6. Запитване до ръководството за множеството справки и указания.
7. Събирането на 3 оферти за предоставяне на софтуерни продукти за домашно ползване от членовете на Асоциацията.
8. Гласуване на нови членове.

По т. 6 от дневния ред г-н Михов възложи на регионалните координатори лично да агитират членовете от своя район да си платят членския внос, като направи уточнение, че онези от членовете, които не са плащали повече от 2 години, да платят един встъпителен членски внос и един годишен.

Списъците на членовете на Асоциацията да бъдат качени в сайта на Асоциацията.

Беше предложено да се включи рубрика в сайта „In memoriam“, както и да се изпращат поздравления на многодетни семейства и поздравителни адреси до членове на Асоциацията по различни поводи, на пример по-вишаване от ВСС.

ПРЕДСЕДАТЕЛ НА АПБ:

(К. МИХОВ)

Изготвил протокола:

(Ю. ВЕЛЧЕВА)

Асоциация на прокурорите в България

ПРОЕКТ!

КОДЕКС ЗА ЕТИЧНО ПОВЕДЕНИЕ НА БЪЛГАРСКИТЕ МАГИСТРАТИ

РАБОТЕЩИТЕ В СЪДЕБНАТА СИСТЕМА НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ, МАГИСТРАТИ,

Водени от разбирането, че наличието на стандарти за етично поведение на магистратите са важен фактор за:

- формиране на по-високо обществено доверие към съдебната система;
- защита правата на човека и утвърждаване върховенството на закона;
- предотвратяване и ограничаване на корупцията в системата на съдебната власт.

Поемат като свой ангажимент към българското общество изискването да изпълняват и внедряват в професионалната си дейност правилата за етично поведение разписани с този кодекс.

Висшият съдебен съвет като върховен административен и ръководен орган на съдебната власт в Република България утвърждава **КОДЕКСА ЗА ЕТИЧНО ПОВЕДЕНИЕ НА БЪЛГАРСКИТЕ МАГИСТРАТИ** и носи основната отговорност за прилагане на прогласените с него правила за поведение в служебната и извънслужебната дейност на магистратите.

ПРИЛОЖНО ПОЛЕ

Кодексът за етично поведение е приложим към всички съдии, прокурори и следователи, членове на Висшия съдебен съвет, инспектори в Инспектората към ВСС, наричани за нуждите на този кодекс – магистрати.

ИЗТОЧНИЦИ

Кодексът е изготвен в съответствие с Конституцията на РБ, Закона за съдебната власт, препоръките на Комитета на министрите на Съвета на Европа за статута на съдии, прокурори и разследващи органи, както и всички други национални и международни актове, които регламентират дейността на магистратите в РБ.

Раздел I ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ

Основните принципи установяват стандартите и очертават рамката за регулиране на поведението на магистратите във и извън службата, която изпълняват

НЕЗАВИСИМОСТ

Независим по смисъла на Кодекса е този магистрат, който при изпълнение на служебните си задължения се ръководи единствено от вътрешното си убеждение, закона и основните принципи, заложиени тук, и не се поддава на натиск, заплахи, стимули, преки или косвени влияния от представители на която и да е друга власт – публична или частна, вътрешна или външна за съдебната система.

БЕЗПРИСТРАСТНОСТ

Безпристрастен е този магистрат, който установява истината за фактите единствено на основата на обективен анализ на доказателствата по делото, поддържа еднаква дистанция спрямо страните и техните адвокати и избягва поведение, което може да се възприеме като привилигиране, предразположеност, предубеденост или предразсъдък, основан на раса, произход, етническа принадлежност, пол, религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично и обществено положение или имуществено състояние.

СПРАВЕДЛИВОСТ И ПРОЗРАЧНОСТ

Справедлив е този магистрат, който в рамките на общите и абстрактни норми на закона отчита особеностите на всеки конкретен случай и го решава опирайки се на критерии, свързани с общочовешките ценности и ценностите на демократичната правна уредба.

Прозрачността в действията и актовете на магистрата е гаранция за справедливостта на взетите от него решения.

ВЕЖЛИВОСТ И ТОЛЕРАНТНОСТ

Вежлив е този магистрат, който чрез действията и актовете си винаги изразява уважението и почитта, които дължи на своите колеги, адвокати, страните и останалите участници в процеса.

Толерантен е магистратът, който е открит и търпелив за изслушване и възприемане на нови или различни аргументи, мнения и гледни точки.

ПОЧТЕНОСТ И БЛАГОПРИЛИЧИЕ

Почтен е този магистрат, който извън рамките на закона не приема материални или нематериални облаги, независимо от естеството им и които могат да поставят под съмнение неговата независимост и безпристрастност.

Благоприличието е въздържане от всякакви действия, които биха могли да компроментират честта на магистрата в професията и обществото.

КОМПЕТЕНТНОСТ И КВАЛИФИЦИРАНост

Компетентен и квалифициран е добре подготвеният магистрат, този, който познава нормативната уредба на Република България и правото на Европейския съюз и е развил способности и умения за тяхното коректно прилагане.

Компетентността и квалифицираността са предпоставка за надлежното изпълнение на задълженията на магистрата и за неговото професионално израстване.

КОНФИДЕНЦИАЛНОСТ

Конфиденциален е магистрата, когато е дискретен и пази като професионална тайна фактите или сведенията, станали му известни при или по повод изпълнение на служебните му задължения.

Раздел V

ПРАВИЛА ЗА ЕТИЧНО ПОВЕДЕНИЕ, ПРОИЗТИЧАЩИ ОТ ОСНОВИТЕ ПРИНЦИПИ

1. Правила за етично поведение, произтичащи от принципа на НЕЗАВИСИМОСТ

Независимостта е предпоставка за утвърждаване върховенството на закона и гаранция за защита на основните човешки права и конституционни ценности.

ПРИЛАГАНЕ

1.1. Магистратът упражнява правомощията и взема решенията си единствено на основата на закона и вътрешното си убеждение.

1.2. Магистратът не допуска и не се поддава на каквото и да е външно влияние, натиск, заплахи, пряка или косвена намеса в работата му, независимо от техния източник, повод или причина.

1.3. При вземането на решения магистратът е независим и не се влияе от мнението на своите колеги, но и не предприема действия, с които би накърнил тяхната независимост.

1.4. Магистратът не участва по какъвто и да е начин в партийно-политическа дейност и не се намесва в политически или бизнес среди на влияние.

1.5. С действията и поведението си извън службата магистратът следва да защитава и утвърждава в обществеността представата за независимост на съдебната власт, като утвърждава впечатлението, че действително не се поддава на влияния – преки или косвени, от страна на която и да е друга власт – публична, частна, външна или вътрешна за съдебната система.

1.6. Магистратът има правото, но и задължението да информира органите на съдебната власт и обществеността при всеки опит за накърняване на неговата независимост

2. Правила за етично поведение, произтичащи от принципа за БЕЗПРИСТРАСТНОСТ

Безпристрастността е еднакво относима към актовете на магистратите по прилагането на материалното и процесуално право и произтича от правото на участниците в процеса да бъдат третираны по еднакъв начин.

ПРИЛАГАНЕ

2.1. Магистратът уважава достойнството на всеки човек и както при изпълнение на служебните си задължения, така и извън службата не допуска предпочитание, предубеждение или предразсъдъци въз основа на раса, произход, етническа принадлежност, пол, религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично и обществено положение или имуществено състояние.

2.2. Магистратът следва да отстоява и съхранява своята безпристрастност и в случаите на създадени в обществото силни настроения на симпатия или антипатия към участници във висящо пред него производство и да решава случая единствено въз основа на фактите и закона.

2.3. По висящи пред него производства, магистратът не може да прави публични изявления или коментари, чрез които да се ангажира за крайния изход на случая, или да създаде впечатление за пристрастност и предубеденост. Извън съдебните заседания той не може да обсъжда подобни производства пред други участници в тях, адвокати или трети лица.

2.4. Магистратът следва да се държи по начин и да не допуска ситуации, които пряко или косвено могат да послужат като основание за неговия отвод по конкретни случаи.

2.5. Магистратът трябва да зачита правото на страните да изразяват становища, да изказват твърдения и възражения в рамките на производството, в което са участници.

2.6. Магистратът не дава консултации по правни въпроси.

2.7. Магистратът не допуска участието си в производства при наличие на конфликт на интереси. При създаване на подобна ситуация или съмнение за подобен конфликт, поради наличие на обстоятелства от личен характер, магистратът обявява открито и ясно истината по случая и се оттегля.

3. Правила за етично поведение, произтичащи от принципа за СПРАВЕДЛИВОСТ И ПРОЗРАЧНОСТ

Изискването за справедливост възниква от невъзможността с правни норми да се уредят всички възникващи в живота случаи и правоотношения.

Изискването за прозрачност произтича от постоянната необходимост на обществото да се убеждава в законосъобразността и справедливостта на актовете и действията на магистратите.

ПРИЛАГАНЕ

3.1. Магистратът постановява решенията си само когато е убеден, че в рамките на закона те са справедливи за всички участници в производството. Той е особено внимателен при решаването на въпроси, свързани със свободата и репутацията на гражданите.

3.2. В случаите, когато законът предоставя на магистрата възможността да решава определени въпроси по преценка, водещо начало за него е изискването за справедливост.

3.3. В съответствие с изискванията на закона, магистратът следва да предоставя на обществеността полезна, своевременна, разбираема и надлежна информация.

3.4. В рамките на закона, магистратът гарантира публичност на действията и решенията си, като същевременно внимава да не бъдат засегнати законните права и интереси на участници в производството.

3.5. Той излага пред обществеността лично или чрез медиите мотивите за своите решения, като същевременно избягва поведение и действия, които могат да бъдат възприети като самоизтъкване или прекомерно търсене на обществено признание.

4. Правила за поведение, произтичащи от принципа за ВЕЖЛИВОСТ И ТОЛЕРАНТНОСТ

Изискванията за вежливост и толерантност се основават на присъщия за магистрата морал и възпитание и допринася както за по-доброто изпълнение на служебните му задължения, така и за по-ефективното функциониране на самата правораздавателна система.

ПРИЛАГАНЕ

4.1. Поведението на магистрата в обществото трябва да се основава на добри обноски и добро държание, а в обществените и служебни контакти, той трябва да бъде учтив и любезен;

4.2. Да бъде честен, коректен и учтив, както в работата си, така и в частния си живот;

4.3. Да се отнася с уважение към хората и да съблюдава техните права и свободи;

4.4. В служебната си дейност и в поведението си в обществото, магистратът трябва да бъде толерантен, да се отнася с уважение към колегите си, към представителите на други институции и към гражданите.

4.5. Колегиалните отношения между магистратите и служителите в съдебната система, независимо от мястото на служебната йерархия, трябва да се основават на взаимно уважение и толерантност, чрез въздържане от всякакво поведение, което вреди на репутацията на органите на съдебната власт.

5. Правила за поведение, произтичащи от принципа за ПОЧТЕНОСТ И БЛАГОПРИЛИЧИЕ

Почтеността, благоприличието и впечатлението за почтеност и благоприличие имат основно значение за доверието, авторитета и цялостната дейност на магистрата.

ПРИЛАГАНЕ

5.1. Магистратът не допуска и не приема под каквато и форма, повод и причина дарове, стимули, привилегии, както лично за него, така и за членовете на семейството му, когато това става при условия и ред непредвидени в закона.

5.2. Магистратът трябва да избягва действия и постъпки, явяващи се в разрез с утвърдените в обществото разбирания за благоприличие;

5.3. В обществените и официалните си контакти магистратът няма право да се възползва от служебното си положение или да използва правомощията си с цел извличане на лична облага;

5.4. С личното си поведение, и чувство за отговорност в служебната и извънслужебната си дейност, магистратът трябва да дава пример за висок морал и почтеност на длъжностните лица от съдебната власт.

5.5. Магистратът следва да се въздържа от всякакви действия, които биха могли да компрометират честта му в професията и обществото;

5.6. Магистратът трябва да е с безукорна репутация и да полага грижи да я поддържа;

5.7. Магистратът трябва да е последователен и неотклонен при спазването на правните и етични норми;

5.8. При кариерното си израстване, магистратът не трябва да използва лични контакти и уронващи достойнството му средства;

6. Правила за поведение, произтичащи от принципа на КОМПЕТЕНТНОСТ И КВАЛИФИЦИРАННОСТ

Изискването за компетентност и постоянна квалификация на магистратите произтича от правото на участниците в процеса и на обществото като цяло, да получават правни актове и правни услуги от най-високо качество.

ПРИЛАГАНЕ

6.1. Магистратът следва да изпълнява служебните си задължения и с предимство пред всяка друга извънслужебна дейност.

6.2. Магистратът трябва да се стреми към повишаване на професионалната си квалификация и подготовка и трябва да предприема необходимите мерки за поддържане и повишаване на своите познания, умения и лични качества за правилното изпълнение на правомощията си.

6.3. Магистратът следва да бъде информиран относно съответните новости в международното право, включително международните конвенции и другите актове, съдържащи норми, уреждащи човешките права.

7. Правила за поведение, произтичащи от принципа на КОНФИДЕНЦИАЛНОСТ

Конфиденциалността произтича от необходимостта да бъдат защитени правата на страните и техните близки от неправомерно използване от магистрата на информация и сведения, станали му известни по служебен път.

7.1. Магистратът е длъжен да пази абсолютна дискретност и професионална тайна в социалното си общуване и частен живот относно фактите или сведенията, станали му известни при или по повод изпълнение на служебните си задължения и да изисква същото от съдебните служители.

7.2. Магистратът не може да използва неправомерно информацията, станала му известна при осъществяване на неговите функции.

7.3. Магистратът може да обсъжда принципни правни проблеми, като е длъжен в такива случаи да запази в тайна конкретните факти по преписките и делата, като не разгласява сведения за личния живот на гражданите или такива, които увреждат интересите на лица или тяхната репутация.

7.4. Магистратът няма право да изразяват публично предварително становище по конкретни преписки и дела.

7.5. Магистратът е свободен да изразява лично мнение в средствата за масова информация по всички въпроси, за които няма изрична законова забрана.

7.6. Магистратът, член на колегиален орган следва да пази тайната на служебното съвещание, освен при изключенията, предвидени в закона.

Раздел VI

СПЕЦИФИЧНИ ПРАВИЛА ЗА ЕТИЧНО ПОВЕДЕНИЕ НА АДМИНИСТРАТИВНИ РЪКОВОДИТЕЛИ

1. Административният ръководител се отнася към служебно подчинените му магистрати с уважение и зачитане на личното им достойнство и без да допуска или създава впечатление за фаворизиране.

2. Магистратът на ръководна длъжност не се поддава на натиск и внушения от всякакъв друг характер, направени по начин недопустим от закона, в случаите за назначаване, преместване или кариерно израстване на подчинените му магистрати. Прозрачността в действията му в тази връзка е гаранция за справедливост, обективност и най-добър подбор.

3. Магистратът на ръководна длъжност се грижи за организацията и дейността на поверената му служба по начин, чрез който да бъдат постигнати най-добри резултати. Той осигурява и възможно най-добро сътрудничество с другите органи на съдебната власт и обществени служби при зачитане специфичната компетентност на всяка една от тях.

4. Магистратът на ръководна длъжност полага усилия да бъде информиран за всичко, което се случва в службата, която ръководи, за да може да взема правилни управленски решения и поема отговорност.

5. Магистратът на ръководна длъжност следи за актовете и действията на своите колеги, както и тези на административния персонал и служителите и предприема необходимите мерки в рамките на правомощията си когато това е необходимо за предотвратяване на нечие неправилно поведение.

6. Магистратът на ръководна длъжност е основен гарант при утвърждаване в непосредствената практическа дейност на магистратите на принципа за случайното разпределение на преписките и делата.

Раздел VII

ГАРАНЦИИ ЗА СПАЗВАНЕТО НА ВЪВЕДЕНИТЕ С ТОЗИ КОДЕКС ЕТИЧНИ ПРАВИЛА ЗА ПОВЕДЕНИЕ

1. Основен гарант за съблюдаване и прилагане правилата на този кодекс са самите магистрати чрез тяхната убеденост, съпричастност и доброволно приемане и прилагане.

2. Висшият съдебен съвет, чрез осъществяване на цялостен контрол по прилагането и спазването на Етичния кодекс и периодично предприемане на действия за обновяване и актуализиране на предвидените с него правила.

3. Комисията по професионална етика към Висшия съдебен съвет и комисиите за професионална етика към органите на съдебната власт.

4. Професионалните сдружения на магистратите.

Раздел VIII **ПРАВИЛА ЗА ФОРМИРАНЕ И СТАТУТ НА КОМИСИИТЕ** **ЗА ПРОФЕСИОНАЛНА ЕТИКА В ОРГАНИТЕ** **В СЪДЕБНАТА СИСТЕМА**

1. Създават се Комисии за професионална етика към окръжните и апелативни структури на органите на съдебната власт, във Върховния касационен съд, Върховния административен съд, Върховната касационна прокуратура, Върховната административна прокуратура и Националната следствена служба.

2. Персоналният състав и броя на членовете на всяка комисия се определят от общото събрание на съответната структура.

3. Комисиите за професионална етика към органите на съдебната власт са помощни органи на Постоянната комисия за борба с корупцията и професионалната етика при Висшия съдебен съвет.

4. Тяхна основна задача и предназначение е да дават съвети, да изразяват мнения и становища във връзка с прилагането на правилата за етично поведение и при конфликт на интереси.

5. Комисиите за професионална етика към органите на съдебната власт изразяват становище:

– при атестирането на съдии, прокурори и следователи по показателя „спазване правилата за етично поведение“;

– в случаите на образувани от административните ръководители дисциплинарни производства за нарушения на правилата за етично поведение;

– при постъпили жалби или сигнали от граждани за прояви на магистрати, несъвместими с изискванията на правилата за етично поведение.

6. Комисиите за професионална етика към органите на съдебната власт съдействат за неутрализиране и уреждане по най-добър начин на възникнали конфликти между съдии, прокурори или следователи.

7. Те информират Постоянната комисия за борба с корупцията и професионалната етика при Висшия съдебен съвет при допуснати тежки нарушения на правилата за етично поведение от съдии, прокурори или следователи.

Настоящият Етичен кодекс на българските магистрати е утвърден с Решение на Висшия съдебен съвет от2008 г. по протокол № от

Непосредственият контрол по неговото изпълнение и задължението за изготвяне на предложения за периодичното му обновяване се възлага на Постоянната комисия за борба с корупцията и професионалната етика при Висшия съдебен съвет.

IN MEMORIAM

ЗА АДИ

На 30 август тази година почина нашата колежка и приятелка Аделина Борисова Баталска – прокурор в Окръжна прокуратура Перник.

В името на паметта ѝ да запознаем всички колеги, които не я познаваха, с това, с което ние я запомнихме.

Тя беше Приятел...

Беше мост между поколенията юристи, с които работеше, между хората и звената в съдабната система и институциите.

Имаше невероятните умения да намира вратата към другия, можеше да вижда невидимото за другите. Единственото, което не може е да отмери оставащото ѝ време...

Тя беше усмивката на етажа.

Защото обичаше Живота, който не винаги я е обичал.

С мнима небрежност в между човешките отношения показваше по своему дълбочина на чувствата си към всички ни. Умение да отсейва значимото от по-незначимото до маловажното.

Познаваше духа на закона и го прилагаше с мъдрост, без да робува на буквата.

Родена е на 11 март 1963 година в град Перник.

Завършила е Юридическия факултет на СУ „Климент Охридски“.

Започна своята юридическа кариера в Районен съд, Перник като стажант-съдия от 16.VI.93 г., където от 7.XII. същата година е била районен съдия.

В системата на прокуратурата беше назначена като прокурор в Районна прокуратура – Радомир от 8.XI.1995 г., където стана и районен прокурор от 4.I.1999 г. В Окръжна прокуратура – Перник беше на работа от 20.VI.2005 г. и можеше да работи още, ако звездитене я призоваха...

Животът ѝ дари дъщеря – Белинда, и най-чудесния съпруг!

За Калин:

Снощи идвах... Тихо.
До леглото ти приседнах.
Цигара не запалих – да не те събудя – ти дълго не спя зарад мене!
Подарих ти последна целувка...
Последен летен ден...
И е Есен... със спомен за лятото.
Замръзна на пътя ми Зимата, нахлула във мене неканена.
Бях при тебе снощи...
И дарих ти ласки, с хубаво да ме запомниш,
не с кошмари и със маски.
Близо съм до вас – ей ги там звездите!
И на сън са истински мечтите.

От колегите

IN MEMORIAM ЗА АНТОН ГЮРОВ

На 03.08.2008 г. почина нашият колега и приятел Антон Димитров Гюров, прокурор, завеждащ сектор „Изпълнение на наказанията“ във Върховна касационна прокуратура.

Да сведем глава и да си спомним за него.

Антон бързо премина през всички степени на прокурорска дейност – от прокурор в районна прокуратура до прокурор във ВКП поради вроденото си трудолюбие и отдаденост към работата. Както и мнозина други колеги неговата прокурорска кариера започна в провинцията. Това стана по настояване на баща му Димитър Гюров, който искаше синът му да докаже, че сам може да преодолява трудностите в живота и в професионалното си развитие. След няколко години Антон е в Софийска районна прокуратура и там пътят му нагоре е открит. Издигнат във ВКП, Антон е вече изграден във всякакво отношение прокурор. Там той показва висок професионализъм в една от най-трудните сфери на работа – изпълнение на наказанията. В периода на развитие, съпроводен постоянно с трудни моменти, много колеги ще си спомнят как той твърдо отстояваше развитието на тази дейност на прокуратурата. Ще си спомнят и стремежа му да отдаде своите познания и на другите по-млади прокурори. Антон умееше да работи в екип и това бе гаранция за успехите на сектора, който ръководеше. Той докрай беше свързан с работата си до последните дни на своя живот.

При Антон високото професионално развитие се съчетаваше с неговите лични качества – безкрайно трудолюбие, всеотдайност, принципност.

Като човек Антон беше харизматична личност. Той беше колега и приятел. Наследеното от баща му чувство за свеж хумор привличаше хората, той винаги имаше нещо да им каже и те го слушаха и изпитваха към него обич и уважение. Антон беше прекрасен баща и съпруг. Извън прокурорската дейност той безкрайно беше привързан към семейството си. Със съпругата си Светла отгледаха и възпитаха прекрасни във всяко отношение деца. Тези му качества дадоха отражение и за изразеното в него чувство за граждански дълг и високи граждански добродетели.

Антон си отиде рано, но остави след себе си следи, достойни за подражание.

Поклон, дълбок поклон пред светлата му памет!

От колегите и Асоциацията на прокурорите в България

ПРОКУРОРСКА ПРАКТИКА**ПРЕСТЪПЛЕНИЯ
ПРОТИВ
ИНТЕЛЕКТУАЛНАТА СОБСТВЕНОСТ**

Чавдар Грошев,
прокурор

I. Въпроси, свързани с практическите аспекти на наказателното преследване на престъпленията срещу интелектуалната собственост. Предмет на доказване. Доказателства и доказателствени средства.

Във връзка с доказването на този вид престъпления /което, разбира се, важи и за всички други престъпления/ на първо място е необходимо да се уточни техният обект, т.е, обществените отношения, които наказателно правните норми защитават. Интелектуална собственост се дели условно на два вида: авторско право и индустриална собственост. Авторското право е частта от интелектуалната собственост в областта на литературата, науката и изкуството. Престъпленията срещу интелектуалната собственост в широк смисъл са насочени против обществените отношения, защитени от Закона за авторското право и сродните му права, Закона за патентите и регистрацията на полезните модели, Закона за марките и географските означения и Закона за промишления дизайн.

Съгласно ЗАПСП обществените отношения, върху които се предоставя закрила, са тези, свързани със създаването, разпространението и ползването на произведения на науката, литературата и изкуството, както и отношенията, свързани със създаването, разпространението и ползването на други права, сродни на авторските. В параграф 2, т. 4 и 6 от Допълнителните разпоредби на ЗАПСП са дефинирани „разпространение на произведение” и на „ползватели на произведение”. Под „разпространение на произведение» се разбира продажбата, замяната, дарението, даването под наем, както и съхраняването в търговски количества, а също и

Асоциация на прокурорите в България

предложението за продажба или даване под наем на оригинали и екземпляри от произведението. „Ползватели на произведение” са физическите и юридическите лица, като издателства, театри, организатори на концерти, радио- и телевизионни организации, кабелни оператори, заведения за обществено хранене и забава, продуценти на звукозаписи, филмови продуценти, доставчици на съдържание в Интернет и други, които довеждат произведението до знанието на читателите, зрителите и слушателите пряко или чрез други лица – разпространители. В останалите точки на пар. 2 от Допълнителните разпоредби на ЗАПСП са дадени легални дефиниции и на други, използвани от законодателя авторско правни термини.

Лицата, носители на авторските права, са, на първо място, самият автор на произведението – физическото лице, което със своя творчески труд е създадо произведението. На второ място, носители на авторско право могат да бъдат и други физически /различни от автора/ или юридически лица, които са придобили определени имуществени и неимуществени права върху тези произведения. Тези права могат да се придобият чрез правна сделка – /например, закупуват се определени права от автора/ или по реда на наследяване на автора на произведението – уредено в Закона за наследството. На трето място, носител на авторско право може да бъде и българската държава – най-често възникващата хипотеза е, когато авторът почине, без да е оставил наследници или пък наследниците починат преди изтичането на срока на времетраене на авторското право. В тези случаи авторското право преминава върху държавата, която го упражнява чрез Министерството на културата.

Творческият процес, в резултат на който възниква произведението на науката, литературата или изкуството е фактическо, а не юридическо действие, поради което не е необходимо самият автор да притежава гражданската дееспособност, т.е. признават се авторски права и се защитават тези права и по отношение на малолетни или други недееспособни автори. В българското право е възприет неформалния принцип, според който не е нужно изпълняването на никакви формалности, за да бъде признато авторството на едно произведение. Авторското право възниква в момента, в който създателят на произведението на науката, литературата или изкуството /авторът/ го обективира по какъвто и да е начин, достъпен за възприемане /виж чл. 3, ал. 1 от ЗАПСП./

Може да се изтъкне, че обектите на авторското право, закриляни от ЗАПСП, са произведения на науката, литературата и изкуството, които са резултат на творческа дейност и са обективирани в каквато и да е форма – като литературни, музикални, сценични произведения, филми, произведения на изобразителното изкуство и т.н.

Освен тези авторски права съществуват и сродни на тях права, уредени в ЗАПСП /чл. 72 и чл. 93б от ЗАПСП/. Според чл. 72 от ЗАПСП пра-

ва, сродни на авторското имат: артистите-изпълнители върху своите изпълнения; продуцентите на звукозаписи върху своите записи; продуцентите на първоначалния запис на филм или друго аудиовизуално произведение върху оригинала и копията, получени в резултат на този запис; радио- и телевизионните организации – върху своите програми. Съгласно чл. 93б, ал. 1 от ЗАПСП носител на право, сродно на авторското е и производителят на базата данни. Ал. 2 на същия член определя кой е производител на база данни – това е физическото или юридическото лице, което е поело инициативата и риска за инвестиране в събирането, сверяването или използването на съдържанието на база данни, ако това инвестиране е съществено в количествено или качествено отношение.

II. Закрила на обектите на интелектуална собственост

Според чл. 27, ал. 1 от ЗАПСП авторското право се закриля, докато авторът е жив, и 70 год. след смъртта му. Сродните права на авторското се защитават 50год. След смъртта на автора авторското право преминава върху неговите наследници по завещание или по закон съгласно разпоредбите на Закона за наследството. Авторското право се наследява до изтичане срока на времетраенето му. Ако авторът няма наследници или те починали преди изтичане срокът на времетраенето, авторското право преминава върху държавата, която го упражнява чрез Министерството на културата до изтичане на срока. След като изтече срока произведенията могат да се използват свободно.

Авторското право върху компютърна програма и база данни продължава 70год. след разгласяване на произведението. Според чл. 14 от ЗАПСП авторското право върху компютърни програми и база данни, създадени в рамките на трудово правоотношение принадлежи на работодателя, ако не е уговорено друго.

По отношение на другата група защитени права на интелектуална собственост, т.нар. индустриална собственост, нормативната база са Законът за патентите и регистрацията на полезните модели, Законът за марките и географските означения и Законът за промишления дизайн.

Според чл. 1, ал. 1 от Закона за патентите и регистрацията на полезните модели /ЗПРПМ/ обществените отношения, които са предмет на защита, включват създаването, закрилата и използването на патентоспособните изобретения и на полезните модели. Дефиницията на патентоспособните изобретения е посочена в чл. 6, ал. 1 от ЗПРПМ и гласи, че патентоспособни са изобретенията от всички области на техниката, които са нови, имат изобретателска стъпка и са промишлено приложими. Дефиницията

на полезните модели се съдържа в чл. 73, ал. 3 от ЗППМ – регистрират се полезни модели, които са нови, промишлено приложими и имат изобретателска стъпка. Лицата, които са създали изобретение или полезен модел, са негови изобретатели.

Според Закона за марките и географските означения /ЗМГО/ закрилата се отнася до правата, произтичащи от тяхната регистрация. Дефиницията на марката се съдържа в чл. 9, ал.1 от ЗМГО: марката е знак, който е способен да отличава стоките или услугите на едно лице от тези на други лица и може да бъде представен графично. Такива знаци могат да бъдат думи, включително имена на лица, букви, цифри, рисунки, фигури, формата на стоката или на нейната опаковка, комбинация от цветове, звукови знаци или всякакви комбинации от такива знаци. и географското означение са посочени в закона.

Съгласно чл. 51, ал. 1 от ЗМГО под географско означение се разбира наименование за произход и географско указание. Ал. 2 на същия член определя наименованието за произход като наименованието на страна, район или определена местност в тази страна, служещо за означаване на стока, която произхожда от там и чието качество или свойства се дължат предимно или изключително на географската среда, включваща природни и човешки фактори. Ал. 3 определя, че географско указание е наименованието на страна, район или определена местност в тази страна, служещо за означаване на стока, която произхожда от там и притежава качество, известност или друга характеристика, които могат да се отдадат на този географски произход. Ал. 4 добавя, че за географски означения се смятат и традиционни наименования, които отговарят на изискванията по ал. 2 и 3.

Законът за промишления дизайн урежда условията и реда за регистрация на промишления дизайн, правата произтичащи от нея и защитата на тези права. Дефиницията на промишлен дизайн е посочена в чл. 3 от закона, според чиято ал. 1 промишлен дизайн, е видимият външен вид на продукт или на част от него, определен от особеностите на формата, линиите, рисунъка, орнаментите, цветовото съчетание или комбинация от тях. Ал. 2 на чл. 3 от Закона за промишления дизайн пояснява какво се разбира под „продукт”, а именно, че това е всяко изделие, получено по промишлен или занаятчийски начин, включително части, предназначени за сглобяване в съставно изделие, комплект или композиция от изделия, опаковка, графични символи и печатни шрифтове, с изключение на компютърни програми.

Според този закон лицето, създадо дизайна има право на авторство, което е безсрочно и непрехвърлимо.

За да получат правна закрила, всяко изобретение, полезен модел, промишлен дизайн, марка и географско означение трябва да бъдат реги-

стрирани в Патентното ведомство на РБ чрез подаване на заявка и след спазване на съответната законоустановена процедура. След нейното успешно приключване Патентното ведомство предоставя патент за изобретение, който удостоверява изключителното право на притежателя върху изобретението, или свидетелство за регистрация на полезния модел, промишления дизайн и марката или свидетелство за използване на географското означение.

Според чл. 16 от ЗПРПМ срокът на закрила на патентите е 20 години от датата на подаване на заявката. Според чл. 74 от ЗПРПМ срокът на действие на регистрацията на полезния модел е 4 години от датата на подаване на заявката. Той може да бъде продължен за два последователни периода от по три години. Общият срок на закрила не може да надхвърля 10 години от датата на подаване на заявката.

Според чл. 15 от ЗПД срокът на действие на регистрацията на промишления дизайн е 10-годишен от датата на подаване на заявката. Регистрацията може да се подновява за 3 последователни периода от по 5 години.

Според чл. 20 от ЗМГО срокът на действие на регистрацията на марката е десетгодишен от датата на подаване на заявката. Самата регистрацията може да бъде подновявана неограничено за следващи периоди от 10 години.

Срок на действие на регистрацията на географското означение няма. Правната закрила на регистрираното географско означение се прекратява, когато престане да съществува връзката между качествата или особеностите на стоката и географската среда.

За да бъдат издадени патент и свидетелство, изобретението и полезният модел трябва да отговарят на критериите новост, изобретателска стъпка и промишлена приложимост.

Що се отнася до лицата, разгласили за първи път непубликувано произведение преди изтичане на времетраенето на авторското право върху него, според чл. 34а от ЗАПСП те се ползват от сродно право, което трае 25 години, а времетраенето на сродното право на производителите на база данни продължава 15 години.

На практика, при разследване на делата за престъпления срещу интелектуалната собственост следва да се събират доказателства за това е кой е носителят на изключително право върху обект на индустриалната собственост. В тази хипотеза следва да се отчете датата на подаване на заявката до Патентното ведомство за регистрация. Притежател на изключителното право върху обекта на индустриалната собственост ще бъде този, който е подал по-ранна заявка, и той ще се ползва с право на закрила.

III. Способи на защита на авторското право и сродните му права

Авторското право и сродните му права, според българското законодателство, намира защита в гражданското, административното и в наказателното право.

1. В гражданско правен аспект защитата се осъществява чрез исково производство – по общия исков ред, чрез:

- иск за обезщетение за понесените вреди – чл. 94 от ЗАПСП;
- иск за установяване факта на нарушението;
- иск за установяване по съдебен ред носителя на авторското право, съгласно разпоредбите на ГПК;
- иск за изземване и унищожаване на неправомерно произведените екземпляри от произведението, както и на негативите, матриците и др. подобни;
- иск за преустановяване на неправомерно използване или забрана за извършване на дейност, която ще съставлява неправомерно използване и т.н.

Компетентен да разгледа спора е Окръжният съд.

В чл. 96а от ЗАПСП се предвиждат и обезпечителни мерки на исковете.

2. Авторското право и сродните му права според българското законодателство намира закрила и в административното производство.

– Глава 13 от ЗАПСП – предвижда да се налагат наказания по административен ред, като за издаване на актовете за установяване на административни нарушения и наказателните постановления се препраща към ЗАНН.

3. Наказателноправна защита по българското законодателство на престъпленията против интелектуалната собственост.

Наказателноправната защита на интелектуалната собственост е регламентирана в РАЗДЕЛ VII „ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ПРОТИВ ИНТЕЛЕКТУАЛНАТА СОБСТВЕНОСТ“ в Глава III на НК, озаглавена „ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ПРОТИВ ПРАВАТА НА ГРАЖДАНИТЕ“ –

Анализ на разпоредбите

Чл. 172а, ал. 1 от НК гласи: „Който записва, възпроизвежда, разпространява, излъчва или предава, или използва по друг начин чужд обект на авторското право или сродно на него право, или екземпляри от него, без необходимото по закон съгласие на носителя на съответното право се наказва.....“

Ал. 2 - „Който без необходимото по закон съгласие държи материални носители, съдържачи чужд обект на авторско или сродно на него право

на стойност в големи размери или държи матрица за възпроизвеждане на такива носители, се наказва.....”

При престъплението по ал. 1 на чл. 172а от НК използването на чуждия обект на авторско или сродно на него право се извършва, без да се подменя неговия автор, т. е. авторът се посочва или премълчава от децата, без последният да приписва на себе си или на някой друг авторството на използвания обект на авторско или сродно на него право.

Изпълнителното деяние на това престъпление се заключава в нарушаване на някакво авторско право. Това нарушаване се осъществява чрез каквото и да е непозволено ползване на авторско право и сродни нему права. Ползването е непозволено, когато е извършено без съгласие на неговия автор. Ако това право е преотстъпено на издател – непозволено ще е ползването, когато няма съгласие на издателя.

Престъплението е формално /на просто извършване/ – за да се приеме, че е извършено е необходимо да са осъществени някои от действията, без да е необходимо настъпване на някакви вреди. Разбира се, ако случаят е маловажен – деянието няма да е престъпление, а ще се накаже по административен ред. За това кой случай е маловажен важат общите правила в НК.

Формата на вината е само прекият умисъл.

Разпоредбата на чл. 172б от НК гласи: „Който без съгласието на притежателя на изключителното право използва в търговската дейност марка, промишлен дизайн, сорт растение или порода животно, обект на това изключително право, или използва географско означение или негова имитация без правно основание се наказва.....“

Субект на престъплението е всяко наказателно отговорно лице, без значение дали е регистрирано като търговец или не.

Предмет на престъпление са някои от следните интелектуални продукти:

– марка – чл. 9 от Закона за марките и географските означения – марката е знак, който е способен да отличава стоките или услугите на едно лице от тези на други лица и може да бъде представен графично;

– промишлен дизайн – чл. 3, ал. 1 от Закона за промишления дизайн – промишления дизайн... е видимият външен вид на продукт или на част от него, определен от особеностите на формата, линиите, рисунката, орнаментите, цветовото съчетание или комбинация от тях. Съгласно чл. 3, ал. 2 продукт, по смисъла на ал. 1 е всяко изделие, получено по промишлен или занаятчийски начин, включително части, предназначени за сглобяване в съставно изделие, комплект или композиция от изделия, опаковка, графични символи и печатни шрифтове, с изключение на компютърни програми.

Изпълнителното деяние се осъществява чрез всякакво използване в търговската дейност на някои от посочените продукта без съгласие на притежателя.

Формата на вината винаги е прекият умисъл.

Чл. 173 „Който издава или използва под свое име или под псевдоним чуждо произведение на науката, литературата или изкуството или значителна част от такова произведение, се наказва.....“. Става дума за т.нар. „ПЛАГИАТСТВО“.

Субект на престъплението е всяко наказателно отговорно лице.

Изпълнителното деяние е издаване или използване на чуждо произведение на науката литературата или изкуството или на значителна негова част. На практика деецът не отбелязва името на неговия автор, а вместо него отбелязва своето име, т.е. представя се за автор. Издаването на произведението означава неговото тиражиране – например някаква монография. Използването – да се представи произведението като лично свое /авторство/.

Формата на вина е винаги пряк умисъл.

Престъплението е формално – на просто извършване, т.е не е необходимо настъпване на определени общественноопасни последици, достатъчно е да е осъществено изпълнителното деяние. Със същото наказание се наказва и онзи, който представи за регистрация или регистрира от свое име чуждо изобретение, полезен модел или промишлен дизайн

Чл. 174 НК гласи „Който като злоупотреби със служебното си положение се включи като съавтор на изобретение, полезен модел или промишлен дизайн или произведение на науката, литературата или изкуството, без да е взел участие в творческата работа по неговото създаване, се наказва.....“

Субект на престъплението може да бъде само лице, чието служебно положение позволява да се упражни натиск и влияние при определянето на авторството. При това деецът го използва, за да принуди пострадалия изобретател или създател на полезен модел, промишлен дизайн, или произведение на науката и изкуството, да го посочи и включи като съавтор на произведението.

Формата на вината и тук е прекият умисъл.

IV. Събиране на доказателства при извършени престъпления по чл. 172а от НК чрез използване на ИНТЕРНЕТ.

/Някои от видовете неправомерно ползване на авторското право върху аудиовизуални произведения/

Компютърните престъпления условно се делят на същински компютърни престъпления и не същински компютърни престъпления. Същински

те компютърни престъпления /регламентирани в чл. 319а – чл. 319е от НК/ са тези, които засягат обществени отношения осигуряващи нормалното функциониране на компютрите, компютърните системи, компютърни мрежи и информацията за тях, а не същинските са тези, които се извършват чрез компютър, чрез компютърна техника или компютърна технология. Към тях спадат компютърната програма, която според чл. 3, ал. 1, т. 1, предл. последно ЗАПСП е обект на авторско право.

Тук е необходимо да се направи разграничението при разследване на престъпленията по чл. 319а от НК и чл. 172а от НК

Текстът на чл. 319а от НК гласи – Който осъществи нерегламентиран достъп до ресурсите на компютър, копира или използва компютърни данни без разрешение се наказва..... Тук изпълнителното деяние се изразява в нерегламентиран достъп до ресурсите на компютър, копиране или използване на компютърни данни, без разрешение. При този вид посегателство се узнава някаква информация от компютъра. Нерегламентираният /непозволеният/ достъп до компютър на практика е проникването в компютърната система. Този състав /нерегламентираният достъп/ е субсидиарен и ще се прилага, когато не са осъществени другите изпълнителни деяния – копиране или използване на компютърни данни.

За престъплението по чл. 172а от НК, когато като обект на авторско право по ЗАПСП се защитават компютърните програми, ако такава програма бъде копирана, без необходимото по закон съгласие чрез нерегламентиран достъп до компютър ще имаме съвкупност от 2 престъпления.

Характерно за компютърните програми е, че от момента на създаване на компютърната програма за автора ѝ възникват изключителни имуществени и неимуществени права. Авторът може да отстъпва тези свои права на трети лица, с което им дава съгласието си да използват компютърната програма. Това съгласие се дава чрез сключване на договор за използване, съгласно чл. 35 и сл. от ЗАПСП при спазване на упоменатите в него клаузи.

В практиката са възможни следните нарушения при използването на компютърните програми:

– копирането им от крайния потребител. В този случай програмата е легално придобита, но се правят повече от предвидените в договора копия. Тези копия могат да се използват както за лично ползване, така и за разпространение

– копиране с цел продажба – може да се имитират оригинални програми или пък самата опаковка да бъде различна

– инсталация на твърдия диск на компютъра – продажба на компютър с инсталирана такава програма, за която няма необходимото съгласие на носителя на авторското право.

– копиране чрез нерегламентиран достъп до друг компютър и т. н.

Тези престъпления се установяват с всички способности за събиране и проверка на доказателства. При това разследване е необходимо да се установи какви видове договори за използване на компютърни програми съществуват и какъв договор е бил подписан /или не е подписан/ и оттам да се прецени дали има някакви нарушения на договора. Има различни видове договори – например договор за ползване без право на продажба, за временно безплатно ползване и т.н. В първият случай нарушение на клаузата ще има ако са направени копия и е осъществена продажба, а във втория – когато след изтичане на договора продукта продължава да се ползва.

Когато има подадена жалба или молба от носител на авторско право, свързано с използване на компютърни програми, следва да се установи следното:

1. какъв е адресът /URL/ *uniform resource locator*. Текстовото представяне на специфичното място в интернет.
2. да се установи доставчикът на интернет услугите на потърпевшия.
3. свързал ли се е потърпевшият с уебсайта и поръчал ли си е по електронния адрес някакъв продукт
4. какво е доставено, платено ли е и т.н

На практика се назначават компютърно-техническа експертиза /КТЕ/ със следните възможни въпроси към вещите лица:

1. Има ли наличие на компютърна програма;
2. има ли друг инсталиран софтуер и с какво предназначение е инсталиран;
3. да се разпечатат всички файлове, свързани с делото както и потребителят създал файла.

Задачата е да се изяснят широк кръг от въпроси свързани с механизми, процеси и действия, извършени на или с компютърни средства

V. Предмет на доказване – съвкупност от факти и обстоятелства, които трябва да бъдат установени, за да се стигне до обективната истина

Доказателства са конкретни факти, намиращи се във връзка с обстоятелствата по делото, допринасящи за тяхното изясняване по чл. 172а от НК. При разследването на престъпление по чл. 172а от НК трябва да се изясни:

- предметът на престъплението защитен ли е от авторското право;
- кой е носителят на авторското право;
- има ли съгласие на носителя на авторското право за използване на произведението му. Ако има някакъв договор да се установи дали не са нарушени клаузите му;

– какво е изпълнителното деяние /записване, възпроизвеждане, разпространение, излъчване и т.н./, къде и кога е осъществено

– как е осъществено изпълнителното деяние / начин, способ за осъществяване /

– има ли нанесени щети от деянието и в какъв размер;

– кой е деецът и характеристикни данни за него.

– експертизи

– да се из земе предметът на престъплението в досъдебното производство по надлежен ред

Доказателства за престъплението по ал. 2 на чл. 172а от НК.

– кой е конкретният обектът на авторското право или сродно на него право и на какви материални носители се намира

– кой е носителят на това право

– по отношение матрицата за възпроизвеждане на такива носители следва да се из земе и да се направи експертиза за годността ѝ да възпроизвежда такива носители

– да се определи стойността на материалните носители, чрез стоково оценъчна експертиза, с оглед съставомерността /големи размери/

– да се установи деецът на престъплението и характеристикни данни за него;

Доказателства за престъплението по чл. 172б от НК. Да се установи:

– кой е притежател на изключителното право;

– кой е обектът на това изключително право

– има ли съгласие за използването на марката, промишления дизайн, сорта растение и т.н. от притежателя на правото, кога е дадено съгласието за какъв срок и при какви условия;

– кога, къде и от кого е използвано изключителното право;

– какви щети са нанесени на притежателя на изключителното право.

В тази връзка следва да бъде назначена експертиза;

– ако обект на защитата е географското означение следва да се установи откъде произхожда стоката и дали съществува връзка между качествата и особеностите на стоката и географската среда

– характеристикни данни за извършителя;

– запитване до Патентното ведомство кой е носителят на защитеното право и за какъв период от време.

Доказателства за престъплението по чл. 173, ал. 1 от НК

– да се установи името на автора на произведението;

– да се установи изпълнителното деяние – издаване или използване на произведението;

– ако е издадено /тиражирано/, да се установи къде, кога, за какъв период и в колко екземпляра е издадено произведението. Да се установи изданието, което е тиражирало произведението.

– каква част от произведението е използвана. За да е значителна използваната част не е задължително да е в голям обем, а по своето идейно съдържание да представлява значителна част;

– под какво име или псевдоним е издадено или използвано произведението;

Доказателства за престъплението по чл. 174 от НК са факти относно:

– служебното положение на субекта на престъплението и служебното положение на пострадалия. Пострадалият трябва да се намира в положение на някаква зависимост от субекта – организационна или функционална;

– дали пострадалият е автор на произведението и от какъв характер е то / полезен модел, изобретение, произведение на наука, литература изкуство и т.н.;

– взел ли е някакво участие деецът в създаването на изобретението, полезният модел или промишления дизайн или на произведението на науката литературата или изкуството;

– да се установи начинът на извършване на изпълнителното деяние – как е бил принуден авторът да го включи като съавтор на произведението, кога и къде е станало това.

Доказателствените средства са процесуално-техническите способности, за установяване на фактите, служещи като доказателства за доказване на престъпленията срещу интелектуалната собственост са всички познати в НПК – обяснения на обвиняемия, свидетелските показания, протоколите за следствени действия, веществените доказателства и т.н. Способите за събиране на доказателствата са познатите в НПК – разпит, експертиза, оглед, претърсване и изземване, следствен експеримент и разпознаване на лица и предмети.

От сравнително-правния анализ на отменения чл. 227 от НК и новите разпоредби, уреждащи материята за защита на интелектуална собственост, съдържащи се в глава III, раздел VI от НК може да се направи извод за стремежа на законодателя да разшири кръга на обектите защитени от нормите на наказателното право. Подходът има своя резон, понеже престъпленията върху интелектуалната собственост засягат не само върху носителите на права върху обекти на интелектуална собственост, но имат отражение върху националната икономика и като цяло и правата на потребителите.

СПЕЦИАЛНИ РАЗУЗНАВАТЕЛНИ СРЕДСТВА

Галин Гавраилов,
прокурор

I. Практически измерения и проблеми при прилагането на специални разузнавателни средства /СРС/

Особено значим е въпросът за съотношението между мащабите на мероприятията по прилагане на СРС и резултатите от тях. То може да бъде онагледено с цитати от доклад за използването на СРС относим към вече не толкова близката 2000 г., но който е показателен и към момента.

В края на 2000 г. Върховната касационна прокуратура извършила нарочна проверка на употребата на специални разузнавателни средства от Министерството на вътрешните работи в периода 1.01.1999 г. – 1.01.2001 г. Докладът относно проверката, приключила през януари 2001 г. бил предоставен на Народното събрание, Министерски съвет, Висшия съдебен съвет и Министерството на вътрешните работи, но не бил предназначен за широката общественост. Въпреки това, информация за част от заключенията в доклада изтекла и била публикувана в няколко всекидневника. Докладът оповестявал, че общият брой на разрешенията за използване на специални разузнавателни средства за периода 1.01.1999 г. – 1.01.2001 г. е бил малко над 10 000. В това число не се включва подслушване на мобилни телефони. В последствие се оказало, че само 267 /или 269/ от дадените разрешения са осигурили доказателства в наказателни производства.

В 243 случая специални разузнавателни средства са били използвани срещу лица, за които не е имало основание да се подозира, че са извършили тежко умишлено престъпление. В редица случаи заповедите за ползване на разузнавателни средства не са били подписани от самия Министър на вътрешните работи, а от действащи от негово име неназовани лица. В 36 случая датите на исканията за разрешенията и на самите разрешения са били променяни. В 28 случая разрешенията не са имали номер. В някои случаи са давани разрешения за мерки, приложени преди повече от 24 часа. В два случая лицата, спрямо които е било издадено разрешението не са били разследваните лица.

В интервю за голям български ежедневник, публикувано на 26.01.2001г. тогавашният Министър на вътрешните работи казва, че е под-

писал 4 000 заповеди за използване на специални разузнавателни средства за тринадесетте месеца, през които е заемал този пост.

Седем години по-късно, действащ министър на вътрешните работи излезе с няколко интервюта, в които сподели информация, че едва в около 0,2% от случаите на използвани СРС, същите влизат в съда по внесени обвинителни актове. Поставя се въпросът за разходите и изключително скъпата дейност по използване на СРС, на фона на буквално нищожната част от тях, която влиза в съда като източник на доказателства. В момента в публичното пространство е актуален въпросът дали не следва службите, които искат използване на СРС да ги заплащат от своя бюджет, а това да не става за сметка на бюджета на МВР.

И към настоящия момент – м. септември 2008г., в парламентарната комисия по вътрешни работи с особена острота се поставя въпросът за размера на разходите на МВР по прилагане на специални разузнавателни средства, тяхното разпределение и целесъобразност. Актуално злободневие са медийните скандали, свързани с подозрения за неправомерно или необосновано използване на специални разузнавателни средства спрямо журналисти, политици и други публични личности, които няма да бъдат коментирани тук.

При тези съотношения и явно трайни проблеми, преди излагане общите въпроси, касаещи режима за ползване на СРС и боравене с получената от тях информация, защитима изглежда тезата, че подобна, изключително ресурсоемка дейност, следва да бъде концентрирана предимно върху случаи, по които е започнало разследване или случаи, които пряко засягат националната сигурност. Без да се изключват други хипотези, в които се използват СРС по оперативни разработки преди образуване на досъдебно производство, то мнението ми е, че същите следва да бъдат ограничени, а прилагането им – в по-голяма степен контролирано, за да се прецени целесъобразността на мероприятията.

II. Правна уредба и необходими механизми за защита на правата на човека

Детайлна уредба на режима се съдържа в специален нормативен акт – **Закон за специалните разузнавателни средства**. От гледна точка функцията на специалните разузнавателни средства да обезпечат създаването на веществени доказателствени средства, а от там и установяването на факти, свързани в предмета на доказване в наказателно производство, уредбата им се съдържа в **Наказателно – процесуален кодекс – глава 14 раздел 8**. Освен това не бива да се забравя, че най-висшият вътрешен нормативен акт – **Конституцията на РБ от 1991г.** също

съдържа някои норми, които имат отношение към използването на специални разузнавателни средства, тъй като поставят определени и то строги критерии, ограничаващи намесата на държавата и в частност на репресивния апарат в сферата на личния живот на гражданите. Нерядко в практиката, която следва по-детайлни регламенти и се подчинява на норми, уреждащи чисто технологични въпроси, сякаш се пропуска, че Конституцията на Република България има пряко действие. Затова си заслужава тук да бъдат цитирани тези нейни норми, които пряко касаят темата за използването на специални разузнавателни средства:

Чл. 32. (1) Личният живот на гражданите е неприкосновен. Всеки има право на защита срещу незаконна намеса в личния и семейния му живот и срещу посегателство върху неговата чест, достойнство и добро име. (2) Никой не може да бъде следен, фотографиран, филмиран, записван или подлаган на други подобни действия без негово знание или въпреки неговото изрично несъгласие освен в предвидените от закона случаи.

Чл. 33. (1) Жилището е неприкосновено. Без съгласието на обитателя му никой не може да влиза или да остава в него освен в случаите, изрично посочени в закона.

(2) Влизане или оставане в жилището без съгласие на неговия обитател или без разрешение на съдебната власт се допуска само за предотвратяване на непосредствено предстоящо или започнало престъпление, за залавяне на извършителя му, както и в случаите на крайна необходимост.

Чл. 34. (1) Свободата и тайната на кореспонденцията и на другите съобщения са неприкосновени.

(2) Изключения от това правило се допускат само с разрешение на съдебната власт, когато това се налага за разкриване или предотвратяване на тежки престъпления.

От международноправните актове, които са ратифицирани от Република България и имат пряко действие и приоритет над вътрешното право, следва да се отличи **Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи**. Същата прокламира в чл. 8 фундаменталното право на неприкосновеност на личния живот, жилището и кореспонденцията. Намесата на държавните власти в ползването на това право е недопустима освен в случаите, предвидени в закона и необходими в едно демократично общество в интерес на националната и обществената сигурност или на икономическото благосъстояние на страната, за предотвратяване на безредици или престъпления, за защита на здравето и морала или на правата и свободите на другите.

Общата формулировка на чл. 8 от Европейската конвенция е доразвита в практиката на Съда по правата на човека в Страсбург, а тя се явява стандарт за съдебната и административна практика в отделните държа-

ви под юрисдикцията на този съд. В решенията на Съда изразът „в съответствие със закона“ се свързва с две обстоятелства. Първо – оспорваните пред съда мерки на намеса в личния живот на гражданите трябва да са предвидени във вътрешното законодателство на съответната държава, и второ – законът, регламентиращ тази материя, трябва да бъде достъпен на засегнатите граждани, така че те да могат да предвидят възможните му последици.

Практиките на развитите в правно и демократично отношение държави изискват изключително строга законодателна регламентация на използването на СРС и възможността за контрол върху информацията получена от тях. Лансират се идеи, които в момента намират своята почва и в българското общество, за търсене на възможности за граждански контрол върху използването на СРС и съхраняване на получената информация. У нас без съмнение се наблюдават определени отрицателни явления, когато се злоупотребява с информация, получена от СРС. В периода декември 2002 – февруари 2003 г. различни публикации в пресата изнасят информация за редица случаи, в които се твърди, че службите на Министерството на вътрешните работи незаконно използват специални средства за наблюдение. Твърденията обхващат незаконно подслушване на телефони на опозиционни лидери журналисти, бивш конституционен съдия и други съдии. В интервю за медиите, публикувано на 11.12.2002 г. Министърът на правосъдието заявява, че «в България се подслушват огромен брой телефони, но очевидно за цели, различни от тези на наказателния процес». При подобни „признания“ не е чудно, че въпросът за използване на специални разузнавателни средства непрестанно, дори и в момента, е обект и на законодателен интерес. В Министерството на правосъдието се работи върху законопроект, който би засилил ролята на Народното събрание орган при контрол върху използването на СРС и съхранение на получената информация.

Принципната необходимост от подробна законова регламентация и стриктен контрол върху използването на СРС може да бъде илюстрирана с пример от практиката на ЕСПЧ в Страсбург – Решение от 28.06.2007 г. на ЕСПЧ по делото Екимджиев срещу България по жалба № 62540/2000 г., Пето отделение на Съда. Жалбата е подадена от Асоциацията за европейска интеграция и човешки права – неправителствена организация, основана през март 1998 г. със седалище в гр. Пловдив и от Михаил Екимджиев, български гражданин. Жалбата им е насочена срещу Закона за специалните разузнавателни средства от 1997 г. Жалбоподателите не твърдят срещу тях да са били разпореждани, или на практика приложени разузнавателни средства, нито непряко да са били замесени в използването на разузнавателни средства срещу други лица. Те обаче поддържат, че

при този закон биха могли по всяко време да бъдат подложени на такива мерки без каквото и да било уведомление преди, по време или след прилагането им. Жалбоподателите твърдят, че като предоставя на властите широка дискреция да събират и използват информация, получена чрез тайно наблюдение, но без да осигури достатъчно гаранции срещу злоупотреба, ЗСРС съдържа нарушение на чл. 8 от Конвенцията със самото си съществуване. Визира се разпоредбата на чл.18 от ЗСРС, според който в определени хипотези може да се игнорира реда, при който орган на съдебната система по чл.15 от Закона – председател на съответния Окръжен съд, дава разрешение за използване на СРС. Това са случаи на непосредствена опасност от извършване на тежки умишлени престъпления или заплахата за националната сигурност. В тези случаи министърът на вътрешните работи или упълномощен зам. министър дава разрешението, като в срок от 24 часа се произнася и съдебния орган със съответно разрешение или отказ на такова.

Така, както е използван в чл. 8, т. 2 от Конвенцията, изразът «в съответствие със закона» не означава единствено, че разглежданата мярка трябва да има някакво основание в националния закон. Той се отнася до качеството на закона и изисква той да е не само достъпен за засегнатото лице, но и да му дава възможност да предвиди последиците му за себе си, както и да е съобразен с принципа за върховенство на закона. Според ЕСПЧ в контекста на средствата за секретно наблюдение, разпоредбите на закона трябва да бъдат достатъчно ясни, за да дадат на гражданите адекватни указания за условията и обстоятелствата, при които властите имат право да прибегнат към тази тайна и потенциално опасна намеса в правото на зачитане на личния им живот и кореспонденция. С оглед на присъщия за всяка система за секретно наблюдение риск от злоупотреба, такива мерки трябва да се основават на особено прецизен закон. Ясните и подробни правила по този въпрос са от съществено значение, особено защото ползваните технологии стават все по-изтънчени. Съдът е извел следните минимални гаранции, които следва да бъдат регламентирани от закона, за да се избегнат злоупотреби:

а/ естеството на престъпленията, заради които може да бъде издадена заповед за подслушване;

б/ дефиниция на категорията лица, чиито комуникации биха могли да бъдат наблюдавани; максималната продължителност на наблюдението;

в/ процедурата, която трябва да се следва при прегледа, употребата и съхранението на събраните данни;

г/ предохранителните мерки, които да следва да се взимат при предаване на информацията на други страни и обстоятелствата, при които събраните данни може или трябва да бъдат изтрети или записи от тях – унищожени.

Интересен е въпросът възможно ли е едно лице, по отношение на което са използвани СРС, да получи информация за това и при какви обстоятелства. Има се предвид не само и не толкова данните от приложените специални разузнавателни средства, но дори и факта, че по отношение на него са използвани такива способности за събиране на информация. Съгласно чл. 41 от КРБ всеки има право да търси, получава и разпространява информация, а гражданите имат право на информация от държавен орган или учреждение по въпроси, които представляват за тях законен интерес, ако информацията не е държавна или друга защитена от закона тайна или не засяга чужди права. Въпросът е двустранен и има положително разрешение в случаите, когато по отношение на лицето се води наказателно производство и се стигне до ангажиране на наказателната му отговорност. В тези случаи на общо основание обвиняемият има възможност да се запознае с всички доказателства, включително с тези събрани по реда за експлоатиране на СРС. За съжаление у нас липсват гаранции и изобщо способности за получаване на информация от гражданите, които са били обект на СРС, когато не им е повдигнато обвинение. ЗСРС не предвижда уведомяването на лицата, подложени на тайно следене при каквито и да било обстоятелства, и когато и да било във времето. Напротив, според тълкуването на Върховния административен съд, чл. 33 ЗСРС изрично забранява разкриването на информация дали едно лице е било обект на наблюдение, или дори дали са били издавани разрешения за това. Всъщност се приема, че тази информация е класифицирана. Резултатът от това е, че освен ако въз основа на събраните чрез тайното следене материали впоследствие бъде повдигнато наказателно обвинение срещу тях, или изтече информация, засегнатите лица не могат да научат дали някога са били наблюдавани и следователно не могат да потърсят обезщетение за незаконна намеса в правата им по чл. 8. от Конвенцията, а това е едно от основните права за гражданите, чиито права са нарушени, а именно възможността да търсят обезвреда за намеса в личния им живот. Така българският закон избягва важна гаранция срещу неправилната употреба на специални разузнавателни средства.

III. Съпоставки със законодателни решения в други държави

Правото на личен живот, свобода и тайна на кореспонденцията и на другите средства за комуникация е гарантирано на най-високо конституционно ниво в повечето европейски държави. В Конституциите на Русия, Литва, Гърция, Италия, Германия и др. правото на неприкосновеност на личния живот е не само прокламирано, а е предвидено изрично, че огра-

ничаване на тези права се допуска само с мотивирано разрешение на съдебен орган.

Налице са и различни законодателни подходи при регламентирането на материята, свързана със засягане чрез използване на СРС на личния живот на гражданите. В законодателствата на някои страни (Белгия, Люксембург, Австрия, Канада) правната уредба на специалните разузнавателни средства е включена в Наказателно-процесуалните кодекси като отделен раздел. В други държави (Австралия, Великобритания) са приети специални закони, детайлно регламентиращи използването на специални разузнавателни средства. Във Великобритания освен със закон тази материя е уредена и в актове относно статута и правомощията на полицейските органи. Различен законодателен подход е използван в Русия и Казахстан, където прилагането на специални разузнавателни средства е регламентирано в общ закон за оперативно-разследващата дейност.

В редица държави нормативно е възприет подхода да се дефинират легално отделните видове специални разузнавателни средства (Великобритания, Канада, Австралия), както е сторил и българският законодател. Според чл.172, ал.1 от НПК - Органите на досъдебното производство могат да използват специални разузнавателни средства: *технически средства - електронни и механични съоръжения и вещества, които служат за документиране на дейността на контролираните лица и обекти, и оперативни способности - наблюдение, подслушване, проследяване, проникване, белязване и проверка на кореспонденция и компютърна информация, контролирана доставка, доверителна сделка и разследване чрез служител под прикритие.*

Абсолютно идентична е уредбата в чл. 2 от ЗСРС.

В някои законодателства не се използва родовия термин «специални разузнавателни средства», възприет у нас. Дефинирани са различни общи понятия за тази дейност на разследващите органи като «проследяване», «наблюдение», «следене», а в някои държави (Франция, САЩ) правно регламентирано е само подслушването. По отношение на останалите комуникации като важен обект на приложение на специалните разузнавателни средства в някои правни системи дори не е уточнено изрично кои видове могат да бъдат проследявани, което дава възможност за проследяване на всички комуникации (Франция).

IV. Процедура по получаване на разрешение

1. Условия за предоставяне на разрешение

При преценяване на необходимостта от използване на специални разузнавателни средства, компетентният орган трябва да вземе предвид следните обстоятелства:

Асоциация на прокурорите в България

- естеството и тежестта на разследваното престъпление;
- факта, че използваните традиционни способи за разследване и събиране на доказателства не са довели до необходимия резултат;
- възникване на събитие или деяние, създаващо заплахата за националната сигурност на държавата и нацията или за извършване на тежко умишлено престъпление.

Според чл.172, ал.2 от НПК престъпленията, за които могат да се прилагат специалните разузнавателни средства са тежки умишлени престъпления по глава първа – Престъпления против републиката; глава втора – Престъпления против личността, раздели I – Убийство, II – телесна повреда, IV – Отвлечане и противозаконно лишаване от свобода, V – Принуда, VIII – Разврат и IX – Трафик на хора, глава пета – Престъпления против собствеността, раздели I – VII – кражба, грабеж, присвоявания, измама, изнудване, вещно укривателство, унищожаване и повреждане; глава шеста – престъпления против стопанството, раздели II – IV – престъпления в отделни стопански отрасли, против митническия режим и против паричната и кредитната система; глава осма – престъпления против дейността на държавни органи, общ. организации и лица, изпълняващи публични функции, глава девета «а» – компютърни престъпления, глава единадесета – общоопасни престъпления, раздели I – IV – извършени по общоопасен начин или с общоопасни средства, престъпления по транспорта и съобщенията, престъпления против здравето и околната среда и други чл. 356а – 356в; глава дванадесета – престъпления против отбранителната способност на републиката; глава тринадесета – военни престъпления и глава четиринадесета – престъпления против мира и човечеството, както и за престъпления по чл. 219, ал. 4, предложение второ, чл. 220, ал. 2, чл. 253, чл. 308, ал. 2, 3 и 5, изречение второ, чл. 321, чл. 321а, чл. 356к и 393 от особената част на Наказателния кодекс, но с уговорката **ако съответните обстоятелства не могат да бъдат установени по друг начин или установяването им е свързано с изключителни трудности.**

– **лица по отношение на които могат да се използват СРС:** – лица, за които са получени данни и има основание да се предполага, че подготвят, извършват или са извършили тежки престъпления; лица, за чиито действия са получени данни и има основание да се предполага, че се използват от лица по т. 1, без да им е известен престъпният характер на извършваната дейност; лица и обекти, свързани с националната сигурност.

– **служби, които могат да искат използване на СРС** – дирекция «Сигурност» на Държавна агенция «Национална сигурност», Главна дирекция «Вътрешна сигурност», Главна дирекция «Контраразузнаване» и

Главна дирекция «Икономическа и финансова сигурност» на Държавна агенция «Национална сигурност», Национална служба «Полиция», главните и областните дирекции на Национална служба «Полиция»; службите «Военна информация» и «Военна полиция» към министъра на отбраната; Националната разузнавателна служба; Националната следствена служба, Столичната следствена служба и окръжните следствени служби; главният прокурор, Върховната касационна прокуратура, Върховната административна прокуратура, Военно апелативната прокуратура, апелативните прокуратури, Софийската градска прокуратура, окръжните и военно окръжните прокуратури. Органите са изчерпателно изброени в закона, като не се допускат изключения.

Въпроси предизвиква включването на НСлС, СтСлС и Окръжните следствени служби сред органите, които са легитимирани да искат разрешение за ползване на СРС. Известно е, че следствените служби не се занимават с оперативни разработки и защита на националната сигурност, а водят разследвания по значими, но все по-малко на брой досъдебни производства. В рамките на досъдебната фаза на наказателния процес според НПК оправомощен да поиска разрешение за използване на специални разузнавателни средства е наблюдаващият прокурор. ЗСРС също предвижда ръководителите на определени звена от Прокуратурата като активно легитимирани да искат разрешение за използване на специални разузнавателни средства. Практиката по новия НПК, който изрично прокламира ръководната роля на прокурора в досъдебната фаза на процеса, показва, че разрешенията за прилагане на СРС по досъдебни производства се искат изключително от Прокуратурата.

2. Форма и съдържание на искането за получаване на разрешение:

Използването на СРС е свързано с изготвяне на мотивирано писмено искане от съответния ръководител на горепосочените органи, или наблюдаващия прокурор по досъдебното производство. Мотивировката е свързана и с някои задължителни информационни данни, които следва да се съдържат в искането, а именно:

1. пълно и изчерпателно посочване на фактите и обстоятелствата, даващи основание да се предполага, че се подготвя, извършва или е извършено тежко престъпление, които налагат използването им;
2. пълно описание на извършените до момента действия и резултатите от предварителната проверка или разследването;
3. установъчни данни на лицата или обектите, спрямо които ще се използват;
4. срока на ползването;

5. оперативните способности, които следва да се приложат;
6. упълномощеното длъжностно лице, което да бъде уведомявано за получените резултати.

Искането се депозира пред председателя на съответния Окръжен съд /за София – градски/ или упълномощен от него заместник – председател, а за военнослужещите – до съответните военно окръжни съдилища. Въз основа на искането се издава писмено разрешение за използване на СРС. Произнасянето по даване на разрешение е незабавно и се предоставя незабавно на органа, който е направил искането. Предвидена е законова възможност при същите условия и ред и отказ от органа да даде разрешение за използване на СРС, това да стори председателя на съответния Апелативен съд или определен от него зам. – председател. Процедурата по започване на експлоатация на СРС е свързана в следствие с получаване на писмено разпореждане от министъра на вътрешните работи или зам. мин. за прилагане на СРС от съответните дирекции. Когато разрешението касае искане на ДАНС, то разпореждането се дава от председателя на агенцията или негов заместник, изрично упълномощен. В чл. 17 от ЗСРС е предвидена процедура, засягаща неотложен случай, когато прилагането на СРС може да започне веднага след издаване на разрешение от съда, за което незабавно се уведомява министъра на вътрешните работи или упълномощен заместник, за ДАНС – председателя.

Единствената хипотеза на използване на СРС без предварителна санкция от страна на съда, като това е изключение от общото правило, е свързан с наличие на непосредствена опасност за извършване на тежки умишлени престъпления или заплахата за националната сигурност. В този случай експлоатацията започва след разпореждане на министъра или председателя на ДАНС или заместници. Характерното в случая е, че използването на СРС се прекратява, ако не бъде дадено разрешение от съда в срок от 24 часа. Съдът се произнася и по съхранението или унищожаването на събраната информация. Ако съдебният орган даде разрешение се потвърждават извършените вече действия.

Органите, които осигуряват технически прилагането на СРС към МВР са ДОТИ /Дирекция оперативно – техническа информация/ и ДООИ /Дирекция оперативно издирване/, а при ДАНС от главна дирекция „Технически операции“.

Срокът за използване на специални разузнавателни средства е до 2 месеца, като може да бъде продължен от съда до 6 месеца общо. Срокът започва да тече от датата, която е определена с разрешението от съда. За сравнение, в някои държави срокът за използване на специални разузнавателни средства е до 3 месеца (90 дни), като за САЩ този срок е до 30 дни от получаване на писменото разрешение, а когато разрешението е дадено

устно – до 72 часа. Във Великобритания законоустановеният срок за действия на агент под прикритие е дванадесет месеца. В законодателството на Австралия се предвижда същата продължителност на разрешението (72 часа) в случаите на т. нар. извънредно овластяване от не съдебен орган. Преди изтичането на законоустановения срок по своя преценка компетентният орган може да продължи действието му със същия срок от деня на изтичането на предходното разрешение. Значително по-разнообразни са сроковете, предвидени в немското законодателство за конкретното специално разузнавателно средство – те варират между четири седмици и една година.

Прекратяване използването на СРС е обвързано с изтичане на срока, за който е дадено разрешението, както и когато е постигната целта, или когато използването не дава резултат.

Пак сравнителен план, уредбата в някои държави (Австралия, Великобритания, САЩ) предвижда изчерпателно изброяване на отделните видове разрешения за използване на специални разузнавателни средства, като ги разделя на следните категории:

- разрешения за използване на подслушвателни специални разузнавателни средства;
- разрешения за използване на оптически специални разузнавателни средства;
- разрешения за използване на информационни специални разузнавателни средства;
- разрешения за използване на проследяващи специални разузнавателни средства;
- комбинирано разрешение.

В законодателствата на други държави като Франция и Люксембург, разрешение за използване на такъв вид разузнавателни средства може да бъде дадено и от административен орган (министър-председателя) при съблюдаване на изрично предвидена от закона процедура. Създават се специални комисии (Национална комисия за контрол на подслушванията във Франция, която е независим административен орган и Комисия, състояща се от председателите на Върховния съд, Сметната палата и Комисия по споровете към Държавния съвет в Люксембург), които упражняват контрол върху дейността по издаване на административни разрешения. Събраната по този начин информация не може да бъде използвана като доказателство в наказателното производство.

Както бе споменато по-горе, НПК позволява да се открие особен случай на искане на разрешение за използване на специални разузнавателни средства **при наличие на досъдебно производство**. Тогава разрешението се иска мотивирано от наблюдаващия делото прокурор, без зна-

чение коя е първоинстанционната прокуратура. Искането отново е писмено и мотивирано и следва да съдържа:

1. информация за престъплението, за разследването на което се налага използването на специални разузнавателни средства;
2. описание на извършените до момента действия и резултатите от тях;
3. данни за лицата или обектите, спрямо които ще се прилагат специалните разузнавателни средства;
4. оперативните способности, които следва да се приложат;
5. срока на използването.

Когато искането е за разследване чрез служител под прикритие, към него се прилага писмена декларация от служителя, че е запознат със задълженията си и задачите по конкретното разследване.

В неотложни случаи, когато това е единствената възможност за осъществяване на разследването, служител под прикритие може да се използва и по разпореждане на прокурора, наблюдаващ разследването. Дейността на служителя под прикритие се прекратява, ако в срок до 24 часа не бъде дадено разрешение от съответния съд, който се произнася и по съхраняването или унищожаването на събраната информация. Отново се дава разрешение от председателя на съответния ОС или заместник, а ако не бъде дадено може да се иска и от председателя на АС или негов заместник. В съответния съд се води специален регистър. Прекратяване експлоатацията на СРС е на същите основания – постигната цел, прилагането не дава резултат или е изтекъл срока. Незабавно се уведомява органа, издал разрешението, който при втората хипотеза разпорежда унищожаване на първичния материален носител, съдържащ събраната информация. ВДС – та се изготвят в екземпляра, като в срок от 24 часа от изготвянето се предават на съда и на прокурора.

При правната оценка на информацията, събрана чрез специални разузнавателни средства особено значима както в досъдебната, така и в съдебната фаза на процеса е разпоредбата на чл.177 от НПК: Обвинението и присъдата не могат да се основават само на данните от специалните разузнавателни средства, както и само на тях и на показания на свидетели с тайна самоличност. В наказателното производство не могат да се ползват резултати, получени извън направеното искане по чл. 173, освен ако не съдържат данни за друго тежко умишлено престъпление по чл. 172, ал. 2.

Специфичен проблем по използването на данните от СРС в наказателното производство, поставя нормата на чл. 31 от ЗСРС – процесуалният закон изисква доказателствата, както и доказателствените средства да са събрани по реда на закона. Самото досъдебно производство има начало, което е строго формално фиксирано съобразно нормата на чл. 212 от

НПК – образуване от прокурора като общо правило и изключение при неотложност и извършени процесуално-следствени действия от вида на посочените във втората алинея. В чл. 192 от НПК се казва, че досъдебното производство включва разследване и последващи същото действия на прокурора. Доказателства се събират в хода на разследването, което пък е в рамките на започнало досъдебно производство. При използвани СРС преди началото на досъдебното производство, доминира мнението, че те на практика са неизползваеми, в смисъл не могат да бъдат включени в обема на доказателствения материал. Самият процесуален закон е поставил условие за органа, който може да отправи искане до съда за използване на СРС в хода на досъдебното производство и това е наблюдаващият прокурор. При даване на разрешение за използване на специални разузнавателни средства по оперативни разработки, каквито визира чл. 31 от ЗСРС не е налице започнало досъдебно производство, следователно прокурорът не съществува като процесуална фигура.

Недобрият синхрон между процесуалния закон – НПК и специализирания закон – ЗСРС проличава и от затрудненията да се отговори еднозначно на въпроса кой е органът в досъдебното производство, който може да иска разпореждане от министъра за стартиране експлоатацията на СРС. НПК оправомощава наблюдаващия прокурор да движи процедурата по получаване на разрешение за прилагане на СРС и техническото му изпълнение, но не урежда точно този въпрос. От своя страна, ЗСРС определя като компетентен съответният ръководител на прокуратура и то поне на окръжно ниво. Практически въпросът е несъществен, тъй като винаги може да бъде решен чрез съгласуване със съответния ръководител преди изпращане искането до министъра, но е показателен за необходимостта по по-прецизна регламентация на темата специални разузнавателни средства в нашата правна уредба.

Забележка: Сравнително-правните аспекти на изложението се основават на информация, почерпена от публикации в Интернет, които се приемат за достоверни.

ПРОБАЦИЯТА – СЪЩНОСТ И ПРОБЛЕМИ

(продължение от кн. 2/2008)

Иван Петков,
*бивш прокурор от ВКП, сега преподавател
в Националния институт на правосъдието – София*

В дейността по изясняване на наказанието пробация, неговата същност и прилагане възникват все нови и нови въпроси. Такива бяха поставяни и от прокурорите, изпитали трудност в ежедневната си работа при налагане на това наказание, както и при разграничаването му от пробационния надзор по чл. 67, ал. 3 НК. Особени трудности се наблюдават при определяне тежестта на пробационните мерки. И докато в предишния брой на бюлетина основната цел беше да се поясни същността на наказанието пробация, то сега ще продължим и с решаването на някои хипотези, възникнали в процеса на работа и имащи принципно значение относно неговото прилагане при налагане на наказанието и при определянето на общо наказание в случаите на множество престъпления с негово участие.

I. Относно разграничаването на наказанието пробация от пробационната мярка по чл. 67, ал. 3 НК

1. Утвърди се и в практиката виждането, че мерките по чл. 67, ал. 3 НК не са наказание по смисъла на чл. 37, ал. 1, т. 2 НК, а представляват мерки, имащи за цел извършването на пробационен надзор върху осъдените по време на изпитателния срок на условното осъждане. Тези мерки са самостоятелни и не са наказание пробация и за да се разграничат от тези, които съставят наказанието по чл. 67, ал. 3, респ. чл. 70, ал. 6 НК, както приехме в предишното изложение, ще се наричат мерки за пробационен надзор. Тяхната същност не е санкционна, затова те не се налагат, както се налагат наказания, а се постановява прилагането им. Те обслужват само условното наказание чрез постановения на осъдения пробационен надзор. Те не обслужват ефективното наказание лишаване от свобода, а относно самото наказание пробация постановяването им би било абсурдно.

Съгласно чл. 67, ал. 3 НК при условно осъждане с размер на наказанието под 6 месеца лишаване от свобода мерки за пробационен надзор не

се постановяват. И при условно осъждане над този размер на това наказание пробационна мярка по чл. 67, ал. 3 НК не е задължителна. Съдът ще преценява да я приложи или не, за което прокурорът и председателят на пробационния съвет ще му съдействат.

С оглед на същността на мерките за пробационен надзор те не могат да участват в съвкупност и да бъдат кумулирани. Съвкупност ще образува основното наказание, което в случая е условното осъждане и след определяне на общото наказание отново ще се преценява тяхното постановяване. Това се случайте на общо наказание лишаване от свобода, чието изпълнение отново е отложено по чл. 66 НК. Ако общото наказание е лишаване от свобода ефективно, то тяхното приложение отпада и може да се обсъжда, но вече на друго основание, само в случаите на условно предсрочно освобождаване по това наказание. Няма правна възможност мерките за пробационен надзор по чл. 67, ал. 3 НК да се прилагат едновременно и по време на изпълнението на наказанието лишаване от свобода или след изтърпяването му, тъй като, както се каза, те обслужват само условното осъждане. Затова при общо ефективно наказание лишаване от свобода тяхното действие отпада, както ще отпадне и в случаите, когато някои от наказанията, включени в групирането, е с приложение на чл. 66 НК и с мерки за пробационен надзор, и крайното общо наказание във всички случаи е ефективно. Тук изобщо приспадане на изтърпяното по мярката за пробационен надзор не се извършва, както в случаите на кумулиране на наказания, когато по едно или повече условни осъждания такава е постановена, така и в случаите на замяна на мярката за пробационен надзор с лишаване от свобода ефективно, а също и в случаите на групиране на наказания с краен резултат ефективно наказание лишаване от свобода.

В случаите на кумулиране на две условни присъди, по които и при двете е постановен пробационен надзор, пробационният надзор не подлежи на кумулиране. Той или ще отпадне при общо ефективно наказание лишаване от свобода или ще се наложи нов пробационен надзор при ново общо условно наказание. Ако се кумулира наказание лишаване от свобода условно с наказание пробация за общото наказание лишаване от свобода, ако то отново е условно, също ще се обсъжда налагането на нова мярка /мерки/ за пробационен надзор.

При горните постановки е ясно, че е невъзможно и кумулиране на наказание пробация с мерки за пробационен надзор, чиято същност е различна.

И тъй като мярката за пробационен надзор по чл. 67, ал. 3 НК обслужва само и единствено условното осъждане, то нейният срок трябва да бъде в рамките на изпитателния срок, т.е. срокът на мярката за пробационен надзор не може да надхвърля изпитателния срок. Впрочем, хипотеза на

по-висок размер на мярката за пробационен надзор може да се получи само при осъдено непълнолетно лице.

При конкуренция между наказание пробация и мярка за пробационен надзор по чл. 67, ал. 3 НК без съмнение приоритет има наказанието. То ще се изпълнява с предимство.

Ако наказанието пробация не се изтърпява без основателна причина, то съгласно чл. 43а НК алтернативите са две: да се наложи друга пробационна мярка или да се замени изцяло или отчасти пробацията с лишаване от свобода. И двете възможности се осъществяват в процедура по чл. 451-452 НПК, независимо че тези текстове предвиждат само втората възможност.

Ако мярката за пробационен надзор по чл. 67, ал. 3 не се изпълнява без основателна причина, то съгласно чл. 68, ал. 3 НК възможностите са също две: тя да се замени с друга или да се постанови да се изтърпи отчасти или изцяло отложеното наказание лишаване от свобода. От горното е видно, че и последиците при изпълнение на наказанието пробация и на мярката /мерките/ за пробационен надзор са различни, макар да са илюзорно близки. При наказанието по първата възможност се налага друга пробационна мярка /не се заменя/, а при пробационния надзор неизпълняваната пробационна мярка се заменя с друга. По втората възможност – при наказанието пробация то се заменя изцяло или отчасти с лишаване от свобода, а при пробационния надзор, то също се заменя с лишаване от свобода, но изцяло или отчасти в рамките на наложеното условно наказание лишаване от свобода, което то обслужва и което по същество означава активизиране на условното наказание.

При замяната на мярката за пробационен надзор с лишаване от свобода се поставя следния въпрос, а именно какво става с изпитателния срок на условното осъждане? Когато замяната е извършена изцяло, то този въпрос почти не стои, тъй като и да се извърши друго умишлено престъпление в изпитателния срок, резултатът ще е един – изцяло изтърпяване на условното наказание. Не може да не се приспада изтърпяното наказание лишаване от свобода, макар да е резултат на замяна на мярка за надзор с лишаване от свобода, тъй като ще се наруши основен принцип в правото, че две наказания за едно престъпление не се налагат и изтърпяват. Във всички случаи обаче при ново престъпление в изпитателния срок на условното осъждане съдът е длъжен да приложи чл. 68 НК най-малкото с оглед на чл. 157, ал. 1 ЗИН /присъдите се изпълняват по реда на влизането им в сила/, както и с оглед на чл. 12А, ал. 3 ЗИН /наказанието следва да се изпълни в затворническо общежитие от закрит тип за рецидивисти/.

Казаното при горната хипотеза ще отнесем и за случаите на замяна на мярката за пробационен надзор с лишаване от свобода отчасти. Независимо от това кога е извършено второто престъпление – по време на

частичното изтърпяване на наказанието лишаване от свобода или след това, то изтърпяното ще се признае като изтърпяно наказание лишаване от свобода и съдът е длъжен да приложи чл. 68 НК.

2. Горното за същността на пробационния надзор при условно осъждане важи и по отношение на мярката за пробационен надзор, наложена по чл. 70, ал. 6 НК при условно предсрочно освобождаване /УПО/, с особеностите, които носи това условно освобождаване

Съгласно чл. 70, ал. 6 НК „при условното предсрочно освобождаване за осъдения се постановява изпитателен срок в размер на неизтърпяната част на наказанието, но не по-малко от шест месеца, за което време съдът може да постанови пробация, като вземе предвид доклад на пробационния служител” и ал.7 „освободеният предсрочно изтърпява отделно и неизтърпяната част от наказанието, ако, ако в изпитателния срок извърши ново умишлено престъпление, за което се предвижда наказание лишаване от свобода или не изпълнява постановената пробация”. И тук се приема, че срокът на мярката не трябва да надхвърля изпитателния срок, който обаче е в по-различни от условното осъждане граници.

Относно последиците в сравнение с чл.68, ал.3 НК законодателят е стигнал до крайност, като по чл.70, ал. 7 НК приравнява неизпълнението на мярката за пробационен надзор с извършването на ново умишлено престъпление. И в двете предвидени в закона хипотези се постановява изцяло изтърпяване на неизтърпяната част от наказанието, с която осъденият е условно предсрочно освободен. Тук е още по-категоричен изводът, изведен пряко от закона, че неизпълнението на мярката за пробационен надзор активира замяна с лишаване от свобода, но само в рамките на определения изпитателен срок и само изцяло с размера на остатъка от наказанието, с който осъденият е условно предсрочно освободен.

Особеното в случаите на условно предсрочното освобождаване е, че то се прилага и за наказанието пробация и че неизпълнението на мярката за пробационен надзор активира изпълнението и на остатъка от наказанието пробация, с който осъденият е условно предсрочно освободен. Вижда се, че законодателят е въвел една нова конструкция, при която остатъкът от наказанието пробация при условно предсрочно освобождаване се обслужва от пробационен надзор в рамките на определения изпитателен срок на наказанието пробация.

И още, ако в изпитателния срок на УПО осъденият на наказание пробация извърши ново умишлено престъпление, за което се предвижда наказание лишаване от свобода, той ще изтърпи отделно и изцяло остатъка от наказанието пробация, с който е УПО, при което мярката за пробационен надзор ще отпадне, т.е. наличието на предвиждане за налагане на наказание лишаване от свобода ще активира изпълнение на остатъка, с кой-

то осъдения е УПО, а не наложеното наказание за другото умишлено престъпление, което може да е различно от наказанието лишаване от свобода. Тук ще бъде интересна хипотезата, която ни се предлага, когато за новото престъпление е наложено отново наказание пробация и това престъпление е активирало изпълнението на остатъка на наказанието пробация, с който осъденият е УПО. В тези случаи първо трябва да се изпълни остатъка от наказанието пробация, с което осъденият е УПО и след това новото наказание пробация. Ако обаче новото наказание е лишаване от свобода, то това наказание първо трябва да се изпълни, а след това остатъка от наказанието пробация, с който осъденият е УПО. Във всички случаи наложената мярка за пробационен надзор по чл. 70, ал. 6 НК отпада, дори и в случаите на ново условно осъждане, като в тези случаи ще се преценява необходимостта от нова мярка за пробационен надзор, но вече с основание чл. 67, ал. 3 НК.

Интерес предизвиква и хипотезата, когато за новото престъпление не се предвижда наказание лишаване от свобода, а наказание пробация, което не може да активира изпълнението на остатъка, с който осъденият е УПО. В тези случаи ще се изпълнява новото наказание едновременно с условно предсрочното освобождаване за другото наказание, като пробационният надзор по него ще отпадне, но в случаите на неизпълнение на наказанието пробация, то това неизпълнение ще активира замяна с лишаване от свобода, но ще активира и изпълнението на остатъка, с който осъденият е УПО.

Осъденият непълнолетен се освобождава предсрочно, като за него не важат правилата на чл. 70, ал. 6 НК, тъй като той се освобождава предсрочно, а не условно предсрочно, което означава, че мярката за пробационен надзор по закон не му се налага. Естествено не важат и правилата на чл. 70, ал. 7 и 8 НК. Те ще важат само в случаите, когато лицето е осъдено за престъпление, което е извършило като непълнолетно, но е условно предсрочно освободено след навършване на пълнолетие /чл. 71, ал. 2 НК.

В чл. 71, ал. 1 НК законодателят явно е допуснал пропуск като е посочил само наказанието лишаване от свобода, а не и наказанието пробация, от което непълнолетният да може да бъде предсрочно освободен, подобно на условно предсрочното освобождаване и от това наказание.

Процедурата за постановяване на мярката за пробационен надзор при УПО е тази по чл. 437-441 НПК – в особено производство пред окръжния, съответно военния съд по местоизпълнение на наказанието лишаване от свобода, където съдът едновременно с въпросите за условно предсрочното освобождаване решава и този за постановяване на мярката за пробационен надзор. Съдът заседава еднолично в съдебно заседание, като участието на прокурора, на председателя на комисията по чл. 17 ЗИН и на

председателя на съответния пробационен съвет е задължително, както е задължително и присъствието на осъдения. Определението на съда подлежи единствено на протест, който се разглежда по реда на глава двадесет и втора, т.е. по реда на частния протест.

За разлика от тази процедура, когато условно предсрочно освободеният извърши ново престъпление в изпитателния срок съгласно чл. 442 НПК, въпросите по чл. 70, ал.7 и 8 НК се решават от съда, на който е подсъдно делото за новото престъпление. Нормално е това да стане с присъдата /определението при съдебно споразумение/, но няма пречка да се извърши и в ново производство по чл. 306, ал.1, т.3 НПК.

Явен е пропускът в закона да се посочи процедурата в случаите, когато не се изпълнява постановената по чл. 70, ал.6 НК мярка за пробационен надзор и освободеният условно предсрочно не я изпълнява /без основателна причина/, което съгласно чл. 70, ал.7 НК води до отделно изтърпяване на неизтърпяната част от наказанието. Тук въпросът е коя процедура ще се прилага – тази по чл. 442 НПК или тази по чл. 451-452 НПК. Следвайки буквалното тълкуване на заглавието на чл.442 НПК, което гласи „съдът, който се произнася по изтърпяване остатъка от наказанието”, трябва да се приеме, че този е текстът, който урежда и тази процедура. Независимо, че сме изправени фактически пред процедура за замяна на мярката за пробационен надзор с лишаване от свобода, където е приложима процедурата по чл. 451-452 НПК. То последната в случая неприложима, поради специфичната норма на чл. 442 НПК. Тя ще покрие и случаите на изтърпяване на остатъка от наказанието пробация, а не само на наказанието лишаване от свобода.

II. По замяната на наказанието пробация с лишаване от свобода

В производството по чл. 451-452 НПК за замяна на наказанието пробация с лишаване от свобода се наблюдава разнообразна практика, която явно трябва да се уеднакви. Това се оказва трудно, тъй като проверката на съдебните определения по това особено производство съгласно закона не стига до Върховния касационен съд, а приключва на апелативно ниво при обжалване по реда на глава двадесета и втора от НПК. Върховният касационен съд въобще е изолиран от тези случаи, тъй като съдебните актове по това особено производство не подлежат и на възобновяване (чл. 419 НПК). Така че нещата трябва да се решават и практиката да се уеднаква на апелативно ниво, но най-добре това да става в окръжните съдилища, които съгласно чл. 344 НПК могат сами да отменят или изменят издадените от тях съдебни актове.

Разнообразието в практиката се показва на първо място от подходът, който по различен начин се прилага в съдилищата при определяне размера на наказанието лишаване от свобода при замяна на наказанието пробация. Има съдилища, в които след като се установи по дни неизтърпения остатък на нарушената пробационна мярка, въз основа на този остатък буквално се изчислява размерът на наказанието лишаване от свобода в съотношението две към едно (чл. 25, ал. 3, чл. 59, ал. 1 НК). При този подход на определяне размера на наказанието лишаване от свобода има съдилища, където крайният резултат от замяната е десет дни лишаване от свобода и по-малко (чл. 43а, т. 2, изр. 2 НК), което почти обезсмисля замяната и създава трудности на затворническата администрация при прилагането на ЗИН (чл. 22б – 22и ЗИН). Трудности при определянето на неизтърпяната част в тези случаи, също изпитват съдилищата, когато са нарушени не една, а повече пробационни мерки и в случаите, когато неизтърпяната част се установява по отношение на пробационната мярка безвъзмезден труд в полза на обществото.

Впрочем този подход на определяне размера на наказанието лишаване от свобода, най-вероятно е повлиян от предишната разпоредба за замяна на тогавашното наказание поправителен труд с лишаване от свобода, където замяната изрично се влияеше от предвиденото съотношение три към едно. Сега такава изискване пряко в закона няма.

Тълкувайки логически и систематически правната норма на чл. 43а НК, стигаме до извода, че съдът е в правомощията си да определи размера на наказанието лишаване от свобода, който осъденият да изтърпи при замяна с наказанието пробация. Буквално в интересуващата ни част този текст гласи, че в случаите, когато осъденото без основателна причина не изпълнява наложената пробационна мярка, съдът може да замени изцяло или отчасти пробацията с лишаване от свобода и в тези случаи срокът на лишаване от свобода може да бъде и под минимума по чл. 39, ал. 1 НК. Въвеждането на последното изречение явно е повлияно от предишни редакции (чл. 43, ал. 7 – ДВ, бр. 26/1968 г.). Сега начинът на замяна на наказанието пробация с лишаване от свобода е много по-различен и това се налага от същността и структурата на наказанието пробация. На първо място законът не го обвързва със съотношението две към едно, предвидено в чл. 25, ал. 3, във връзка с ал. 2 и в чл. 59, ал. 1 НК, а от там не го обвързва и буквално с размера на неизтърпяната част от нарушената пробационна мярка. На второ място неизпълнението конкретно не е обвързано и с неизпълнението в цялост на наказанието пробация, а е достатъчно една мярка да не се изпълнява, за да се приеме, че наказанието пробация като цяло не се изпълнява. На трето място не се заменя само нарушената пробационна мярка с лишаване от свобода, а се заменя наказанието про-

бация като съвкупност от мерки. Затова законодателят е създал възможност съдът да замени изцяло или отчасти пробацията и след като реши това замяната ще се извърши в предвиденото съотношение така, както законодателството го е предвидил по тежест – две към едно.

Разбира се, във всички случаи неизтърпяната част от нарушената пробационна мярка и изпълнението на останалите ще окажат влияние върху решението за цялостта на замяната, както и всички други обстоятелства, свързани с неизпълнението. Няма пречки да се определи наказание и под неговия минимум по чл. 39, ал. 1 НК, както и да бъде приложен чл. 66 НК, стига да позволява законът.

От друга страна, горното означава и това, че няма място за приспадане от определеното наказание лишаване от свобода на изтърпяната част на нарушената пробационна мярка. Тези въпроси съдът е решил при анализа на данните, които са го довели до извода изцяло или отчасти да замени наказанието пробация с лишаване от свобода.

При анализ на някои съдебни актове на окръжните съдилища за замяна по чл. 451-452 НПК, дали основание за горните бележки, интерес представлява едно решение на апелативен съд, което буди недоумение с оглед неправилното възприемане на същността на наказанието пробация като алтернатива на наказанието лишаване от свобода и като наказание, което суспендира или отлага възможността за неговото налагане и изпълнение. Така в случая с определение съдът е заменил частично наказанието пробация, като е определил за изтърпяване три месеца лишаване от свобода ефективно. За да приеме необходимостта от реално изтърпяване на наказанието, окръжният съд е обсъдил миналите осъждания на лицето, като е констатирал наличие на предишно условно осъждане, в изпитателния срок на което е извършено престъплението, наказано с пробацията. Независимо от тези данни апелативният съд по частна жалба се е произнесъл, като е приел с оглед на други обстоятелства, че следва по отношение на замененото наказание лишаване от свобода да се приложи чл. 66 НК. Определението на апелативния съд относно прилагането на чл. 66 НК е незаконосъобразно. Той не е обсъдил, а е бил длъжен да обсъди предишните осъждания на дееца, които показват рецидив на престъпления и невъзможност да се приложи чл. 66 НК, тъй като второ условно осъждане по закон е недопустимо. В наказателната материя не съществува такава конструкция, а и конкретно законът – чл. 66 НК не повелява второто наказание при рецидив на престъпления отново да е условно. Още окръжният съд в съдебното заседание по замяната е следвало след констатациите за миналото осъждане и след замяната на пробацията с лишаване от свобода в отделна процедура по чл. 306, ал. 1, т. 3 НПК да се произнесе и постанови на основание чл. 68, ал. 1 НК изтърпяването на отложе-

ното наказание. Не е съобразено и това, че при замяна на наказание проба с лишаване от свобода лицето се счита за осъдено на лишаване от свобода с всичките произтичащи последици. Апелативният съд не само, че не е констатирал този пропуск, но е изменил определението на окръжния съд, като е приложил незаконосъобразно замяната да е с условно наказание. Същественото нарушение на закона е неотстранимо поради липса на по-нататъшни процесуални възможности.

С последното изпъква още веднъж необходимостта от правилно и законосъобразно прилагане на закона в случаите за особените производства, където процедурата за обжалване е съкратена двуинстанционна и извънреден ред за отстраняване на закононарушенията не се предвижда.

III. Някои хипотези, които създават затруднения, пряко свързани с правилата на множеството престъпления и с реабилитацията

Първа хипотеза: Престъплението по другото осъждане е с влязла в сила присъда след срока на реабилитация по право на първото и двете престъпления са извършени преди да има влязла в сила присъда, за което и да е от тях.

При съвкупност на престъпления срокът на реабилитация започва да тече от законовата възможност за определяне на общо наказание, т.е. от влизане в сила на присъдата по второто престъпление.

При горната хипотеза не може да се игнорира обстоятелството, че деецът е извършил и други престъпления, макар те да са в отношение на съвкупност. Това се отнася и за реабилитацията по право. Подобно на хипотезите, че при две условни присъди за престъпления, които са в съвкупност и трета, по която престъплението е извършено в изпитателния срок на другите две, най-напред се извършва кумулирането, а след това постановяването за изпълнение по чл. 68 НК, ако общото наказание е също условно, то и при настоящия случай кумулирането е с приоритет пред реабилитацията, щом условията за това са налице. Това е така, защото съвкупността възниква в момента на извършване на второто или на последващото по реда на извършване престъпление и всичките са в отношение на съвкупност.

Аналогичен на посочения случай е хипотезата на Р 151/15.04.2008 г. на 1 н.о. В това решение дословно е прието, че съвкупността и определяне на общо наказание за престъпления, включени в нея, възниква към момента на извършване на престъпленията, които я формират и към този момент се извършва преценка за наличието на условията на чл.25, ал.1 НК. И още, че „съвкупността по смисъла на НК е съвкупност от престъпления, а не на осъждания и затова преценката за приложимост на правила-

та ѝ се прави именно с оглед момента на извършване на деянията, съставляващи престъпления по нашия НК”. Този правен извод е правилен, но не е общоприложим, тъй като са налице и други близки до тази хипотеза примери с по-различен правен резултат.

Както се посочи обаче, определянето на общото наказание, т.е. приложението на чл. 25, ал. 1 във вр. с чл. 23, ал. 1 НК е приоритетно. Реабилитация не може да настъпи по право за първото осъждане, макар изпитателният срок да е изтекъл и в този срок да не е извършено друго престъпление, но такава да е извършено преди и двете да са в условия на съвкупност. Няма пречка обаче реабилитация да настъпи за общото наказание и то реабилитация по право, независимо, че то е определено за две престъпления, но поради съвкупността се счита, че осъждането, респ. наказанието е едно /подобно на изводите относно опасния рецидив – т. 2 на ПВС № 2/70 г.

Втора подобна хипотеза е тази, при която престъплението по другото осъждане е влязло в сила преди срока на реабилитация по право на първото осъждане и двете престъпления се намират в условия на съвкупност, но въпросът за кумулиране на наказанията е поставен в процедура по чл. 306, ал. 1, т. 1 НК след изтичане срока на реабилитацията по двете осъждания, т.е., в момента на произнасянето ще се окаже, че и за двете осъждания лицето е реабилитирано. И тук ще сме изправени пред опасностите, които ни предлага чл. 306 НПК, за който не се предвиждат каквито и да се срокове за произнасяне. Последното означава, че и след десет и повече години от влизане в сила на присъдите безпрепятствено ще се кумулират наказания, за които осъжданията са с настъпила реабилитация. Въпросът е, конкуренцията между реабилитацията и произнасянето по чл. 306 НПК какво правно решение трябва да намери. Тук не може да не отчетем, че правната природа на чл. 306 НПК показва, че той е субсидиран текст, а не основен принцип. Основният принцип е въведен в чл. 301, ал. 1, т. 3 НПК, а чл. 306, ал. 1, т. 1 НПК е допълнение към него. Съдът с присъдата си е задължен да се произнесе при наличието на предпоставките за кумулиране на наказанията. Поради пропуската, по изключение това той трябва да направи в производството по реда на чл. 306 НПК и ползването на тази възможност не трябва да се стимулира, тъй като тя не е в съгласие и с принципите за своевременно произнасяне. Следователно при конкуренцията между чл. 306 НПК и реабилитацията трябва да се приеме предимство за последната. Ето защо в случаите на втората изложена хипотеза при съвкупност на престъпления срок за реабилитация започва да тече и то от принципно законовата възможност за определяне на общо наказание, т.е. от влизане в сила на присъдата по второто осъждане. По този начин няма да може до безкрай да се блокира настъпването на реабилита-

цията, пречка за която се оказва липсата на срокове за произнасяне по реда на чл. 306 НПК.

IV. Пробацията и изпълнителната давност

И друг път е напомняно и сега трябва да се съгласим, че давността за преследване и изпълнителната давност за изтърпяване на наказания не са намерили пълен регламент в наказателния закон и прилагането им създава затруднения.

По въпросите за изпълнителната давност трябва да се има предвид, че тя по принцип започва да тече по отношение на наказанието от влизане в сила на присъдата /чл. 82, ал. 2 НК/, но не всякога от този момент. Има случаи, когато тя започва да тече от момента, когато наложеното по нея наказание реално стане изпълнимо. Така при кумулативно наложените наказания за някои от тях е необходимо да бъде изтърпяно най-напред основното наказание и тъй като то е пречка за изпълнение на допълнителното наказание, едва след приключването му, тогава последното става изпълнимо. Това ярко се открояваше в предишните редакции на НК поради наличието на допълнителното наказание задължително заселване. Ако се приеме обратното, а именно, че давностният срок във всички случаи тече от влизане в сила на присъдата, то ще се обезсмисли изобщо налагането на допълнително наказание, чиято изпълнителна давност ще изтече по време на изтърпяване на основното наказание. Затова по отношение на тях в законът са създадени специални правила. Например в чл. 49, ал. 3 НК е регламентирано, че осъденият не може да ползва правата, от които е лишен по чл. 37, ал. 1, т. 6 и 7 НК, преди да е изтърпял наказанието лишаване от свобода, което в случая означава, че срокът на лишаване от права е без значение за приключването на изпълнението на това наказание, преди да е изтърпяно наказанието лишаване от свобода. Означава и друго – когато срокът на наказанието лишаване от права е по-голям от срока на лишаването от свобода, това не означава, че давността за изпълнение на допълнителното наказание ще изтече по силата на чл. 80, ал. 1, т. 5 НК по време на изпълнение на наказанието лишаване от свобода. Особени правила са предвидени и за наказанието глоба /чл. 82, ал. 5 НК/.

Още по-нагледен и конкретен пример на изключение от принципа, провъзгласен в чл. 82, ал. 2, пр. 1 НК, а именно, че давността за изпълнение на наказанието започва да тече от деня, когато присъдата е влязла в сила, е втората хипотеза на този текст относно отложеното наказание. При него изпълнителната давност започва да тече от влизане в сила на съдебния акт, с който съдът е приложил чл. 68 НК, т. е. законодателят търси изпълнимост на присъдата, каквото при отложено изпълнение няма.

От казаното до тук, имащо отношение към изпълнителната давност, следва да се направи основният извод, че началният срок на изпълнителната давност започва да тече от момента, когато наказанието стане реално изпълнимо. Наказанието пробация не може да се изпълнява по време на изтърпяване на наказанието лишаване от свобода, а последното е приоритетно за изпълнение. Следователно за наказанието пробация, било изцяло или остатък от него, изпълнителната давност ще започне да тече от момента на изтърпяване на наказанието лишаване от свобода. Или лишаването от свобода и задържането на лицето под стража по мярка за неотклонение се явяват пречка за изпълнението на наказанието пробация и последното реално в периода на изпълнението на наказанието лишаване от свобода се явява неизпълнимо. По време на изтърпяването на наказанието лишаване от свобода изпълнителна давност за наказанието пробация не тече. Тя нито спира, нито се прекъсва, тя просто не тече. Дори да спре по смисъла на чл. 82, ал. 4, пр.1 във връзка с чл. 81, ал.1 НК изпълнението на наказанието лишаване от свобода, поради отлагането му по чл. 415 НПК, т.е. давност през този период за наказанието пробация не тече, но по по-друг начин стои въпросът, ако изпълнението на пробацията е спряно поради отлагане на изпълнението ѝ на собствено основание. В последния случай важат общите правила за спиране действието на изпълнителната давност.

Това е в съгласие с основния принцип, че изпълнителната давност е резултат от бездействието на длъжностни лица своевременно да приведат и изпълнят влязлата в сила присъда. Тук тя не само, че не е зависима от тези органи, но и при най-строги и професионални действия изпълнението не може да настъпи поради причини от обективен характер и невъзможност за изпълнение.

Ако съответни проучвания покажат, че след ефективно изтърпяване на наказанието лишаване от свобода, е безпредметно продължаването на изпълнението на наложеното преди наказание пробация, то за забраната за изпълнение е необходимо да се създаде отделна норма, а не тя да е резултат на прилагане на изпълнителната давност.

За давността по отношение на пробационната мярка за надзор по чл. 67, ал. 3 НК трябва да се приеме, че тя ще следва съдбата на условното осъждане, което обслужва и във всички случаи ще изтече с изтичане на изпитателния срок на наказанието.

V. Кога изтича изпълнението на наказанието пробация?

Като единно наказание изпълнението на наказанието пробация изтича с изтичане срока на пробационната мярка, която е с най-дълъг срок. В

общии линии това е казано в чл. 219 ППЗИН, където е ползвано понятието „приключва”.

Трудностите идват от пробационната мярка безвъзмезден труд в полза на обществото поради сложната му характеристика по отношение на сроковете. Тук логично се поставя въпросът, кога може да се счита, че тази мярка е изтърпяна - от изтичане на посочените години или от изтичане на определените часове за полагане на труд през тези години. Ако осъденият е изпълнил само част от часовете за полагане на труд и са изминали годините, през които този труд е следвало да се полага, изпълнено ли е наказанието?

Изхождайки от същността на пробационната мярка безвъзмезден труд в полза на обществото, трябва да се приеме, че посочването на годините в чл. 42а, ал. 3 т.3 НК е само рамка, в която трябва да се вместят часовете труд и тази рамка е създадена с цел да се опазят интереси на осъдения от здравословен характер за необходима почивка, тъй като той в преобладаващия брой случаи основно работи на други места и безвъзмездният труд ще бъде отдаван в извънработно време. Това означава, че в основата на тази мярка са часовете труд и те са решаващи, както за изпълнението, така и за приключване изпълнението на наказанието, а не годишната рамка.

По-нататък следва да се приеме, че часовете труд са тези, които се определят за изпълнение и те съставляват сроковете за това изпълнение. Основание за този извод ни дава чл. 43 НК, където е посочена замяната на остатъка от пробационната мярка поправителен труд с безвъзмезден труд в случаите, когато осъденият остане без работа или когато не уведоми пробационния служител в едномесечен срок за новата си месторабота. В тези случаи е предвидено един ден поправителен труд да се заменя с един час безвъзмезден труд в полза на обществото. /чл. 43, ал.2 и 3 НК/.

Като приемем законовата постановка, че един ден поправителен труд се равнява на един ден пробация /чл. 42, ал. 3 т. 1 НК/, а един ден поправителен труд е приравнен на един час безвъзмезден труд в полза за обществото /чл. 43, ал. 2 НК/, то стигаме до извода, че един час безвъзмезден труд следва да се приравни на един ден пробация.

От анализа на чл.43, ал.2 и 3 НК в аспекта на поставения въпрос могат да се направят най-малко два извода: първо, че напускането на работата не е неизпълнение на пробационната мярка по смисъла на чл. 43а НК, щом осъденият остане без работа или постъпи на друга работа без да уведоми за това и второ, че законодателят счита за по-тежка пробационната мярка безвъзмезден труд в полза на обществото в сравнение с мярката поправителен труд, след като при нарушение, изразяващо се в не уведомяване в едномесечен срок за промяната на местоработата, поправителният труд се заменя с безвъзмезден труд в полза на обществото и то един ден за един час и след като не се предвижда продължаване на из-

пълнението на новото работно място, а се предвижда замяната на поправителния труд с безвъзмезден труд в полза на обществото.

Наистина, замяната при горните хипотези е по-различна от случаите, при които осъденият без основателна причина не изпълнява наложената пробационна мярка и това се явява основание за налагане на друга мярка или замяна с лишаване от свобода /чл. 43а НК/, но и посочените случаи се отнасят до неизпълнение, макар не в такава степен, на взетата първоначална мярка, принос за което има и осъденият.

Следователно правилно е да се приеме, че часовете са основа за замяната, като един час труд в полза на обществото се приравнява на един ден пробация, аргумент от чл. 43 ал. 2 НК. Това ще ни е от полза и в случаите на приспадане при кумулиране по чл. 25, ал. 2 и 3 НК, когато например се изтърпява пробационна мярка безвъзмезден труд в полза на обществото, прието е, че тя е по-тежката мярка и тя се кумулира с лишаване от свобода или с друго наказание пробация.

Не можем да приемем, че три часа безвъзмезден труд се приравнява на един ден пробация, към което ни насочва чл. 141ж, ал. 5 и 6 ЗИН, тъй като ще се окаже в много по-неблагоприятно положение осъден на безвъзмезден труд в полза на обществото в сравнение с такъв на поправителен труд, въпреки приравняването им едно към едно, което видяхме и предвидено по закон в чл. 43, ал. 2 НК. Освен това чл. 141ж, ал. 5 и 6 ЗИН обслужва други хипотези.

Пак да се върнем на чл. 219 ППЗИН, който гласи, че изпълнението на наказанието пробация приключва след изтичане на пробационната мярка с най-дълъг срок. Поставя се въпросът приложима ли е тя, когато двете задължителни мерки са със срок, който е изтекъл, но определените часове за полагане на безвъзмезден труд в полза на обществото не са изтекли, т.е. не е положен изцяло трудът в полза на обществото. И тук стои въпросът за тежестта на пробационната мярка. Макар и теоретично, използвайки съотношението един ден пробация да се равнява на един час безвъзмезден труд в полза на обществото, може да се приеме в определени случаи, че последното е по-тежката мярка и то не е приключило, което означава че наказанието пробация като цяло не е изпълнено, макар срокът на задължителните мерки да е изтекъл и те да са изтърпени съгласно изискванията.

За да не се получават подобни несъответствия в бъдещата промяна на НК или в ЗИН трябва да бъде записано, че безвъзмездния труд в полза на обществото се полага в рамките на срока на задължителните мерки.

Логично е с оглед същността на двете задължителни пробационни мерки те да са основата, около която да се налагат и изпълняват останалите пробационни мерки, тъй като с първите две реално се осъществява контакта между пробационния служител и осъдения и по този начин слу-

жат като гаранция за изпълнението и на останалите мерки. При изпълнението на задължителните мерки възможността за организиране на другите е безспорна. Тяхната предвидена максимална продължителност – до три години, е достатъчна, за да се вместят останалите мерки в този период, а така също да проявят своята ефективност. Щяха да бъдат избегнати голяма част от трудностите, ако в чл. 42а НК беше добавено, че сроковете на останалите пробационни мерки не могат да бъдат по-големи от срока на задължителните.

Една такава промяна е в пълно съответствие с Р-623/27.09.2007г. на 3 н.о. на ВКС, в което се съдържа разбирането, че определящи са основните пробационни мерки /чл. 42а, ал. 2, т. 1 и 2 НК/ при намиране решение на първия извод кога наказанието пробация е изтърпяно.

Това ни дава и отговор на конкретно поставения въпрос, а именно, че основно наказанието пробация изтича като цяло с изтичане на срока на двете задължителни пробационни мерки или на по-голямата от тях, ако сроковете са различни. Без значение ще е на какъв етап на изпълнение са останалите мерки, които явно по обективни причини не са изпълнени докрай. Ако имаше неизпълнение на някоя от тях без основание, както и на някоя от задължителните, прокурорът или председателят на пробационния съвет са длъжни да искат замяна по чл. 43а НК. Само по изключение, както бе посочено, може да се приеме, че безвъзмездният труд е по-тежката мярка, поради което наказанието пробация като цяло ще бъде изпълнено с нейното приключване. Подобна хипотеза, но също само по изключение, може да се получи и с пробационната мярка ограничения в свободното придвижване, както и с пробационната мярка включване в курсове за професионална квалификация и програми за обществено въздействие, като действието на последната може да продължи по желание и след приключване на наказанието.

Следователно необходимо е въвеждане на разбирането в органите по налагане и изпълнение на наказанието пробация, че основни пробационни мерки са задължителните и останалите мерки по срокове трябва да се вменят в техния срок за изпълнение.

Следва и въпросът каква е процедурата за реализиране замяната по чл. 43, ал. 2 и 3 НК – ще се ползва ли тази по чл. 451 – 452 НПК или ще се реализира по реда на чл. 306, ал. 2 от НПК, което има значение и за подсъдността. С оглед особеностите на този вид замяна подсъдността трябва да е на районно ниво. Това означава, че този вид замяна ще се реализира по реда на чл. 306, ал. 2 от НПК от районния съд, постановил пробацията, ведно с пробационната мярка поправителен труд. Касае се за неусложнена фактическа обстановка – оставане на осъдения без работа или неуведомяване на пробационния служител за промяна на местоработата, като предпоставки за замяна на поправителния труд с безвъзмезден труд в

полза на обществото. Гаранцията за правилността на съдебния акт, с който ще се извърши замяната – един ден поправителен труд с един час безвъзмезден труд в полза на обществото, е и възможността за обжалване по реда на глава XXI НПК.

VI. Други хипотези, предизвикващи затруднения

1. В закона се говори за налагане на друга пробационна мярка, а не за удължаване на срока на вече наложената, която осъденият без основателна причина не изпълнява /чл. 43а, т. 1 НК/. Следователно при тази хипотеза мярката, която се нарушава, остава да бъде изпълнявана и съдът преценява коя друга мярка допълнително да наложи, която да гарантира изпълнението и на останалите наложени мерки, включително и на неизпълняваната. Логично, ако тя продължава да не се изпълнява без основателна причина, да се пристъпи към замяната на наказанието пробация с лишаване от свобода /чл. 43а, т. 2 НК/. Няма законова пречка за такова действие, независимо че преди поради неизпълнение е наложена друга пробационна мярка по чл. 43а, т. 1 НК. Не може да се удължават сроковете на наложените вече мерки и на допълнително наложената по чл. 43а, т. 1 НК, но замяна с лишаване от свобода е възможна, когато е наложителна. Както се посочи, срокът на допълнителната мярка трябва да е в срока на задължителните мерки.

При замяната с наказание лишаване от свобода без значение е дали за конкретното престъпление се предвижда наказание лишаване от свобода. Например, осъден на пробация по чл. 183, ал. 1 НК, ако не изпълнява без основателна причина наложената му пробационна мярка, замяната с лишаване от свобода е приложима, независимо че този текст от НК не предвижда такова наказание.

Посочените по-горе хипотези ще се реализират в процедура по чл. 451 – 452 НПК.

2. Поставя се и въпросът може ли в процедура по чл. 451 – 452 НПК да се иска замяна /чл. 43а, т. 2 НК/ или допълнителна мярка /чл. 43а, т. 1 НК/ след изтичане на срока на пробационните мерки. За да отговорим на този въпрос следва да се съобразим, че с изтичане срока на наказанието пробация, т.е. на най-дългия срок, изтича и неговото изпълнение. Ако постоянно е нарушавана мярката или въобще не е изпълнявана умишлено от осъдения и срокът на предвиденото изпълнение е изтекъл, то замяна не може да се иска. Замяна или допълнителна пробационна мярка може да се иска само в рамките на срока на предвиденото изпълнение, а не след него. Ако не е поискана в този период от време, то искането след това ще води до неуважаването му. Но по принципа за пробацията, възприет като

единно наказание, ще се има предвид изтичането на най-дългия срок на наложените мерки, а не само на тази, която не се изпълнява.

VII. Безспорно правната материя, регламентираща пробацията се нуждае от сериозни промени. Голяма част от тях бяха посочени в изложението. Предстои прецизното им редактиране в контекста на цялата наказателна и изпълнителна материя и най-вече както в общата, така и в Особената част на Наказателния кодекс.

В първата част на изложението беше посочена грубата грешка в редакцията на чл. 193, ал. 2 пр. 1 НК, където на наказанието пробация е дадено характер на допълнително наказание и то към наказанието глоба. Случаят не е единичен. Такава грешка е допусната и в чл. 87, ал. 3 НК най-вероятно по инерция, без да се има предвид промяната на първоначалната идея да се даде допълнителен характер на това наказание. Налице са и много други несъответствия. Например в чл. 170, ал. 1, 132, ал. 1, т. 3 и 4, чл. 139, чл. 237, ал. 2 НК и други, където е предвиден срок на пробацията в размер на 6 месеца, т.е. до минималния срок по чл. 42, ал. 3 т.1, където при задължителните мерки срокът е от 6 месеца до 3 години, но по-важно е в случая, че се нарушават основни правила в методологията по предвиждане размера на наказанията – никъде не се предвижда определен размер наказание, то е винаги в диапазони. В този смисъл погрешна е редакцията и на чл. 273, ал. 2 НК, на чл. 329, ал. 2 НК и на други текстове.

Посочените грешки в редакцията на отделни текстове показват несъобразяване със същността на наказанието пробация. Както посочихме, за нейното доизясняване е необходимо на първо място сериозна промяна и в някои текстове от общата част на НК.

Промяна е необходима и в НПК, за да бъдат обхванати всички процедури, свързани със замяната на това наказание и на пробационния надзор.

Изложението като цяло е с практическа насоченост, затова съзнателно са избегнати теоретични разработки.

СРАВНИТЕЛНО-ПРАВНИ И ПРАКТИЧЕСКИ АНАЛИЗИ

ХАРМОНИЗИРАНЕ НА БЪЛГАРСКОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО С ЕВРОПЕЙСКОТО В ОБЛАСТТА НА КОРУПЦИЯТА И ЗАЩИТА НА ФИНАНСОВИТЕ ИНТЕРЕСИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ В КОНТЕКСТА НА ЕВРОПЕЙСКАТА ИНТЕГРАЦИЯ НА СТРАНАТА НИ

Силвия Александрова Цанкова-Захариева,
*прокурор при Районна прокуратура-Пловдив и задочен
докторант по научна специалност наказателно
право при ПУ „Паисий Хилендарски“,
Юридически факултет*

Съсредоточаването на голяма власт и оперативна самостоятелност в ръцете на публични органи създава навсякъде предпоставки и условия за порочни практики – пряка корупция, лобиране за определени групи и пр. Корупцията, особено по високите етажи на властта, се дължи на главно на това, че, макар управленските решения да засягат съществени икономически интереси, те се вземат непрозрачно и при слаба ефективност на механизмите за контрол и санкциониране на нарушенията в публичната администрация.

В глобален мащаб корупцията е сериозно явление и общ проблем. Тя може да възпрепятства функционирането на европейските институции и е свързан пряко със специфичния аспект на защита на финансовите интереси на ЕС. Анализът на националните ни проблеми в областта на корупцията и злоупотребите с еврофондове в частност показва няколко рискови зони.

Асоциация на прокурорите в България

Критериите на корупционните престъпления могат да бъдат обобщени по следния начин:

1. В корупционните престъпления винаги са въввлечени лица, които изпълняват определена служба/работа/функции в публичния или частен сектор-т.е. това могат да бъдат национални длъжностни лица /по смисъла на член 93, точка 1 от НК на РБългария/, чужди длъжностни лица /по смисъла на член 93, точка 15 от НК/, или други лица, които нямат длъжностно качество по смисъла на НК, но изпълняват определена работа в частния сектор (лицата по член 225в от НК).

2. Вторият критерий е наличието на поведение, което не съответства на задълженията, произтичащи от статута на съответните лица и на правилата, установени за изпълнение на тяхната работа (в случая е релевантно дали длъжностното лице извършва или не извършва действие в нарушение на службата си).

3. Корупционното поведение цели получаване на наследваща се облага или предимство.

Хармонизирането на българския НК с изискванията на ЕС в областта на корупционните практики протича постепенно. На 15 януари 1999 г. Народното събрание на Р България прие Закон за изменение на НК („Държавен вестник“, бр. 7/1999), с който се криминализира активният подкуп по отношение на чужди държавни служители в международни бизнес трансакции (чл. 304, ал 3 от НК). С този закон в чл. 93 от НК се въведе точка 15, която определи понятието „чуждо длъжностно лице“.

По-късно със Закона за изменение на Наказателния кодекс от 8 юни 2000 (обнародван в „Държавен вестник“ бр. 51 от 23 юни 2000), са криминализирани обещанието и предлагането на подкуп на местни и чужди държавни служители, като са предвидени еднакви санкции. С помощта на това изменение е премахнато ограничението, в зависимост от контекста, в който се извършва активният подкуп на чужди държавни служители само в международни бизнес трансакции /според ЗИНК от 15.01.1999 г./ и се криминализира общата хипотеза на подкуп на чуждо длъжностно лице. В момента уредбата на пасивния, респ. активния подкуп на чуждо длъжностно лице се съдържа в чл. 301, ал. 5, съотв. в чл. 304, ал. 3 от НК, като размерът на предвидените от българския законодател санкции е еднакъв с този при подкуп на национално длъжностно лице, т.е. липсва диференциран подход според националната принадлежност на служебното правоотношение, което е в съответствие с международните изисквания.

Съгласно измененията в Наказателния кодекс, приети на 13 септември 2002 г. (обнародвани в „Държавен вестник“, бр. 92 от 27 септември 2002) се включват неимотните (нематериални) облаги и услуги в предмета на подкупа, усъвършенстват се основните наказателни състави за пасивен и активен подкуп чрез обхващане на всички форми на изпълнител-

ното деяние (например “предлагане”, “обещаване” и “даване” за активния подкуп) и предвиждане на адекватни наказания за тях; инкриминират се изрично подкуп на защитници и повереници, на арбитри /НК не съдържа обяснение на думата “арбитър”, поради което това понятие трябва да се тълкува в съответствие с Закона за международния търговски арбитраж и международните договори в областта на арбитража и, следователно, обхваща както местните, така и чуждестранните арбитри/, подкуп на магистрати; допълнено е и разширено определението за чуждо длъжностно лице; ограничени са случаите на ненаказуемост при активен подкуп /случаят на ненаказуемост в момента е само един-когато “подкупващият” е бил изнуден от “подкупваното” длъжностно лице, арбитър или вещо лице да стори това и незабавно и доброволно е съобщил на властта/; въвежда се глобата като кумулативно наказание за подкуп; както и други наказания, свързани с лишаване от права /лишаване от право да се заема определена държавна или обществена длъжност и лишаване от право да се упражнява определена професия или дейност/, криминализира се “търговията с влияние” /тристранно корупционно отношение, при което лице, имащо реално или предполагаемо влияние върху длъжностно лице “търгува” с влиянието в замяна на облага от някой, търсещ такова влияние/; криминализира се подкупът в частния сектор чрез създаване на нов текст в Глава шеста “Престъпления против стопанството” от Особената част на НК (член 225в);

Съществен момент в законодателните промени на българския НК е предвиждането на още две форми на изпълнителното деяние в основния състав за пасивен подкуп по чл. 301, освен “приемането”: “поискване” на дар или облага и “приемане на предложение или обещание” за дар или облага, в съответствие с разпоредбите на всички международни антикорупционни документи.

Предметът на подкупа е широко понятие според международната и националната ни уредба и може да бъде под формата на всичко, което се предлага като благодарност-пари, стоки, прехвърляне на дълг, опрощаване на дълг или нещо със стопанска стойност, но също може да представлява и нематериални блага, като сексуални услуги или някакво обществено признание. Чл. 301 и чл. 304 от НК според настоящата си редакция определят максимално широко предметът на подкупа, посочвайки, че това е всеки “дар, или каквато и да е облага”, като е отпаднал съществуващия в предходна редакция критерий, стесняващ понятието само до “имотна” облага. Сега единственият напълно логичен ограничителен критерий за тази облага е тя “да не се следва на длъжностното лице”-за нейното вземане да няма законно основание. Имотната облага при подкупа е винаги и само противозаконна. Това разграничение е абсолютно задължи-

телно, за да се отграничи противозаконната облага при подкупа от напълно правомерните дължими блага, свързани с длъжността на лицето-като трудово възнаграждение, награди и др.

Според уредбата на подкупа в българския НК се изисква длъжностното лице да получи облагата срещу извършване на определено действие или въздържане от такова, свързано с неговата служба, като не е задължително това деяние да е било или да бъде наистина извършено. За да е довършено престъплението "подкуп" според българското законодателство е достатъчно да е поискан /съотв. предложен или обещан/ дар, или каквато и да е противозаконна облага /каквато не се следва на длъжностното лице/, т.е. не е необходимо нито действието по служба да е извършено, респ. пропуснато, нито облагата реално да е преминала в патримониума на длъжностното лице.

Българският законодател е използвал и специфичен уникален подход, въвеждайки допълнително специални квалифицирани състави, в случаите, в които пасивният подкуп има връзка с факта, че служител е нарушил служебните си задължения или е извършил престъпление във връзка с тях, както и в случаите, когато лицето заема отговорно служебно положение, или когато подкупът е извършен повторно, или чрез изнудване посредством злоупотреба със служебно положение, или е в големи размери.

Отделните квалифицирани състави също са степенувани по тежест, като са предвидени диференцирани наказателни санкции, пропорционални на тежестта на обществената им опасност. Най-тежко наказуемият случай на пасивен подкуп е предвиден в чл.302а от НК-когато са налице два кумулативни допълнителни елемента към основния състав- особено големи размери и особено тежък случай.Първият елемент е чисто количествен и зависи от размера на облагата-минималната стойност на предмета на подкупа трябва да бъде поне 140 минимални работни заплати и зависи от размера на минималната работна заплата към момента на извършване на престъплението.Определение на другият елемент «особено тежък случай» се съдържа в чл. 93, т. 8 от НК, а именно «този случай, при който извършеното престъпление с оглед настъпилите вредни последици и на другите отегчаващи отговорността обстоятелства разкрива изключително висока степен на обществена опасност на деянието и дееца». Има се предвид следователно не само обществената опасност на конкретното деяние, но и на съответния деец.Предвид изключителната тежест на това престъпление законодателят е предвидил богат диапазон от санкции, които следва да бъдат наложени кумулативно на дееца.

Въвеждайки отделни, степенувани по тежест, квалифицирани състави законодателят е направил точна и ясна диференциация на отделните

случаи, въвеждайки съответстващи санкции според тежестта на общественноопасните последици от подкупа, а също и според положението на служителя, което индицира желанието на българския нормотворец в максимално широка степен да отговори на нарастналите критерии на ЕС за ефективност на борбата с корупцията.

Българският НК инкриминира и редица други корупционни дейности като т. нар. “допустителство на пасивния подкуп” /чл. 303 от НК/, “посредничество” към подкуп /чл. 305а от НК/, “търговия с влияние” по смисъла на чл. 304б от НК, “провокация” към подкуп /чл. 307 от НК/ и др., опитвайки се да обхване в по-голяма степен разностранната палитра от корупционно поведение.

С инкриминирането на “търговията с влияние” /чл. 304б от НК/ се създават условия за наказване на корупционното поведение на лицата, които стоят близко до властта и се опитват да извлекат облаги от това тяхно положение. Важно е да се има предвид, че търгуващият с влияние /за разлика от субекта на активния подкуп/ не може сам да вземе решението по служба, а злоупотребява с влиянието си /действително или предполагаемо/ върху компетентното длъжностно лице. За осъществяване на съставата е ирелевантно, дали влиянието е било реално упражнено или не, и дали, ако е упражнено, е довело до желаниа, респ. до обещаваания резултат.

Интерес представлява “провокацията” към подкуп по смисъла на чл. 307 от НК. Провокацията към престъпление – обикновено се смята за вид подбудителство, с цел да се изобличи провокираният. По довод от чл. 307 НК обаче (текст, който несъмнено визира една провокация и ползва думите „създава условия”) тя може да се смята и за вид помагачество със същата цел. Така провокацията към престъпление е вид акцесорно съучастие към същото престъпление, т. е. тя е провокативно акцесорно съучастие в престъпление, което се дели на провокативно подбудителство и провокативно помагачество. Провокаторът може да носи наказателна отговорност, само ако действа противоправно; иначе не върши изобщо престъпление и наказателното производство срещу него е недопустимо съгласно т. 1 от чл. 24, ал. 1 НПК. Няма значение дали деецът е служител на МВР или не.

Следва да се направи разграничение между провокативното подбудителство и провокативното помагачество. Генералната идея е, че провокативното подбудителство следва да се смята за забранено, а провокативното помагачество – за разрешено. Що се отнася до провокативното подбудителство, то следва да се смята за забранено всякакво подбудителство, т. е. не бива да се осъществява никакво подбудителство, включително провокативно такова. Ще отговаря всеки, който стане причина за извършване на престъпление, т. е. за това друг да извърши престъпление. За да се стигне дотам обаче, няма да е достатъчно деецът да склонява дру-

гиго да извърши престъпление. Нужно е още тъкмо заради тази дейност склоняваният да реши да извърши престъплението и след това действително да го извърши. Иначе, ако например склоняваният е бил вече взел решение да извърши същото престъпление, може да е налице само помагачество.

В Европейския съюз, поне от 10 години насам, провокативното помагачество се смята за позволено. На своя среща № 924, състояла се на 20 април 2005 година, Европейският комитет по проблемите на престъпността се занима с провокативното подбудителство и провокативното помагачество и ги разграничи, като им даде противоположна оценка в т. 50 от своя заключителен акт. Анализирайки практиката на Европейския съд по правата на човека, Комитетът посочи, че „докато Съдът приема използването на инфилтрирани служители, чиято роля не е изцяло пасивна, той осъжда провокацията към извършване на престъпления. Провокация е налице, когато поведението на властите е било от решаващо значение за извършване на престъплението”.

Новата редакция на чл. 307 НК налага да се отдели специално внимание на този текст. Той е стар текст, който доскоро визираще само неуспялото акцесорно съучастие в подкуп. Сега той обхваща още успялото акцесорно съучастие в подкуп, а също и провокативното извършителство, т. е. даването и/или вземането на подкуп. Следователно чл. 307 НК визира днес всяка провокация към подкуп.

Когато не се стига да даване и вземане на подкуп и следователно няма извършителство, а само неуспяло акцесорно съучастие – подбудителство или помагачество в подкуп, остава да важи генералната идея за позволеност единствено на провокативното помагачество, което в случая се явява неуспяло. Тази идея, разбира се, следва да бъде материализирана в правната уредба на дейността на служителите под прикритие. Тук няма пречка да се предвиди и норма, която да им позволи и неуспяло провокативно подбудителство, стига тя да дерогира без проблеми евентуалната наказателноправна забрана, в чийто общ обхват извършваното действие на служителя под прикритие също попада.

Стигне ли се в частност до действително даване и вземане на подкуп, то положението на служителя под прикритие, осъществяващ акцесорно съучастие в подкуп (този път обаче съучастническо, а не неуспяло) е същото – и де леге лата и де леге ференда. Доколкото не се измисли друго за неговата правна уредба, на служителя под прикритие би следвало да се позволи само провокативно съучастническо помагачество, но не и провокативно съучастническо подбудителство. Ако обаче е налице извършителство, то далият подкупа служител под прикритие, макар да е извършител (при условията на необходимо съучастие), може, ако е бил изнуден, да

се възползва от разпоредбата на чл. 306 НК, като осъществи предвидения в нея самоволен отказ.

Независимо че промените в НК от 2002 г. приведоха националния ни закон във висока степен на съответствие с международните антикорупционни стандарти, могат да се отбележат следните празноти и несъвършенства в законовата уредба, които предстои да бъдат обмислени при бъдещи нормативни промени: въпросът за систематичното място на уредбата на подкупа и наименованието на съответния раздел, проблемът, свързан с прецизирането на понятието “длъжностно лице” /с оглед включване в обхвата му само на лица от публичния сектор/, редактиране на формулировката, очертаваща кръга лица – субекти на пасивния подкуп в частния сектор по член 225в от НК, инкриминиране на допустителството в случай на активен подкуп в частния сектор, заличаване институтите на ненаказуемостта при активен подкуп и провокацията към подкуп, уреждане на наказателната отговорност на юридическите лица за извършени в техен интерес от техни ръководители корупционни престъпления.

На 26 май 1997 г. на основание Договора от Маастрихт е подписана Конвенцията за борба с корупцията от държавите-членки на ЕС. Тази конвенция има по-широко приложно поле от първия протокол към Конвенцията за защита на финансовите интереси на ЕО. Конвенцията за борба с корупцията регламентира не само корупцията, която застрашава финансовите интереси на ЕС, а урежда всички случаи на корупция (активна и пасивна), към които имат отношение длъжностни лица на общността или на държавите-членки и не изисква кумулативно да е налице като престъпен резултат от противоправното действие и увреждане на финансовите интереси на общността. Конвенцията за борба с корупцията много прилича на първия протокол, разискван по-горе.

Вторият протокол към Конвенцията за защита на финансовите интереси на ЕО изисква в националното законодателство да бъде предвидена отговорност на юридическите лица, както и наказателно преследване за прането на пари. Тук следва да се обърне внимание на въпроса досежно отговорността на юридическите лица. Чл. 3 предвижда отговорност на юридическите лица в случаите на измама, активна корупция и пране на пари, но не всички държави-членки, в т. ч. и РБългария признават принципа на корпоративната отговорност.

Чл. 3, ал. 1 урежда задължението за държавите-членки да въведат отговорност на юридическите лица, като не посочва изрично вида на тази отговорност. Според чл. 4, ал. 1 всяка държава-членка е длъжна да предприеме необходимите действия, за да гарантира, че на юридическо лице, признато за виновно, ще бъдат наложени ефективни, съразмерни и възпиращи санкции, включително глоба и евентуално други санкции /адми-

нистративни, наказателни и прочее/. Редакцията на тази норма предоставя възможност за самостоятелна преценка на държавите-членки да предвидят санкции, отговарящи на особеностите на собственото си национално право, без да ги задължава да въведат конкретен вид отговорност.

В българското законодателство въпросът с отговорността на юридическите лица все още не е уреден окончателно, тъй като според националната ни правна уредба субект на наказателната и административно-наказателната отговорност може да бъде само човек /гражданин, физическо лице/. Така нашето право изключва от кръга на тези видове отговорност колективните правни субекти-юридическите лица. В тази връзка следва да се посочи, че невъзможността юридическите лица да бъдат субекти на престъпления и административни нарушения е въпрос само на законодателен избор. Не става дума за принципна невъзможност юридическите лица да бъдат субекти на наказателната и административно-наказателната отговорност. В наказателноправната ни доктрина вече се появяват съвременни възгледи, отричащи старите теории в тази област, че тъй като юридическите лица не могат да проявяват вина и са колективни правни субекти, то ако бъдат обявени за субекти на престъпления и наказателно-отговорни лица, то ще се стигне до създаване на невиновни /безвиновни/ престъпления и до колективна наказателна отговорност, което би противоречало на правната същност на престъплението като виновно поведение /действие или бездействие/. Според тези нови теории, подкрепящи въвеждането в националното ни наказателно законодателство на корпоративна наказателна отговорност, тази отговорност е отговорност на юридическото лице за собственото му корпоративно престъпление. Тя не е индивидуална, но все пак е лична отговорност – на самата юридическа личност, а не на индивидите, които работят за нея.

Към настоящия момент тези съвременни възгледи, съответстващи на европейските изисквания, са намерили нормативно отражение в Глава Четвърта от Закона за административните нарушения и наказания, озаглавена АДМИНИСТРАТИВНОНАКАЗАТЕЛНИ САНКЦИИ СПРЯМО ЮРИДИЧЕСКИ ЛИЦА И ЕДНОЛИЧНИ ТЪРГОВЦИ, като законодателят все пак е отграничил тази отговорност от традиционната административнонаказателна отговорност, респ. от административните наказания на физическите лица, отделяйки самостоятелно място на тази отговорност и използвайки понятието “административнонаказателни санкции” или “имуществени санкции” /а не административни наказания/.

Тези разпоредби /чл. 83-83е/ допускат санкциониране на самите юридически лица само за отделни случаи на административни нарушения. Чл. 83, ал. 1 ЗАНН указва, че в предвидените от закон, указ, постановление на Министерския съвет или наредба на общинския съвет случаи на юриди-

чески лица и еднолични търговци може да се налага имуществена санкция за неизпълнение на задължения към държавата или общината при осъществяване на тяхната дейност. В националното ни законодателство на практика липсва уредба в областта на корпоративната отговорност за действия, увреждащи финансовите интереси на ЕС т.е в тази област тепърва ще следва да се въвеждат нормативни промени с оглед синхронизиране с изискванията, поставяни от ЕС.

Ал. 2 на чл. 83 ЗАНН, използвайки принципът, останал още от римското право, че специалният закон дерогира общия, визира субсидиарно приложение на общия ред на ЗАНН, само и доколкото в съответния специален нормативен акт не е предвиден друг ред. По-нататък чл. 83а ЗАНН сочи предпоставките, при наличието на които юридическото лице следва да понесе имуществена санкция, а именно в случаите, в които юридическото лице се е обогатило или би се обогатило от престъпление по чл. 108а, 109, 110 (приготовление към тероризъм), 142 – 143а, 159 – 159в, 209 – 212а, 213а, 214, 215, 225в, 242, 250, 252, 253, 254, 254б, 256, 257, 280, 283, 301 – 307, 319а – 319е, 320 - 321а и 354а - 354в от Наказателния кодекс, както и от всички престъпления, извършени по поръчение или в изпълнение на решение на организирана престъпна група, когато са извършени от: лице, овластено да формира волята на юридическото лице; лице, представляващо юридическото лице; лице, избрано в контролен или надзорен орган на юридическото лице, или работник или служител, на който юридическото лице е възложило определена работа, когато престъплението е извършено при или по повод изпълнението на тази работа, както и когато първите три групи лица са подбудили или подпомогнали извършването на посочените деяния, както и когато деянията са спрели на стадия на опита. Имуствената санкция се налага независимо от осъществяването на наказателната отговорност на извършителя на престъпното деяние.

Видно от възприетия подход, законодателят предвижда кумулативното наличие на три предпоставки, обуславящи имуствената санкция на юридическото лице: да е извършено определено престъпление, това престъпление да е облагодетелствало или да е могло да облагодетелства юридическото лице и на последно място - престъплението да е извършено от физическо лице, имащо определен вид връзка с корпоративния субект.

По своя характер облагата може да бъде, както имуществена, така също и неимуществена. Този извод се извежда от залегналия в ЗАНН законодателен подход за определяне размера на санкцията, а именно: на юридическото лице “се налага имуществена санкция до 1 000 000 лв., но не по-малко от равностойността на облагата, когато тя е имуществена, а когато облагата няма имуществен характер или размерът ѝ не може да се установи, санкцията е от 5000 до 100 000 лв. Законодателят предвижда

независимо от имуществената санкция и отнемане на облагата или нейната равностойност в полза на държавата, ако не подлежи на връщане или възстановяване, или на отнемане по реда на НК.

Българският НК съдържа подробна уредба и на престъплението “пране” /”изпиране”/ на пари, придобити чрез престъпление, включително чрез корупционни дейности /чл. 253/, като изпълнителното деяние на тази вторична последваща престъпна дейност се осъществява чрез извършване на всякакви юридически дейности с предмета, придобит чрез престъпление, а също като отделна алтернатива и прикриването на предмета като фактическа дейност. С тази уредба българският законодател изпълнява европейските изисквания за инкриминиране на дейността по легализиране на имотната облага, получена от предходно престъпление, която дейност затруднява, а в редица случаи прави невъзможно доказването на действителния размер на имуществото, предмет на корупционни действия.

Законодателят е инкриминирал и други форми на вторична престъпна дейност, които биха имали непосредствено значение и връзка с първичното престъпление “подкуп” според многообразието на отделните случаи.

Тук следва да се посочи допустителството по чл. 285 от НК, запретяващо съзнателното /умишленото/ допускане от страна на длъжностно лице “подчинено нему лице да извърши престъпление, свързано със службата или работата му”, както и “личното укривателство” по чл. 294 от НК, което може да бъде извършено от всеки наказателнотговорен правен субект, “който спомогне на лице, извършило престъпление, да избегне или да бъде осуетено спрямо него наказателно преследване или да остане ненаказано”. Въпреки че тези престъпни състави не са предвидени конкретно и само за корупционни действия, както посочих по-горе, те биха могли да имат съществено значение и в такива хипотези.

От изложеното е видно, че националната ни материално-правна уредба на престъплението подкуп отговаря като цяло на изискванията, съдържащи се в международноправните актове в областта на борбата с корупцията. Проблемите, които основно възникват при борбата с корупцията в национален мащаб са свързани най-вече с процесуалната уредба /процеса на доказване на престъпленията, свързани с корупцията/, както и практическите проблеми с човешкия ресурс.

Правилното организиране и провеждане на мерките в борбата с престъпността в международен мащаб може да бъде ефективно осъществено, само посредством укрепване на националните законоустановени структури с компетентност в сферата на наказателно преследване и подобряване на тяхното сътрудничество с аналогични органи на други държави.

Като член на Европейския съюз, РБългария следва да изпълни препоръките на Комитета на министрите за ролята на прокуратурата и да

реализира необходимите законодателни мерки в тази насока, тъй като същите имат пряко отношение към борбата с корупционните престъпления и корупционните практики.

Безспорно ролята на прокуратурата в РБългария в борбата с корупцията, организираната и икономическата престъпност, създаването на специализирани отдели за борба с корупцията, организираната и икономическата престъпност е от изключително значение, предвид и влезлия на 29 април 2006 година, нов НПК, който вменява широк обем от правомощия, както и произтичащите от това отговорности на прокурора, провъзгласявайки го за *dominus litis* – “господар на процеса” /наказателния процес/ във фазата на досъдебното производство.

Съгласно чл. 1, ал. 2 от Конституцията на РБългария цялата държавна власт произтича от народа и се осъществява от него непосредствено и чрез предвидените в Основния закон органи. Чл. 8 предвижда разделение на държавната власт на законодателна, изпълнителна и съдебна. Разделението на властите в правовата държава няма за предназначение да ги разграничи и противопостави напълно една на друга, а урежда автономията в действията и различните правни способности при решаване на поставените задачи.

В действащата Конституция на РБългария прокуратурата е определена като орган на съдебната власт, място, което благоприятства в най-оптимална степен нейната независимост и се препятства възможността за въздействие върху прокуратурата от страна на каквито и да било държавни и обществени структури, длъжностни лица и граждани. В рамките на съдебната власт Конституцията разпределя компетентността между съда, прокуратурата и следствените органи във функционален аспект с оглед най-добро реализиране целите на правовата държава.

Прокурорът може да бъде независим само, ако се съобразява единствено с нормите на закона, вземайки решенията си по вътрешно убеждение въз основа на събраните доказателства, с които се постига в максимална степен разкриване на обективната истина, защото, както правилно е отбелязал С. Велчев: “Една власт, подчинена само на волята на закона, очевидно не може едновременно да бъде подчинена и на друга някоя воля”.

В дискусиата, придобила изключителна популярност в правните среди при обсъждане и приемане текста на Конституцията, както и след това са изказвани становища, че мястото на прокуратурата не е в съдебната, а в изпълнителната власт.

Включването на прокуратурата в изпълнителната власт безусловно би ограничило нейното значение на блюстител на законността, включвайки я в субординационните отношения на власт и подчинение, характерни за осъществяване на административен тип правна дейност.

От гледна точка на националното ни наказателно-процесуално законодателство срещу корупцията законодателят се е старал да установи реда за разкриване на корупционните престъпления и разобличаване на виновните длъжностни лица, придържайки се към препоръките на ЕС.

Следва да се отбележи, че наказателният процес е сфера на държавно-властническа дейност, която не е „имунизирана“ срещу корупционни прояви от страна на длъжностни лица.

Прекратяването на досъдебното производство, както и неговото спиране поради неразкриване извършителя на деянието, създават опасност да не бъде реализирана полагаемата наказателна репресия спрямо отговорните лица. В тази връзка в българския НПК е предвидена възможност за двуинстанционен съдебен контрол по жалба на обвиняемите и пострадалите лица срещу прокурорските постановления за прекратяване и спиране на наказателното производство.

На следващо място, ефективността на борбата с корупционните престъпления до голяма степен зависи от възможността да бъдат събрани по законоустановения ред необходимите доказателства, които да обосноват обвинителната теза.

Характерът на корупционната дейност и многообразието ѝ проявни форми силно затруднява процеса на доказване. Спецификата на този род престъпна дейност се състои и в обстоятелството, че при подкупа и други корупционни престъпления и двете страни са доволни от извършваните действия и не биха желали, респ. не биха съдействали за тяхното разкриване, което от своя страна е свързано с необходимостта от нови средства за доказване. Съществено значение в доказването на този род престъпна дейност има използването на веществени доказателствени средства, изготвени чрез използване на специални разузнавателни средства /основната нормативна уредба се съдържа Законът за специалните разузнавателни средства и НПК/. Доколкото при реализиране на специални разузнавателни средства се ограничава особено съществено неприкосновеността на гражданите, защитена посредством нормите на Конституцията на РБългария и основни клаузи на ЕКПЧ, важен елемент в законоустановената процедура е контролът от страна на орган на съдебната власт.

Борбата с корупционната престъпност предполага стимулиране съдействието на обществеността при разкриване и разследване на корупционни престъпления, напр. чрез даване на свидетелски показания досежно релевантни лични възприятия. В много случаи това съдействие крие рискове за живота и здравето на свидетелите или на техни близки. Това породило необходимост от процесуалната уредба на един нов институт в процесуалното ни законодателство-т.нар. „защитен свидетел“. За съжаление, възможностите за практическото му прилагане са в пряка връзка с фи-

нансовите възможности на държавата, които към настоящия момент, що се отнася до националните ни възможности-са слаби.

При разглеждането на процесуалната уредба на борбата срещу корупцията съгласно българското законодателство неминуемо следва да се обърне внимание на проявилите се в практиката проблеми.

Възлагането на съда на широк диапазон от правомощия в досъдебното производство, обремени дейността му с непосъщи за него неправораздавателни обязанности.

Съгласно националната ни уредба “задържане под стража” /и “домашен арест”/ се предприема само от съд – както в случаите на първоначално вземане, така и при продължаване срока на задържането или замяната му с друга мярка за неотклонение.

Следва да се отбележи, че ЕКПЧ не изисква задържането под стража, като мярка на процесуална принуда в досъдебното производство да бъде предприето единствено от съд. Европейският съд е поставил няколко условия, които следва да бъдат спазени при вземане на най-тежката мярка за неотклонение: мярката да бъде наложена от “длъжностно лице”, което не е съдия, но трябва да притежава някои характеристики на съдията; това лице да е независимо от изпълнителната власт и от страните по делото /изискването за независимост и безпристрастност и гаранциите за това, свързани с възможността за отвод, респ.самоотвод/; “длъжностното лице”, което ще реши въпросът с мярката за неотклонение лично да изслуша обвиняемия и лично да направи цялостна преценка на обстоятелствата “за” и “против” задържането и да реши основателно ли е то, включително да не предприеме задържане или да освободи задържаното лице в случаите, когато не са налице основанията за вземане на най-тежката мярка на процесуална принуда; „длъжностното лице” да не може да встъпи в последваща фаза на производството (в съдебното производство) като представител на обвинението.

Предвид конституционно прогласената независимост на прокуратурата от изпълнителната власт и структурната ѝ принадлежност към съдебната власт се обезсмисля въведеният съгласно националната ни уредба съдебен контрол в досъдебното производство върху мярката за неотклонение “задържане под стража”. Този контрол на практика представлява проверка от един орган на съдебна власт спрямо друг орган на съдебна власт, с което индицира законодателното недоверие в прокуратурата като независим орган на съдебната власт и създава предпоставки за безпричинно бавене на досъдебното производство, тъй като на практика се развива отделно съдебно производство относно мярката за неотклонение “задържане под стража”. Това отделно двуинстанционно производство, на товарващо основния процес най-вече във времеви аспект, в много слу-

чай е пречка за приключване на същия в разумен срок по смисъла на Конвенцията. От друга страна, прокуратурата на РБългария /респ. всеки отделен прокурор/, според националната ни уредба, отговаря на всички изисквания, поставени от Европейския съд. Няма пречка прокурорът, който ще реши дали да бъде взета най-тежката мярка на процесуална принуда да изслуша лично обвиняемия, както и да прецени обективно и безпристрастно всички релевантни обстоятелства по делото /с оглед разпоредбата на чл. 107, ал. 3 от НПК прокурорът е длъжен да събира и проверява, както доказателствата, които разобличават обвиняемия или отегчават неговата отговорност, така и тези, които го оправдават или смекчават отговорността му/.

Очевидно е, че в стремежа си да преизпълним едни изисквания на ЕКПЧ /въпреки че същата не изключва възможността прокурор да вземе мярка за неотклонение “задържане под стража”/, създаваме предпоставки за нарушаване на други изисквания /изискването за разумен срок на процеса/.

Протичащата с бързи темпове през последните години реформа в наказателно-процесуалната ни система, създаде уредба на множество нови институти, включително такива, които са предвидени с оглед привеждане на националното ни законодателство в съответствие с европейските изисквания. В този смисъл е разпоредбата на чл. 123 от НПК /предишна чл. 97а “Защита на свидетеля”/ и разпоредбите на Глава 14, Раздел 8 /предишна Глава 7, раздел 5/ относно създаване на веществени доказателствени средства при използване на специални разузнавателни средства.

Съществена слабост на националната ни уредба досежно тези два нови института е изначалното нормативно подценяване доказателствената стойност на показанията на анонимен свидетел и на веществените доказателствени средства, изготвени чрез използване на специални разузнавателни средства. В тази връзка законодателят предвижда, че обвинението и присъдата не могат да се основават само на веществени доказателствени средства, изготвени чрез използване на специални разузнавателни средства, както и само на тях и на свидетелски показания, дадени от “защитен свидетел”. Това ограничение до голяма степен затруднява разкриването и доказването на корупционни престъпления и твърде често може да бъде в противоречие с вътрешното убеждение на ръководно-решаващия орган по релевантните за делото въпроси.

Нормативно предварително обезценяване на доказателствата е налице и по отношение на протоколите за разпит на обвиняеми и свидетели в досъдебното производство, ако разпитите не са извършени пред съдия. - Нещо повече, тук законодателят е стигнал до крайности- първоинстанционният и въззивният съд не могат да четат и ценят по вътрешно убежде-

ние тези протоколи, ако разпитите не са извършени пред съдия. Оказва се, че тези протоколи са предварително обезценени, т.е. имат предустановена сила, присъща на средновековния инквизиционен наказателен процес и нетипична на съвременния тип наказателен процес, който е възникнал и се е развил като отрицание на формалната система на доказателствата.

Следва да се отбележи, че съгласно националната ни процесуална уредба обезценяването на разпитите на обвиняемия, дадени пред орган на досъдебното производство е абсолютно-същите не могат да бъдат четени при никакви обстоятелства, докато досежно протоколите за разпит на свидетели се допуска възможност същите да бъдат приобщени към доказателствения материал, но само при кумулативното наличие съгласията на подсъдимия и неговия защитник, гражданския ищец, частния обвинител и техните повереници. Не може да не се отбележи странният нормативен подход на законодателя, който е дал превес на определени участници в наказателния процес при преценката досежно приобщаването на тези доказателства, като е задължил ръководно-решаващия орган в съдебната фаза да се съобрази изцяло с тяхното решение по въпроси, които следва да са негова компетентност.

Големи трудности възникват при дела със значителен брой свидетели, при които би се наложило разпит пред съдия на всеки един от тях, за да могат да бъдат прочетени показанията им пред съда в случаите, когато поради изтеклия период от време не си спомнят релевантни за казуса обстоятелства, или когато са били "мотивирани" по един или друг начин да посочат неистини или да премълчат истина. Аналогичен е и проблемът с обясненията на обвиняемия, който в даден етап от досъдебното производство е решил да признае вината си и причастността си към инкриминираното деяние. За да може да обезпечи тези признания за евентуалния бъдещ съдебен процес, дори когато обясненията са дадени в присъствието на упълномощен защитник, разследващият орган на практика е длъжен да преповтори разпита пред съдия.

Безспорно основните проблеми в националните разследвания са свързани с изключителния формализъм в наказателния процес съгласно българската наказателно-процесуална уредба, който на практика затруднява, а в редица случаи и осуетява наказателното преследване на престъпленията, свързани с корупция.

Забелязват се следните основни слабости в българския НПК, на които се обръща внимание и от европейски експерти и които оказват съществено негативно влияние върху ефективността на наказателното производство и борбата с престъпността, в частност с корупционните практики: забраната за използване на доказателства, събрани след изтичане срока

на разследване, невъзможност да се използват доказателства, събрани чрез специални разузнавателни средства на етапа на полицейската проверка, липсата на доказателствена стойност на данните, събрани по време на този предварителен етап, които в преобладаващия брой случаи не могат да бъдат събрани отново във фазата на досъдебното и съдебното производство със законоустановените способности за събиране на доказателства, невъзможността в съдебната фаза на процеса да бъдат използвани като свидетели полицейските служители, водили разследването, както и невъзможността да бъдат използвани по-голяма част от доказателствата, събрани в хода на досъдебното производство в съдебната фаза на процеса /напр. свидетелските показания и обясненията на обвиняемите, които не са дадени пред съдия, а само пред орган на досъдебното производство/.

С измененията, които бяха извършени в процесуалната ни уредба /въвеждане императивни срокове на разследването и уредбата на чл. 368 и чл. 369 от НПК – “разглеждане на делото в съда по искане на обвиняемия”/ се направи опит законодателно да се регламентира понятието “разумен срок” по смисъла на ЕКПЧ. В тази връзка следва да се отбележи, че Европейският съд в досегашната си дългогодишна практика съзнателно е избягвал да посочи точен срок за разглеждане и приключване на делото, който да е разумен. Причината за това е, че не може да се намери достатъчно обективен и универсален критерий /респ. срок/, който да бъде използван по отношение на всички наказателни дела или поне по отношение на определени групи дела. Ето защо становището на Европейския съд е, че с оглед конкретната сложност на делото, съответните държавни органи са длъжни да предприемат и извършват своевременно всички необходими действия по движението на делото, т.е. в нито един период от време на развитието на процеса, да не е налице неоснователно и неоправдано бездействие на държавните органи.

На практика формалният и задължителен срок, въведен с нормата на чл. 368 от НПК, противоречи с практиката на Европейския съд по тълкуването на понятието “разумен срок” по смисъла на ЕКПЧ, а разпоредбата на чл. 369 от НПК узаконява “отказът от правосъдие” от страна на прокуратурата, от което в определени случаи /когато забавянето на делото се дължи на злоупотреба с права от самия обвиняем/обвиняемият ще ползува права /прекратяване на наказателното производство/ от собственото си противоправно поведение.

Разпоредбите на чл. 368 и чл. 369 от НПК на практика уреждат неправораздавателната възможност съдът да прекрати наказателното производство по дела от общ характер, без да ги разглежда. Тази норма съдържа необоримата презумпция, която на практика граничи с фикция, че забавянето на делото винаги се дължи на неправомерното поведение,

реализирано от страна на органите на досъдебното производство, без да отчита възможността забавянето на делото да се дължи на злоупотреба с права от граждани или на обективни обстоятелства-фактичестката и правна сложност на конкретното дело. Съгласно посочената уредба, българският законодател, не само че не е оставил възможност за преценка на съда по отношение на конкретните обстоятелства, но е и ограничил неговата проверка до чисто аритметичната констатация на основанията по чл. 368, ал. 1 от НПК-съдът следва да изчисли дали от привличането на обвиняемия към наказателна отговорност за тежко престъпление са изтекли две години и повече от една година в останалите случаи.

Повечето недостатъци в националното ни наказателно процесуално законодателство, вероятно са естествена последица от “вота на недоверие”, гласуван от българското гражданско общество за действията на полицейските служители по време на тоталитаризма, които не винаги са съблюдавали принципите на законност и защита на човешките права. В процеса на демократизация и евроинтеграция на българското общество към настоящия момент е време да бъде даден законодателен кредит на доверие на тези служители с оглед осигуряване адекватната защита, както на националните интереси, така и на интересите на ЕС при съблюдаване и гаранция на човешките права на пострадалите лица, обвиняемите и другите участници в наказателния процес. Що се отнася до тези гаранции българския НПК съдържа качествена уредба, регламентирайки широк кръг от права на обвиняемите и техните защитници, пострадалите и поверниците им и другите участници в наказателното производство.

Безспорно проблемът с човешкия ресурс и създаването на висококвалифицирани специалисти, които притежават съответната професионална подготовка и високи морални качества и способности, е проблем от първостепенно значение за недопускането на корупция и др. злоупотреби по високите етажи на властта и за адекватното разкриване, разследване и наказване на такива случаи.

През изминалите години редица международни организации сочеха като условие за корупцията в страната ни имунитета на магистратите и визираща, че професионалните категории, които се считат като най-корумпирани, са в действителност точно тези на магистратите и народните представители, т. е. тези професионални категории, които са защитени с имунитет...

Отговорът бе даден с промените в Конституцията на Република България от 2003 година, с които се въведе т. нар. функционален имунитет-само досежно престъпления, извършени във връзка със службата на магистрата /когато извършеното от него е свързано единствено и само с решаване на производства и преписки при осъществяване на съдебната власт,

както и когато поведението му не съставлява умишлено престъпление от общ характер/. Извън това изключение принципът е, че магистратите носят всички други видове отговорност на общо основание, както всеки гражданин на страната.

От първостепенна важност в националната ни уредба са реформите, проведени в съдебната власт и държавната администрация, които вече са факт. Въведе се принципът на конкурсното начало като метод на обективен подбор на магистрати и държавни служители в изпълнителната власт, който предпазва от назначаване на кадри по неправомерни мотиви и осигурява вземане на независими, законосъобразни, правилни и необвързани от външни влияния управленски решения /напр. от определени политически партии или "едрия" бизнес/.

Административнопроцесуалният кодекс изигра съществена роля за административната реформа, реализирайки основните цели в контекста на европейската интеграция, прогласявайки принципите на достъпност, последователност, предвидимост, публичност, прозрачност, в практиката на администрацията, принципът на съразмерност, възприет от правото на ЕО, който се отнася към най-малкото засягане правата и законните интереси на участниците в административния процес, принципът на самостоятелност и безпристрастност /в този смисъл е и Препоръка №R/80/ 2 относно упражняването на дискреционни правомощия от административните власти, приета от Комитета на министрите към Съвета на Европа/, гаранция за който принцип е възможността за отвод при съмнения за пристрастност по почин на самото длъжностно лице или на заинтересованите лица и предвидената административнонаказателна отговорност за подлежащото на отвеждане длъжностно лице, което не се е отвило при наличие на основания за това.

Въвеждането на ясна, подробна и категорична правна регламентация на основните принципи в дейността на администрацията, кодифициране на уредбата в областта на издаване, обжалване и изпълнение на административните актове и други дейности в областта на административното производство в широк смисъл, както и изискванията, въведени със Закона за администрацията и Закона за държавния служител са от първостепенно значение в борбата с корупционните практики и проявата на некомпетентност в работата на държавната администрация и съдебната власт в областта на административното правосъдие.

Според **чл. 280 от Договора за Европейската общност**, ЕС и държавите-членки отговарят съвместно за борбата с измамите и другите незаконни деяния, засягащи финансовите интереси на Европейския съюз, като за тази цел те трябва да предприемат възпиращи мерки и да предлагат ефективна защита на територията на всички държави-членки.

Националните органи притежават първостепенна компетентност по отношение защитата на финансовите интереси на общността, което изисква създаване на квалифицирани специалисти на национално равнище, които да осигурят адекватната защита финансовите интереси на общността.

Определението на „измама на ЕС“ се съдържа в **Конвенцията за Защита на финансовите интереси на Европейските общности**: “Измама на ЕС е измама, насочена срещу финансовите плащания и вземания от бюджета на ЕС”.

Измамата в ЕС може да бъде национална или трансгранична. Данните, които OLAF представя в докладите си, обикновено са разделени между съответни бюджетни категории като:

– структурни фондове /четирите структурни фонда са: Европейски фонд за регионално развитие (ERDF), подпомагащ предимно продуктивни инвестиции, инфраструктура и развитие на малки и средни предприятия; Европейски социален фонд (ESF), подпомагащ мерки за засилване на заетостта (образователни системи, обучение и помощ при набиране на персонал); Секция на европейски земеделски гаранционен фонд, подпомагащ мерки за подобряване на земеделските структури и развитие на селските райони; Финансов инструмент за Директивата за риболов (FIFG), подпомагащ мерки за подобряване на риболовния сектор и “придружаващи мерки” на общата политика за риболов/

- земеделие
- митници
- директни разходи

Друго разделение на измамите с европейски фондове разграничава следните видове измами: със собствени средства на ЕС, със средства на Европейски земеделски гаранционен фонд, структурни фондове и предприсъединителни фондове.

Първата категория засяга директно бюджета на ЕС, а останалите три категории са разходи, платени от името на ЕС от самите страни членки (или страни кандидатки за членство) и затова са по-трудни за определяне и разследване.

Най-често използваното разделение на видовете измами с еврофондове, което използва характеристики, тясно свързани с престъпния характер на този вид злоупотреба разграничава четири вида измами : измама със субсидии, измама, свързана с неиздължаване на дългове, измама с ДДС и неплащане на акциз.

При измамата със субсидии извършителят получава повече пари от бюджета на ЕС, отколкото трябва да получи, напр. като се представят и финансират проекти, които изобщо не се изпълняват, или се представят пред ЕС по-високи разходи от тези, които реално са направени за реали-

зиране на даден проект. Тези престъпни действия ощетяват структурните фондове и в преобладаващия брой случаи са придружени от други улесняващи престъпления-най-често документни /съставяне на неистински, преправени дзюкменти или документи с невярно съдържание-напр.фактури/.

Измамата, свързана с неиздължаване на дългове се наблюдава при внос на стоки, чрез посочване на друга страна на произход на стоките, която не е истинската държава на произход, с оглед избягване плащането на вносно мито или заплащане на по-ниско мито.

Безспорно измамите с ДДС са най-сложните измами в ЕС и имат много различни проявления, но главната им цел е избягване плащането на ДДС и връщане на ДДС от данъчните власти. Този вид измама е най-често разпространен при деклариране износ на стоки извън ЕС, придружено с искане за връщане на ДДС в рамките на ЕС, без стоките реално да са били предмет на износ, а понякога стоките изобщо не съществуват.

Четвъртият вид измама според разисквания разграничителен критерий-неплащане на акциз, касае главно контрабанда на цигари, петрол и др. акцизни стоки.

Последните два вида измами /измамите с ДДС и неплащане на акциз/ не засягат директно бюджета на ЕС, а само косвено, тъй като малка част от ДДС и акцизите на всяка страна членка се плащат на ЕС. Измамата е престъпление, заради което се доказва само с влязла в сила осъдителна присъда – след приключено наказателно производство, което е от изключителната компетентност на самите държави-членки.

ЕС изисква страните членки да въведат адекватни, ефективни и приложими санкции за борба с измамата в ЕС, като указва измамата в ЕС да бъде наказвана по същия начин, като икономическата измама, в ущърб на националния бюджет.

Един от основните практически проблеми в тази насока е, че страните членки често нямат интерес да се борят ефективно с измамата в ЕС, защото тя не влияе осезаемо на състоянието на конкретната държава /напр. злоупотреба със средства от структурните фондове от страна на частноправни субекти/.

Защитата на финансовите интереси на Общността и борбата срещу измамата с европейски фондове са области на разпределени компетенции и отговорности между Общността и страните членки. Ежегодно Комисията на ЕС, в сътрудничество със страните членки, съставя доклад, представящ нови мерки, които са предприети, за да бъдат изпълнени задълженията в тази област, в съответствие с член 280 от Договора на ЕО.

Законодателството на Общността предвижда защита на финансовите интереси на Общността във всички области на дейност. Страните членки

са длъжни да уведомят Комисията в случай на измама или други нередности със средства на ЕС. Стриктното изпълнение на това задължение е необходимо особено в онези сектори на бюджета на Общността, в които основната отговорност за управление е вменена на страните членки, на пример областта на земеделието и структурните фондове (по отношение на разходите) и на собствените ресурси (по отношение на приходите).

Относно предприєдинителните фондове, като тези, които бяха определени за България, задължението да се докладва на Комисията за нередности е заложено в законодателството на Общността и в предприєдинителните и присъединителни споразумения между Европейската общност и страните кандидатки за присъединяване.

Правната рамка на Общността във връзка с борбата срещу измамите се състои в две разпоредби от Договора за ЕО и редица инструменти на вторичното законодателство.

а. **Член 274 и 280 от ДЕО** създават първичната нормативна уредба за действията на Общността срещу измамите.

б. **Член 274** прогласява, че Комисията отговаря за изпълнението на бюджета на Общността в границите на отпуснатите средства, спазвайки принципите за законосъобразно управление на финансите, а държавите – членки сътрудничат на Комисията за гарантиране използването на отпуснатите средства в съответствие с тези принципи.

в. **Член 280** създава основната правна рамка за защита на финансовите интереси на Общността срещу измамите.

Съгласно тази правна рамка Общността и държавите-членки се борят с измамата и с всяка друга незаконна дейност, засягаща финансовите интереси на Общността, като приемат ефикасни мерки, имащи възпиращо действие. Държавите-членки са длъжни да приемат същите мерки за борба с измамата, засягаща финансовите интереси на Общността, каквито предприемат за борба с измамата, засягаща собствените им (национални) финансови интереси. Държавите-членки трябва да координират действията си, насочени към защита на финансовите интереси на Общността срещу измамата, организирайки заедно с Комисията сътрудничество между компетентните власти. Съветът, прилагайки процедурата по чл. 251 и след консултация със Сметната палата, приема необходимите мерки в областта на предотвратяването и борбата с измамата, засягаща финансовите интереси на Общността, с цел осигуряване на ефективна и равностойна защита в държавите-членки, като тези мерки не засягат прилагането на националното наказателно право или реализиране на националното правосъдие в държавите-членки.

Решение на Комисията 1999/352 създава OLAF /Европейска служба за борба с измамите/ и делегира на OLAF правомощията на Комисията да

извършва всички оперативни дейности, свързани със защитата на интересите на Общността срещу неправомерно поведение, което може да доведе до административно или наказателно производство. Това Решение овластява OLAF да провежда вътрешни (органи на Общността) и външни (икономически оператори в Държавите – членки) административни разследвания за установяване на измами, корупция и други незаконни действия, насочени срещу финансовите интереси на Общността и да извършва разследвания в други области по молба на институции на Общността.

Регламент на Европейския парламент и на Съвета (ЕС) 1073/99 възлага на OLAF нови правомощия да провежда вътрешни разследвания и предвижда, че OLAF трябва да провежда разследвания при пълно съблюдаване на човешките права и основните свободи, включително принципа на справедливост, правото на заинтересованите лица да изразяват възгледите си и принципа, че заключенията от разследване могат да бъдат основани единствено върху материали, които имат доказателствена стойност.

Регламент 1073/99 предвижда, че при приключването на разследванията OLAF изготвя доклад с констатации, който трябва да конкретизира установените факти, финансовата загуба и констатациите от разследването, включително препоръка относно мерките, които следва да бъдат предприети. Държавите – членки са длъжни да осигурят на OLAF необходимото съдействие и информация.

Регламент на Съвета (ЕС) 2988/95 установява общи правила относно административните мерки и наказания, налагани за финансови нередности, като дефинира термина „нередност“.

Регламент на Съвета (Euratom, ЕС) 2185/96 относно проверките на място и инспекциите, извършвани от Комисията с цел защита на финансовите интереси на Общността срещу измами и други нередности овластява Комисията да извършва външни разследвания на място в помещенията на икономическите оператори, когато има основания да се счита, че същите може да са замесени или засегнати от нередност. Регламентът предвижда, че инспекторите на Комисията трябва да имат достъп до цялата съответна информация при същите условия, като националните административни инспектори. Регламентът съблюдава и суверенните права на държавата-членка, предвиждайки спазване на националната процесуална уредба на държавата – членка, в която се провежда разследването, възможност за извършване на паралелни или съвместни действия на инспекторите на Комисията с компетентните власти на Държавата – членка, които трябва да бъдат уведомени своевременно относно всички параметри на проверките /предмет, цели и пр./.

Според общоприетото становище на държавите – членки, законодателните актове на Общността не могат да предвиждат наказателни санк-

ции, тъй като Общността не е овластена да действа в областта на наказателното право. Правните актове на общностното право могат да очертаят само основните задължения за криминализиране на определени видове престъпления, основните параметри, цели и принципи, които следва да съблюдават държавите-членки в националната си правна уредба, но конкретната правна уредба, установяването, преследването и санкционирането на корупция, измами и др. престъпления, включително такива, засягащи интересите на ЕС, е правомощие от изключителната компетентност на държавите – членки, чието национално наказателно законодателство се прилага. Изложеното налага синхронизиране на националните правни системи на държавите – членки в областта на наказателното право досежно въпроси, засягащи интересите на Общността с оглед избягването на несъответствия и диференцирани подходи според мястото /държавата/ на извършване на престъплението. Това унифициране би могло да бъде постигнато чрез няколко конвенции и протоколи, които са същите разисквани по-горе във връзка с борбата с корупцията, проблем, тясно свързан с опазване финансовите интереси на Общността.

Конвенцията за защита на финансовите интереси на Общността установява обща дефиниция за измама и други сериозни нарушения, които увреждат финансови интереси на Общността, указвайки на държавите – членки да приемат мерки, осигуряващи наказуемост на измамата с ефективни, пропорционални и възпиращи наказания.

Протокол първи към Конвенцията за защита на финансовите интереси на Общността съдържа дефиниция за активната и пасивната корупция на национално длъжностно лице или длъжностно лице на Общността, увреждаща финансови интереси на Общността и изисква от държавите – членки да предприемат мерки за криминализирането ѝ, като предвижда /подобно на Конвенцията за защита на финансовите интереси на Общността/, че Държавите – членки трябва да осигурят наказуемост на корупцията с ефективни, пропорционални и възпиращи наказания.

Протокол втори към Конвенцията за защита на финансовите интереси на Общността въвежда изискването Държавите-членки да предприемат необходимите мерки: за криминализиране на прането на пари; да предвидят, че юридическите лица могат да носят наказателна отговорност за измама, активна корупция и пране на пари и когато бъде установена тяхната отговорност, да осигурят, че те ще бъдат наказани с ефективни, пропорционални и възпиращи наказания; и да предвидят възможност за конфискация на приходите от измама.

Конвенцията относно борбата с корупцията, в която са замесени длъжностни лица на Европейските общности или длъжностни

лица от Държавите – членки на Европейския съюз дефинира активната и пасивната корупция, извършена от национално длъжностно лице или длъжностно лице на Общността извън контекста на измамата срещу финансовите интереси на Общността и задължава Държавите – членки да предприемат мерки за криминализирането ѝ и предвидят ефективни, пропорционални и възпиращи наказания.

Основната разпоредба в **българския Наказателен кодекс**, инкриминираща злоупотребата с финансови средства на ЕС е неговия **член 254б**. Той криминализира използването не по предназначение на получени финансови средства от фондове, принадлежащи на ЕС или предоставени от ЕС на българската държава. Основните моменти при доказване обективната страна на такъв вид престъпление е определянето в конкретния случай на действителното предназначение на средствата, отпуснати от ЕС, констатиране на отклонението от действителното предназначение на средствата и конкретизиране на отклонението.

Безспорно за съставомерността на едно престъпление не е достатъчно да се докаже само реализирането на обективните елементи от престъпния състав-необходимо е да се докаже наличието и на субективните елементи на състава. Субективният елемент на престъплението по чл. **254б от НК е прекият умисъл**.

Престъплението по чл. 254б от НК е довършено с реализиране на самото изпълнително деяние-използване на средствата не по предназначение и не е необходимо за съставомерността на деянието настъпването на съставомерен престъпен резултат /напр. увреждане финансовите интереси на ЕС/. Настъпването на допълнителни общественоопасни последици от престъпното деяние, като напр. настъпването на вреди за бюджета на ЕС може да бъде единствено отегчаващо отговорността обстоятелство при решаване на въпроса с индивидуализация на наказанието.

За доказване наличието на прекия умисъл, а оттам и съставомерността на извършеното деяние по чл. 254б от НК е необходимо да се установи по безспорен начин наличие на знание у дееца досежно всички елементи, които принадлежат към състава на престъплението /по смисъла на чл. 14 от НК/, а именно, че деецът е бил наясно с действителното предназначение на средствата, както и че избраният от него начин на използването им не съответства на действителното им предназначение.

В тази връзка следва да се посочи, че с оглед разпределението тежестта на доказване в наказателния процес, всяко съмнение или недоказаност на който и да е от съставомерните елементи на престъпния състав /всички елементи са напълно равностойни/, се тълкува в полза на обвиняемия, т.е. следва да се направи правния извод за нереализиране на престъпния състав.

Предвиденото в закона наказание за престъплението по чл. 254б от НК е “лишаване от свобода” до 5 години, като липсва специален минимум на наказанието, което дава възможност при наличие предпоставките на чл. 55 от НК /многобройни или изключителни смекчаващи отговорността обстоятелства/, наказанието “лишаване от свобода” да бъде заменено с “пробация”.

Чл. 254б предвижда и специален квалифициран /по-тежко наказуем/ престъпен състав с оглед субекта на престъплението – в случаите, когато “длъжностно лице разпореди да бъде извършено деянието по предходната алинея”. Логиката на законодателя се извежда от по-високите изисквания и критерии, които се поставят пред длъжностните лица, като носители на държавна власт. Предвиденото в тези случаи наказание е “лишаване от свобода” до 6 години и възможност за кумулативно наказание “лишаване от права” по чл. 37, ал. 1, т. 6 и 7 от НК /лишаване от право да се заема определена държавна или обществена длъжност и лишаване от право да се упражнява определена професия или дейност/.

Друг законодателен подход в националната ни уредба на злоупотребата със средства на ЕС е предвиждането на квалифицирани състави за някои престъпления, когато предметът на същите са средства на ЕС -на пример в чл. 202, ал. 2, т. 3, чл. 212, ал. 3 от НК.

Следва да се посочи, че визираните разпоредби включват злоупотреба със средства на ЕС, от предприєдинителни фондове (PHARE), структурни фондове и други. Не са приложими при други видове измама в ЕС, като измама с неплащане на ДДС, или измама с неплащане на мита.

Важно роля в борбата с измамите в ЕС играе създадената през 1999 г. **Европейска служба за борба с измамата (OLAF)**, която функционира на мястото на Звеното за координация на борбата с измамите и чиято основна задача е защита на финансовите интереси на ЕС и репутацията на европейските институции.

OLAF е основният разследващ орган на ЕС. Той има правомощията да започва напълно независимо вътрешни и външни собствени административни разследвания със или без сътрудничество от страна на националните разследващи органи, той има правомощия по контрол върху дейности, при които са налице възможности за извършване на измама.

Службата поддържа тясно и редовно сътрудничество между компетентните органи на държавите-членки с цел съгласуване на тяхната дейност.

ОЛАФ изпълнява правомощията по разследване, предоставени на Европейската комисия от общностното право или от действащи споразумения с трети страни, с цел укрепване на борбата с измамите, корупцията и другите форми на незаконна дейност, засягащи финансовите интереси на Европейската общност.

Правната уредба на компетентността и правомощията на ОЛАФ се съдържа в следните актове:

Решение 1999/352/ЕО, ЕОВС, Евратом на Комисията от 28 април 1999 г.;

Регламент (ЕО) № 1073/99 на Европейския парламент и на Съвета относно разследванията, провеждани от ОЛАФ;

25-о междуведомствено споразумение между Европейския парламент, Съвета и Комисията относно вътрешните разследвания, провеждани от ОЛАФ.

Разследванията, уредени от правото на общността, са административни (а не наказателни). Цитираните актове категорично предвиждат, че тези разследвания не засягат компетентността на държавите-членки да извършват наказателно преследване.

Изборът на метод на разследване, предприет от ОЛАФ е ограничен от вида на бюджета, който засяга, както и от обстоятелството дали става дума за собствени средства или структурен фонд.

Службата може да изпълнява също координационни и помощни функции в случаи на наказателно сътрудничество, съдейства на ефективното сътрудничество със страните членки, като им разяснява отговорностите и ги стимулира да развият свои собствени контролни функции за борба с измамата, съдейства на държавите членки при извършване на разследвания като им предоставя информация, събрана в рамките на Общността и като координира оперативните действия на националните власти при трансгранични случаи.

ОЛАФ поддържа директен контакт с националните съдебни, полицейски и административни органи. Службата е създавала Информационни системи за борба с измамата (AFIS), мрежа за сигурност за кореспонденция със страните членки и за предоставяне на взаимна помощ. Координацията се улеснява от Координационен комитет за борба с измамата (COCOLAF). Службата определя санкциите срещу служители на ЕС, след като предостави информация за разкритията си на ЕК, или на националните следствени органи и прокуратури.

В ЕС все още не е уредена фигурата на европейски обвинител и няма приет европейски наказателно процесуален кодекс, но е постигнат съществен напредък през последните няколко години, с оглед формиране на европейски наказателен орган, но остава страните членки да постигнат споразумение как и кога този нов съдебен орган ще бъде създаден. С бъдещото въвеждане фигурата на европейския обвинител ЕС няма да зависи изцяло от дейността на националните институции, за да контролира и санкционира нарушаването на разпоредбите на ЕС.

ОЛАФ се характеризира с двойствен статут. От една страна, формално тя е част от Комисията, упражнявайки нейните правомощия. От друга

страна, обаче OLAF се ползва с бюджетна и административна самостоятелност, която ѝ дава възможност да изпълнява разследващите компетенции независимо.

Генералният директор на OLAF се ползва с независимост при изпълнението на своите задължения. Тази му независимост е прогласена в Член 12 от Регламент 1073/99 и Член 5 и 6 от Решението на Комисията 1999/352. Според тези разпоредби директорът е овластен с правомощията да инициира разследвания и при упражняване на компетенциите си няма право да търси или приема инструкции от което и да е правителство или орган на Комисията.

Следователите, работещи във всички дирекции на OLAF, могат да ползват юридически съвети във връзка с правото на Общността по оперативните въпроси от сферата на независимост на OLAF. Разследване, предприето в Държава – членка на ЕС или в трета страна трябва да отговаря на националните правила на съответната юрисдикция /на държавата, в която е предприето разследването/, както и на националните правила на юрисдикцията, в която вероятно ще бъде иницирано каквото и да е наказателно или дисциплинарно производство. Целта на това изискване е събиране в хода на разследването на доказателства, необходими за бъдещо наказателно производство, поради което те следва да бъдат събрани по надлежния ред, за да могат да бъдат използвани в националното производство. Неизпълнението на изложеното изискване може да доведе до недопустимост на събраните доказателства.

Членове, представители и служители на органите на Общността са длъжни да оказват съдействие на OLAF при провеждането на разследвания и да предоставят информация досежно станали им известни данни за случаи на измама, корупция, или каквато и да е незаконна дейност, увреждаща интересите на Общностите или сериозни ситуации във връзка с изпълнението на служебни задължения. Съгласно Регламент 1073/99 това задължение следва да бъде включено във вътрешните правила, приети от всеки орган на Общността. Регламентът предвижда и задължение за съдействие на компетентните власти на държавите-членки при изпълнение на разследващи функции от страна на OLAF.

Генералният директор на OLAF незабавно изпраща всички заключителни доклади във връзка с вътрешно разследване и всички релевантни документи в тази връзка на засегнатите органи на Общността с Нота до Генералния секретар на органа на Общността (или когато е въввлечен комисар, лично до председателя на Европейската комисия). При получаване на доклада, Комисията следва да извърши всички необходими действия, а Генералният секретар следва да докладва на Генералният директор на OLAF за всички мерки, предприети в срока, определен от последния. Ко-

гато са налице предпоставки за образуване на наказателно производство, следва да бъде изпратен доклад и до националните съдебни органи. (OLAF също така може да изпрати доклада и директно до съответните национални съдебни органи).

Когато един случай бъде приключен без последващи действия, OLAF информира за това засегнатия орган на Общността. При приключване на последващи действия по даден случай, OLAF информира за това засегнатия орган на Общността чрез изпращането на Нота относно приключването на последващите действия.

Регламент 1073/99 предвижда задължение на OLAF да докладва на Европейския парламент, на Съвета, на Комисията и на Сметната палата относно констатациите от разследванията, като при реализиране на това задължение следва да се спазва поверителността на разследванията, законните интереси на заинтересованите страни, правилата за защита на данни и националните разпоредби във връзка със съдебното производство.

OLAF предава информация на компетентните национални съдебни органи на Държавата-членка, когато се установят данни за извършено престъпно деяние, като изрично следва да се уточни изрично дали заинтересованата страна е имала възможност да вземе отношение по направените констатации. Следва да се отбележи, че засегнатото /заинтересованото/ лице трябва да има възможност да представи своите виждания по всички въпроси, които засягат личната му сфера, освен в случаите, когато е необходимо да се пази пълна поверителност за целите на разследването. В последния случай е изискуемо съгласието на Генералния секретар на засегнатия орган на Общността

Информация, събрана при разследване на OLAF, може да бъде предоставена на съдебните органи на Държава – членка или при приключване на разследването, или в хода на разследване, когато бъдат събрани очевидни данни, че може да е извършено престъпно деяние. При разглеждането на въпрос, свързан с правото на Общността, съдът на Държава – членка може да отправи молба до OLAF за предоставяне на оперативна информация или документи, които са предмет на служебна тайна. Общото правило, основаващо се на чл. 10 от ДЕО /принципа на взаимно сътрудничество между Общността и Държавите-членки/, е, че поисканите документи следва да бъдат предоставени. Изключение от общото правило, когато може да се откаже предоставяне на изисканите документи, е възможно само в две алтернативни хипотези, изчерпателно посочени в решения на Европейския съд: ако са налице императивни причини във връзка с необходимостта да бъде избегната каквато и да е намеса във функционирането и независимостта на Общността или с оглед защита правата на трети лица. На практика, ако е абсолютно необходимо да бъде защитена служеб-

ната тайна и/или личните данни, могат да бъдат предоставени два комплекта от документи: един за вътрешно ползване от съда, съдържащ документите в тяхната пълнота и втори, който да бъде предоставен на страните по спора, който трябва да включва само тези документи или части от тях, които биха били оповестени съгласно Регламент 1049/2001. Съгласно българската процесуална уредба всички документи по делото, които се ползват при постановяване на съдебния акт следва да бъдат достъпни за страните във вида, в който са приобщени към доказателствата по делото. Изключение е допустимо по чл. 141 от НПК само досежно протоколите за разпит на свидетел с тайна самоличност, разпит на служител под прикритие, както и по отношение на лицата, по отношение на които е взета мярка за защита по чл. 6, ал. 1, т. 3, 4 и 5 от Закона за защита на лица, застрашени във връзка с наказателно производство.

OLAF поддържа преки контакти с компетентните следствени и правоприлагащи органи на трети страни, включително полицейски и съдебни органи и международни организации с паралелни компетенции и разполага с възможности да предоставя на същите информация по дела, спазвайки правилата на служебната тайна и защитата на личните данни. OLAF може да изпраща информация във връзка със случаите, предмет на служебна тайна, пряко на компетентните национални органи на трети страни, когато това е необходимо за осигуряването на подходящи последващи мерки и с цел максимизиране на защитата на финансовите интереси на Общността. В тези случаи Службата представя своите заключения и може да отправи предложения за налагането на определени мерки /като изземване на доказателства, замразяване на активи и пр./, но тези препоръки нямат повелителен характер досежно конкретните действия на органите на третите страни. При необходимост от специално внимание, компетентният висш служител на OLAF може да разговаря с делегацията на ЕС във въпросната трета страна или в централата в Брюксел.

В случаите, когато в хода на разследване, извършвано от OLAF, се констатира необходимост от вземането на мерки в трета страна с оглед запазване наличността на средства за обезщетяване на Общността досежно вреди, нанесени на финансовите ѝ интереси, OLAF може да се свърже със съдебните органи на третата страна пряко и да предложи налагането на необходими и съотносими към случая мерки като заповед за обезщетение или замразяване на активи. Може да бъде изпратено писмо за Замразяване на активи на властите на третата страна с молба за предприемане на това действие.

Съществено значение за ефективната защита на финансовите интереси на ЕС има сътрудничеството на OLAF с органи, натоварени с полицейското и съдебно сътрудничество

През 2003 г., е постигната договореност за обмен на данни между OLAF **Световната митническа организация (СМО)**, имаща важно значение за борбата с незаконния трафик на цигари. През 2004г. е сключено споразумение за сътрудничество между OLAF и **Световната банка**, в сила от 1.1.2004 г., целта на което е оптимизиране на взаимния интерес при идентифицирането на измами, корупция или лошо управление на средства, предоставени от или под надзора на съответните институции. Провеждат се преговори между OLAF и други организации, институции и агенции във връзка със сключването на споразумения за сътрудничество от типа на сключеното със Световната банка.

Тези споразумения, въпреки че нямат обвързваща юридическа сила, са от съществено значение за подобряване провеждането и скоростта на разследването, предвиждайки създаването на съвместни разследващи екипи, състоящи се от представители на всяка от институциите, без да се засягат правилата на всяка от организациите. Те предвиждат взаимно информиране на всяка от страните досежно наличието на данни за измама или корупция, което може да засегне интересите на другата; обмен на информация и сътрудничество при провеждането на разследвания относно въпроси, свързани с разследвания от взаимен интерес; създаване на точка за контакт към всяка от организациите.

Всички страни членки в националното си законодателство са приели нормативни актове, вменяващи задължения на служителите на държавната администрация да предават информация за всички случаи на измама, корупция или друга незаконна дейност, която са открили в процеса на изпълнение на служебните си задължения и която засяга, както националния държавен бюджет, така и европейските фондове. В повечето страни членки уредба на тази материя се съдържа и в разпоредби на етичните кодекси и указания на съответните държавни органи и институции. В много случаи служителите, които имат информация за сериозно нарушение в администрацията, в която работят, се страхуват от уволнение или други негативни последици за личната им сфера и не предоставят данните, с които разполагат досежно неправомерното поведение на свои колеги или ръководители. В тази връзка от изключително значение с оглед стимулирането на служителите информатори е предвиждане на съответни защитни права, съотносими към различните случаи: защита от уволнение, неразкриване самоличността на информатора, защита от страна на омбудсмана, в случай че бъде изявена молба, задължение за съответната администрация да защитава служителите си от всяка форма на несправедливост или насилие, а в случаите на образувано наказателно производство може да бъде използвана фигурата на „защитения свидетел“.

В заключение следва да се отбележи, че авторитетът на една съвременна демократична държава, с относително нисък процент на корупция по високите етажи на властта, зависи от реалното /а не само принципното и нормативно/ разделение на изпълнителната и съдебната власт, консенсуса между отделните власти и самочувствието на съдебната власт като пълноправна, силна и независима държавна власт, вмешателството, в която следва да бъде санкционирано.

Според националната уредба в РБългария принципът на разделение на властите и независимостта на органите на съдебна власт е гарантиран от държавата ни и въплътен нормативно в Конституцията и законите на страната ни, но в народопсихологията на българина е залегнало все още чувството на недоверие и неуважение към съдебната власт и възприемането на същата като сателит на изпълнителната власт.

Това е проблем, който не би могъл да бъде преодолян с нормативни промени, а по-скоро с повишаване на правната и обществена култура на отделните индивиди от най-ранна възраст с въвеждане на правно обучение в училищата, което би повишило чувството на уважение и зачитане на установения в страната правов ред, респективно на правораздавателните органи, в частност. От изключителна важност в тази насока е ролята на средствата за масова информация, чиито служители, коментиращи работата на съдебната власт, следва да повишат правната си култура, с оглед недопускането на недостоверни и юридически неиздържани интерпретации по конкретни разисквани казуси, които се възприемат от широката общественост във варианта, в който са ѝ поднесени от медиите.

През последните години българската общественост, която в преобладаващата си част се отличава с невисока правна култура, получава от медиите информация за случаите на оправдателни присъди по наказателни дела, водени срещу лица, изпълнявали ръководна работа в органи на местната и централна изпълнителна власт и търси причина за това не в трудния процес на разследване и доказване на подобен род престъпления и процесуалните проблеми, възникнали в хода на съдебното производство, а в евентуални нерегламентирани зависимости между съдебна и изпълнителна власт, корупция или некомпетентност на магистратите.

От друга страна, впечатление прави непознаването на личните права и задължения на значителна част от българските граждани, както и нежеланието им да отстояват и защитават по правомерен начин интересите си. Същите тези хора се прибират примирени в домовете си и коментират как държавните служители „не си вършат работата“, въпреки че те самите не предприемат нищо, за да променят това положение, с което свое порочно поведение отчасти допринасят за въпросната ситуация. Това са същите хора, които след измамливи телефонни обаждания, че трябва да

се плати подкуп на прокурор или дознател, защото техен близък е задържан, за да бъде освободен или “за да няма дело”, плащат поисканата от „измамниците” сума с ясното съзнание, че дават „подкуп”. В тези случаи от правна гледна точка съставът на престъплението „активен подкуп” не е реализиран и тези “пострадали лица” не носят наказателна отговорност, но само защото получателят на имотната облага „случайно” не е длъжностно лице по смисъла на чл. 93, т. 1 от НК. Цялото общество изпитва съжаление към тези хора, които в една друга ситуация /при която получателят на имотната облага вече е длъжностно лице по смисъла на чл. 93, т. 1 от НК/ биха били престъпници, извършващи активен подкуп. В тази връзка считам, че от морална гледна точка поведението и положението им не следва да бъде обект на съжаление, а на укор, тъй като те са пострадали, благодарение на собственото си престъпно мислене и желание да заобиколят закона, да спомогнат същите тези длъжностни лица, работата на които така разпалено критикуват, да нарушат служебните си задължения. Тези „пострадали” правят непрекъснато изявления чрез средствата за масова информация как органите на досъдебното производство „не правят нищо, за да им върнат парите” – същите тези органи, по отношение на които въпросните пострадали индицират априорно недоверие чрез първоначалното си морално укоримо поведение. Всички ние съжаляваме горките хора, които са изгубили по толкова нелеп начин понякога немалки парични суми и игнорираме обстоятелството, че ако наистина получател на материалната облага в същата ситуация „случайно” беше длъжностно лице /а не „измамяк”/, то същата би се отнела в полза на държавата /чл. 307 ”а” от НК/.

Присъщо за психологията на българина е да се оплаква от закона, от съдебната власт, от държавата, от политиците си, от всичко, предвид „всеобщата си и многостранна компетентност по разнородни въпроси”..., но никога да не търси вината за положението си в самия себе си.

ПРОУЧВАНЕ НА ПРОКУРОРСКИЯ ОПИТ ПРИ РАЗСЛЕДВАНЕ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯ, ИЗВЪРШЕНИ ОТ ЧУЖДЕНЦИ

(по данни от социологическо проучване)

Бранимира Игнатова,
докторант по криминалистика,
Юридическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“

1. Обосноваването на основните тези при разработването на методиката на разследване на престъпления, извършени от чужденци е в тясна връзка с опита на разследващите органи. Поради това беше планирано емпирично социологическо проучване¹. Неговите **цели** се отнасят до следните обстоятелства:

- установяване и обосноваване на необходимостта от методика на разследване на престъпления, извършени от чужденци;
- установяване на трудностите, които се срещат при разследването на престъпления, извършени от чужденци;
- проверка на ефективността на способите на доказване при разследването на престъпления, извършени от чужденци;
- установяване на особеностите при международното сътрудничество при разследването на престъпления, извършени от чужденци;
- установяване на пълнотата на вътрешноправната нормативна уредба по отношение на международното сътрудничество по наказателни дела и съответствието ѝ с международните правни актове в тази област.

Методиката на проучването предполага изследване на мнението по конкретни въпроси на определен кръг от респонденти² – прокурори, включени във вътрешната прокурорска мрежа за работа с Европейската съдебна мрежа. Обхванати са лица с различен професионален опит.

¹ Социологическото проучване е извършено през м. юни 2008 г.

² В проучването взеха участие 45 прокурори от всички апелативни райони и ВКП. По този начин се създава възможност за получаване на достоверни данни и изводи от техния анализ.

Проучването се основава на анализа на данни от анкетни карти, включващи на 14 въпроса, при спазването на принципа на анонимността. Въпросите от анкетните карти са разпределени в три групи:

Първата група въпроси е насочена към изследването на общите тенденции при разследването на престъпленията, извършени от чужденци (относителният им дял и видове) и нормативната уредба (достатъчна ли е по отношение на международното разследване и дали е синхронизирана с международните правни актове в областта на международноправното сътрудничество).

Втората група въпроси се отнася до организацията и извършването на разследване на престъпления, извършени от чужденци (използваните форми на международноправно сътрудничество, способите на доказване, трудностите в организацията на разследването, типичните законни поводи за образуване на досъдебното производство, мерките на процесуална принуда).

Третата група въпроси третира професионалния опит на прокурорите, участвали в изследването.

Систематиката на въпросите обхваща два типа: посочването само на един отговор и възможност за даване на два и повече отговора, с оглед индивидуалната преценка на респондента. При обработване на отговорите на последния вид въпроси е използвана техниката за изчисляване на натрупан относителен дял, т.е. относителният дял е изчислен към броя на отговорите, а не към броя на анкетираните лица.

Обработката на отговорите се основа на едномерен и двумерен анализ. Едномерният анализ позволява да се изчислят абсолютните и статистически честоти на отделните значения на признаците в даден масив. Двумерният анализ се основава на едновременното сравнение на данните по два признака.

В социологическото проучване участваха прокурори с различен професионален опит: най-много от анкетираните прокурори са със стаж повече от 12 години (42,22%); 20% от прокурорите, участвали в изследването са със стаж до 5 години; най-малък е делът на прокурорите със стаж между 8 и 10 години (17,77%). Повече от половината от анкетираните прокурори работят във вътрешността на страната (55,55%), а 40% – в граничните райони. 4,44% от прокурорите, участвали в изследването, са тези, работещи във ВКП.

2. Данните от проучването са в подкрепа на тезата относно необходимостта от създаването на типова методика на разследване на престъпления, извършени от чужденци с оглед запълването на празнината в правната доктрина (до момента няма обособен вид такава методика) и същевременно отговаряне на нуждите на практика. От анкетираните прокурори

68,88% считат, че такава методика безусловно би улеснила дейността по разследването, а останалата част (31,11%) – са на мнение, че тя отчасти би улеснила разследването.

По отношение на относителния дял на разследваните престъпления, извършени от чужденци, са получени разнородни резултати. Половината от анкетиранияте прокурори посочват, че в тяхната практика относителният дял на разследваните престъпления, извършени от чужденци е малък (51,1%), а приблизително една трета – че е малък (35,5%), но е налице тенденция към тяхното увеличаване. Само 8,88% от запитаните отговарят, че относителният дял на разследваните престъпления, извършени от чужденци е значителен с тенденция за увеличаване, като едва 4,44% посочват, че той е значителен. До голяма степен наличието на противоречивите отговори се дължи на различната продължителност на професионалният опит на анкетиранияте прокурори.

Отчитайки факта, че повече от половината от анкетиранияте прокурори работят във вътрешността на страната, а 40 % – в граничните райони, може да се заключи, че относителният дял на престъпленията, извършени от чужденци във вътрешността на страната и в пограничните райони е сравнително малък, като се отчита тенденция за увеличаването му. Прави впечатление, че всички прокурори, участвали в проучването, които работят във ВКП отбелязват, че делът на престъпленията, извършени от чужденци е значителен. Това до голяма степен се дължи на правомощията, които ВКП има при осъществяването на международната правна помощ по наказателни дела.

При престъпленията, извършени от чужденци, най-голям е делът на тези, свързани с наркотици (34,66%). Следват автотранспортните престъпления (28,21%), престъпленията против личността (16%) и митническите престъпления (13,33%). Може да се приеме, че това разпределение се дължи на тяхната „масовост“. Сравнително незначителен е относителният дял на престъпленията против собствеността (2,66%), незаконното преминаване и превеждане през границата (2,66%) и изпирането на пари (1,33%). Тези данни биха могли да се обяснат с това, че при тях разкриването, разследването и доказването е значително по-трудно. Незначителният дял на престъпленията, свързани с незаконно преминаване и превеждане през границата най-вероятно се дължи на специфичното място на тяхното извършване.

Прокурорите, участващи в изследването посочват, че най-големи трудности при организацията на разследването на престъпления, извършени от чужденци, срещат при изпълнението на съдебни поръчки (44,77%) и при обмена на информация с органи от други държави (43,28%). Повечето прокурори посочват и двата отговора. Събирането на доказа-

телства на територията на Република България съставлява 8,95% от общия дял. Прокурорите срещат най-малко трудности при образуването на досъдебното производство и при спазването на сроковете – те заемат по 1,49% от общия дял от действията във връзка с организацията на разследването. Тези констатации налагат промяна на вътрешноправната уредба и необходимост от по-детайлното уреждане в НПК на дейността по разследване на престъпленията с международен елемент.

Като най-ефективно използваната форма на международноправно сътрудничество, анкетираните прокурори посочват връчването на документи (43,54% от всички форми). Събирането на доказателства (20,96%), предоставянето на информация (16,12%) и действията по разследването (14,51%) се използват в относително еднаква степен. Използването на Европейската заповед за арест заема едва 1,61% от общия дял на формите на международноправно сътрудничество.

Съществува корелация между посочените трудности в организацията на разследването и оценката на ефективността на способите на доказване. Това се обяснява с обстоятелството, че тези форми на сътрудничество се прилагат засега, най-често, но и с най-голяма ефективност. Това обуславя и срещането на най-големи трудности в практиката. Общият относителен дял (общо 35,47%) от формите на международноправно сътрудничество, които се използват най-ефективно, се заема от събирането на доказателства и действията по разследването.

Данните от проучването посочват, че прокурорите не срещат особени затруднения при образуването на досъдебното производство. Съгласно получените резултати като най-разпространени законни поводи за образуване на досъдебното производство се очертават хипотезите на неотложност (29,23% от всички възможни законни поводи), съобщенията от други държавни органи, като полиция, митница, ДАНС (27,69%) и непосредствено разкриване от разследващия орган (26,15%).

Значително по-малък е дялът на досъдебните производства, образувани по материали от чужда държава (9,23%), съобщения от международни институции (4,61 %) и съобщения в средствата за масово осведомяване (1,53%). Това е в синхрон с изразеното виждане относно срещаните трудности при обмен на информация и налага по-тясна специализация и обучение на прокурорите в ефективното използване на данните, получени от чужда държава.

Нито един от запитаните прокурори не е посочил личното явяване на дееца като типичен законен повод за образуване на досъдебното производство за престъпления, извършени от чужденци. При анализирането на типичните законни поводи за образуване на досъдебното производство и съпоставянето им с местоработата на прокурорите, участвали в изслед-

ването, прави впечатление, че относителният дял на прокурорите, посочили съобщенията от международни институции като типичен законен повод (4,61%) съвпада с процента на прокурорите, работещи във ВКП. Това би могло да се дължи на правомощията на ВКП при осъществяването на международната правна помощ по наказателни дела, регламентирани в НПК.

По отношение на мерките на процесуална принуда, налагани при разследване на престъпления, извършвани от чужденци, най-голям е делът на задържането под стража (35,93%). На второ място по честота на налагането са гаранцията (23,43%) и забраната за напускане на страната (21,87%). Подписката заема 17,18% от общия дял на мерките на процесуална принуда, налагани при разследване на престъпления, извършвани от чужденци. Нито един от анкетираните прокурори не е посочил домашния арест и забраната за доближаване на пострадалия сред най-често налаганите мерките на процесуална принуда при разследването на посочения вид престъпления. По отношение на тези данни не се наблюдава съществено различие с т. нар. „вътрешната престъпност”. Високият дял на задържането под стража би могло да е резултат от по-високата степен на опасност от отклонение от разследването в случаите, когато престъплението е извършено от чужденец.

Прокурорите, участвали в изследването посочват, че при разследването на престъпления, извършени от чужденци, от способите на доказване използват най-вече разпита (31,45% от всички способности на доказване). Относително често се използват и експертизата (16,93%), огледа/освидетелстването (14,51%), претърстването/личния обиск (12,09%) и изземването (10,48%). Значително по-рядко се използват способите на доказване като разпознаване (8,06%), следствен експеримент (3,22%), очна ставка (1,61%) и специални разузнавателни средства (0,80%). При анализа на посочените резултати следва да се отбележи, че събирането на доказателства има съществена роля в организацията на сътрудничеството. Отчитайки тенденцията, че разпитът заема най-голям относителен дял сред способите на доказване следва да се предприемат необходимите законодателни промени за оптимизирането му. Това важи с особена сила по отношение на конферентния разпит и участието на преводач при извършването му. Обнадеждаващо е, че нараства относителното значение на експертизата и огледа. Това се дължи на обстоятелството, че те осигуряват значително количество достоверна доказателствена информация.

Нито един от прокурорите, участващи в проучването не е посочил използването на съвместни екипи за разследване. Този факт вероятно се дължи на това, че съвместните екипи за разследване са сравнително нов способ за събиране на доказателства, както и че съгласно НПК съвмест-

ните екипи за разследване могат да се създават от ВКП, а само 4,44% от прокурорите, участвали в изследването са от ВКП.

Повече от две трети от запитаните прокурори отчитат необходимостта от специализация за разследване на престъпления, извършени от чужденци (62,22% безусловно считат, че е необходима, а 11,11% – с известни уговорки). Останалата част от прокурорите, участващи в изследването, са на мнение, че подобна специализация не е необходима (26,66%). Тези резултати кореспондират с тезата за необходимост от самостоятелна методика на разследване на престъпления, извършени от чужденци. Според респондентите това би довело и до улесняване на дейността по разследването.

Необходимостта от специализация на прокурорите се подкрепя и от данните относно трудности при отделните форми на международноправно сътрудничество.

Европейската съдебна мрежа (ЕСМ) се отчита като безусловно полезна (93,32%). Едва 4,44% не я намират за полезна, а само на 2,22% им е трудно да преценят нейната полезност. Тези от анкетираните, които изразяват подкрепа за полезността на ЕСМ, са на мнение, че вътрешноправната уредба не е или не е напълно в съответствие с международноправната, и обратно – тези, изразяващи съмнение в полезността на ЕСМ намират, че има синхрон между вътрешната и международноправната уредба. Поради това се налага изводът, че трябва да продължи специализацията на прокурорите и запознаването им с възможностите на Европейската съдебна мрежа.

По отношение на нормативната уредба в Наказателно-процесуалния кодекс (НПК) относно извършването на международно разследване 91% от анкетираните считат, че тя не е напълно достатъчна, като от тях – 46,66% посочват, че тя би могла да се допълни, а 44,44% считат, че тя не е достатъчна. Едва 2,22% считат, че уредбата в НПК е достатъчна, а 6,66% не могат да преценят, като това са предимно прокурори с по-малък стаж.

Съпоставката на посочените резултати с тези относно относителния дял на разследваните престъпления, извършени от чужденци, налага извода, че тенденцията за тяхното увеличаване обуславя необходимостта от допълване на вътрешноправната уредба относно разследването им.

Това се подкрепя и от тенденцията за увеличение на броя на чужденците, пребиваващи в Република България или преминаващи транзитно през територията на страната. Това е и обективната предпоставка за нарастване на броя на извършените престъпления от тези лица на територията на страната.

Приблизително две трети от прокурорите, участвали в изследването, са на мнение, че нормативната уредба във вътрешното право по отношение на международното правно сътрудничество е до известна степен син-

хронизирана с международните правни актове (62,22%). По равен брой лица (15,55%) считат, че вътрешноправната уредба не е синхронизирана с международните актове в областта на международното правно сътрудничество или не могат да преценят степента на съответствие между тях. Само 6,66% застъпват становището, че нормативната уредба във вътрешното право по отношение на международното правно сътрудничество е напълно синхронизирана с международните правни актове. Такова виждане може се дължи на две обстоятелства: 1) недостатъчен опит в разследването на престъпления, извършени от чужденци; 2) недостатъчно доброто познаване на международните актове в тази област.

От посочените данни може да се направи изводът, че много малка част от анкетираните прокурори считат вътрешноправната уредба в областта на международното правно сътрудничество за достатъчна и в съответствие с международните актове. Налице е необходимост от допълване на вътрешното законодателство в областта на международната правна помощ и привеждането му в съответствие с международните правни актове, с оглед оптимизиране дейността по разследването на престъпления с международен елемент. При анализа на вътрешноправната уредба се наблюдават различни несъответствия или празноти³: относно конферентния разпит; мерките на процесуална принуда по отношение на чужденците; участието на преводач при извършването на способите на доказване с участието на чужденци; призоваването на лица, които не владеят български език и други.

3. Могат да се направят следните **изводи** и да се очертаят някои важни **тенденции**, основани на съвкупния анализ на данните от проучването:

1) Налице е безусловна необходимост от създаването на типова методика за разследване на престъпления, извършени от чужденци. Тя би улеснила дейността по разследването на този вид престъпления.

2) Налага се необходимостта от специализация на прокурорите за разследването на престъпления, извършени от чужденци.

3) Вътрешноправната уредба относно извършването на международно разследване е недостатъчна и е налице необходимост от нейното оптимизиране и привеждане в пълно съответствие с международните правни актове в тази област.

4) Налице е корелационна зависимост между типичните законни поводи за образуване на досъдебното производство (хипотезите на неотлож-

³ Посочените примери не са изчерпателни и не са предмет на разглеждане на настоящото изследване, поради което само са маркирани без да се извършва анализ и аргументация за тяхното наличие. Те са предмет на разглеждане на отделни статии и са застъпени в научното изследване на докторанта.

ност, съобщенията от други държавни органи и непосредствено разкриване от разследващия орган) и най-често използваните способи на доказване при разследването на престъпления, извършени от чужденци.

5) Най-често използваните способи на доказване при разследването на престъпления, извършени от чужденци, са разпитът, експертизата, огледът/освидетелстването, претърстването/личният обиск и изземването. При оптимизиране на вътрешноправната уредба следва да се отчетат спецификите на извършването им, когато те се осъществяват с участието на чужденци.

6) Съществени затруднения при организацията на разследването на престъпления, извършени от чужденци са налице при изпълнението на съдебни поръчки и обмена на информация с органи от други държави.

7) От престъпленията, извършени от чужденци най-голям е дялът на престъпленията, свързани с наркотици и на автотранспортните престъпления.

8) Дялът на престъпленията, извършени от чужденци е различен в различните райони на страната, като се очертава трайна тенденция този дял да се увеличава.

4. В заключение, извършеното социологическо проучване постигна поставените си цели. Резултатите и изводите от него могат да са от полза при разработването на типова методика за разследване на престъпления, извършени от чужденци.

Проучването е от полза още и за:

– обобщаване на практическия опит на прокурорите при разследването на този вид престъпления;

– усъвършенстване на нормативната уредба относно международноправното сътрудничество по наказателни дела;

– подобряване на организацията на разследването на престъпления, извършени от чужденци.

ДРУГИТЕ ЗА НАС**ПОДОБРЯВАНЕ НА ЕФЕКТИВНОСТТА,
ОТЧЕТНОСТТА И НЕЗАВИСИМОСТТА
НА ПРОКУРОРСКАТА ИНСТИТУЦИЯ**

**Институт „Отворено общество“ Ню Йорк,
„Отворено общество“, София**

*Резюме на основните изводи от изследването
адв. Йонко Грозев и Рада Смедовска – Тонева,
координатор на проекта*

Проектът „Повишаване на ефективността, отчетността и независимостта на прокурорската институция”, осъществен от Институт „Отворено общество” Ню Йорк и „Отворено общество” София, представлява сравнителноправно изследване на устройството, институционалните взаимовръзки, методите и резултатите от работата на прокуратурата в девет държави – България, Чили, Англия и Уелс, Франция, Германия, Унгария, Италия, Южна Африка и САЩ. Изследването разглежда нормативната уредба, регламентираща дейността на прокурорските институции и практиката в осъществяването на тази дейност. Изработените в рамките на проекта доклади обсъждат организацията и функционирането на прокуратурите с цел установяване на добри практики и опит в осъществяването на реформи, целящи да подобрят капацитета, компетентността, независимостта и отчетността на институцията.

Докладите са разработени въз основа на обща методология и са подготвени от автори, запознати с функционирането на прокуратурата във всяка една от страните. Общата методология позволява сравнение на структурите, организацията и практиките в различните страни. Докладите разглеждат конституционното положение на прокуратурата и взаимоотношенията със законодателната, изпълнителната и съдебната власт, ролята и правомощията на прокуратурата в осъществяване на наказател-

Асоциация на прокурорите в България

ното правосъдие, взаимодействието с полицията при осъществяване на наказателното разследване, съдебния контрол върху прокурорските актове, вътрешната организация на работата на прокуратурата, положението на индивидуалните прокурори и механизмите за оценка на работата им, кариерно израстване и дисциплинарни санкции и механизмите на обществен контрол върху дейността на прокуратурата.

Докладите представят дейността на прокурорската институция в контекста на конкретната обществената и политическа среда за всяка от страните, и се стремят да установят удачните решения, както и проблемите, възникващи в резултат от приемането на конкретни институционални и управленски решения. В резултат, индивидуалните доклади за всяка една от страните и анализът в тях, предлагат полезен материал за сравнение на различните прокурорски институции и генериране на идеи за реформа.

I. Общи въпроси – Независимост, неутралитет и отчетност

Опитът в разглежданите държави показва, че няма определен необходим модел за постигане на независимост и отчетност на прокуратурата. Общата цел, отразена и в международните стандарти, прокуратурата да е в състояние да осигури *неутрални, неполитизирани, произволни решения и цялостна политика* в прилагането на наказателното право, би могла да се постигне с набор от различни институционални и организационни решения. Подходите на различните държави, включени в изследването, в търсенето на решение на тази задача са различни, с различни резултати, даващи възможност за полезни сравнения и анализи. Една от основните поуки в съпоставителния подход е, че различните устройствени, институционални и функционални решения трябва да се преценяват в тяхната цялост. Отделни изолирани елементи от устройството и функциите на прокуратурата, било то в правомощията на институцията, във вътрешната ѝ организация или във взаимоотношенията и с другите власти, не са достатъчни и не могат да гарантират сами по себе си търсения краен резултат. Друг основен извод е, че независимостта и отчетността са взаимосвързани фактори, които трябва да бъдат балансирани, както помежду си, така и в цялостната институционална уредба на прокуратурата, за да може институцията да бъде както ефективна, така и безпристрастна в своята работа. И не на последно място сравнителното изследване показва, че *институционалната* независимост на решенията в прокуратурата като цяло се оказва по-важна от независимостта на отделния прокурор.

II. Устройство и организация на прокуратурата

Вътрешно устройство

Прокуратурите се отличават с многообразие на вътрешното устройство, като повечето са силно централизирани и йерархизирани (България, Чили, Унгария, Южна Африка). Висока степен на централизация има и в прокуратурите в Германия и САЩ, като поради федералния характер на САЩ и Германия тази централизация е само в рамките на прокуратурата на съответната федерална област. В някои от страните на отделните служби и звена в прокуратурата се предоставя по-голяма автономия, като пример за такъв подход са Англия и Италия и в по-малка степен Франция. Централизацията се осъществява чрез пряка намеса в работата по конкретни дела от висшестоящ на подчинен или чрез писмени указания, или разпореждания (Франция).

Повечето системи предоставят практическа автономия на ръководителите на отделните служби при управление на службата и определяне на работни практики, като указанията от по-високите нива често са достатъчно общи и позволяват гъвкав отговор в зависимост от местните условия.

Бюджетна процедура

Това е област, чрез която законодателят и изпълнителната власт запазват най-голямо непряко влияние върху прокуратурата. Бюджетът на прокуратурата може да е уреден в конституцията (както в Унгария), а прокуратурата често разполага със значителни официални и неофициални възможности да повлияе на първоначалното развитие и обсъждането на проектобюджета (Франция, Унгария, Южна Африка).

Някои прокуратури разполагат със значителна независимост при разпределянето на общо предоставения им бюджет, след като същият бъде одобрен, макар че автономността в рамките на прокуратурата варира значително. Независимо от прилагания модел е възможно, и това е в съответствие с международните стандарти, в бюджета да се вградят процедури, гарантиращи прозрачност при усвояването на средствата. По принцип няма пречки, произтичащи от естеството на работата, редовното разпределяне на средства за прокуратурата, а и обсъжданията, водещи до него, да не бъдат прозрачни. Една от новите тенденции в усилията за постигане на ефективно управление е включването в бюджета, още от етапа на неговото планиране, на целеви резултати и показатели за ефективност на работата. Прокуратурите, които са възприели този подход обаче засега са малко.

Статут на главния прокурор

В някои системи най-високопоставеният прокурор или официалният ръководител на прокуратурата е звено за връзка между прокуратурата и политическите власти. Тази фигура рядко провежда действия по наказателно преследване или пряко ръководство на работата на прокурорите. Дори и в централизираните прокуратури главният прокурор може да делегира много от правомощията си на по-нископоставени прокурори. В съответствие с този модел повечето главни прокурори са политически назначени, т.е. назначени от политическите власти в рамките на повече или по-малко дискреционна процедура, и могат да бъдат отстранявани от тях, макар и само на определени основания, в рамките на предвидена процедура.

Статут на отделните прокурори; индивидуална отговорност на прокурорите

Назначаване. Някои държави от континенталноправната традиция изискват значителна образователна подготовка, положени изпити и стажове (Франция, Германия, Италия), като включват и изпитателни срокове (Германия, Унгария) и преглед на изпълнението (Германия, Унгария);

Несменяемост. Повечето системи осигуряват известна защитна форма на несменяемост за редовите прокурори, макар че е възможно тя да не се прилага по отношение на висшите ръководители и назначените на най-висока длъжност, които са обект на по-непосредствена политическа дискреция. В някои страни прокурорите са държавни служители със сигурна работа (Италия, Германия, Унгария, Южна Африка), докато в други ръководителите (Чили) или главният прокурор (САЩ) разполагат със значителна дискреция при освобождаване на подчинените им.

Атестиране. Периодичните атестации на прокурорите в хода на службата им са основна организационна характеристика на системите от континентална Европа, които набират служителите си сред завършилите право без предходен професионален опит. Съвсем малко от изследваните държави са развили ефективни системи за атестиране на работата на прокурорите, в рамките на процедурите за повишение или извън тях.

Практиката в страните от общото право е разнообразна. В Англия и Уелс има установена традиция за тримесечни и годишни атестации. За всяка степен и функция има определени качества и поведения, отразяващи правните и управленски способности, спрямо които прокурорите се атестират, както и лични цели, определени от ръководителите; тези атестации са важен фактор в процедурата по повишение. В САЩ от друга страна атестирането не е ясно установено и би могло да се съсредоточи върху цялостно поведение или броя на осъдителните присъди, а не върху изпълнението на детайлно описани служебни задачи.

Дисциплинарни производства. Във всички държави има процедури за налагането на дисциплинарна отговорност на прокурорите. Дисциплинарна отговорност може да се търси за изрично посочени нарушения, макар в някои случаи описанията да са неясни и общи (например в Италия).

III. Функции и правомощия на прокуратурата в наказателното правораздаване

Повечето системи предоставят почти пълен монопол на прокуратурата върху повдигането на обвинение и преследването на престъпления. Макар и на теория една част от страните да следват принципа на законността, а други – на целесъобразността, на практика повечето системи са смесени. Дори системите, които действат съгласно принципа на законност, неизменно имат някои прагматични механизми, даващи възможност за дискреционно наказателно преследване. А системите, приемащи принципа на целесъобразност, демонстрират професионална последователност и безпристрастност, които дават резултати, сходни с тези в системите, прилагащи принципа на законност. Възприемането на принципа на законност или този на целесъобразност имат по-малко практическо значение от гарантирането на прозрачност при вземането на решения, както и наличието на възможности за преоценка и процедури за обжалване. Изискването за представяне на писмени мотиви по решенията за образуване или прекратяване на производството, съдебният контрол, редовното отчитане пред политическите власти и активни разследващи медии са по-добрата гаранция за еднаквото прилагане на закона и липсата на злоупотреби с власт от формалното приемане на принципа на законност в законодателството.

IV. Взаимовръзки на прокуратурата с други държавни органи

Конституционно положение на прокуратурата, взаимовръзки с парламента

Конституционното положение на прокуратурата варира в отделните страни, като при различните подходи прокуратурата е изградена като самостоятелна институция с политическо ръководство, самостоятелна институция с професионално ръководство, което от своя страна би могло да е подчинено на политическото ръководство на изпълнителната власт в различна степен, или като самостоятелна институция, отчитаща се пред парламента или интегрирана в съдебната власт. В зависимост от различните подходи и правомощията на законодателните органи са различни, като обичайните правомощия включват контрол върху прокуратурата чрез

главния прокурор посредством назначаване и освобождаването от длъжност, посредством бюджетните процедури и чрез механизмите на парламентарен контрол, изискване на редовна или извънредна информация относно общата политика или по конкретни случаи.

Взаимовръзки с изпълнителната власт

На практика влиянието на изпълнителната власт над прокуратурата варира значително. В някои държави изпълнителната власт разполага със значително пряко влияние (Англия и Уелс, Франция, Германия, Южна Африка, САЩ), включително над кариерата на прокурорите и бюджета ѝ. Често министрите на правосъдието разполагат с правомощието да издават общи указания за приоритети и насоки в осъществяването на наказателната политика (Франция, Германия, Южна Африка) или в някои случаи и нареждания по конкретни дела (Англия и Уелс, Франция, Германия).

Активното участие на изпълнителната власт в осъществяването на наказателната политика безспорно има значение за нейната цялостна ефективност, но създава и риск от политическа злоупотреба с тази власт. Общото в практиката на изследваните държави е да се търси намаляването на този риск чрез ясно и точно законодателно определяне на правомощията на изпълнителната власт и гарантиране на прозрачност при упражняването на тези правомощия.

Взаимовръзки с полицията и други разследващи органи

В повечето държави от континенталната традиция прокуратурата има надзорна (Чили, Франция, Германия, Унгария) или съгласуваща роля по отношение на разследващите функции, поверени на полицията. В някои държави тези взаимовръзки са с полицията като цяло, а в други (България, Франция, Италия) има определени звена в полицията, които са на постоянно разположение на прокуратурата.

Макар конституционната уредба или организацията на полицията и прокуратурата да са съвсем отделни – във всички изследвани държави полицията е самостоятелна в административно отношение, включително от гледна точка на вътрешната организация, бюджета и кариерата на служителите – според официалните функции прокурорите са в господстващо положение, поне доколкото имат желание и са в състояние да упражняват текущ надзор. В страните на общото право формалната власт на прокурорите спрямо полицията е по-малка. На практика, самостоятелността на двете институции във всички изследвани държави поражда сходни проблеми с координацията в работата на полицията и прокурорите и наличието на елементи на професионално напрежение между тях.

Взаимовръзки със съдебната власт

В две от разглежданите страни (Италия, България), прокуратурата е изградена като самостоятелна институция, част от съдебната власт.

В две от разглежданите страни, прокурорите имат идентичен професионален статут с този на съдиите (Италия, България), а в няколко страни прокурорите имат сходен статут, с този на съдиите, възприемат се като част от един професионален корпус заедно със съдиите, използва се общо терминологично обозначение за професията на прокурор и съдия („магистрати“) и се предоставя приблизително равно възнаграждение на двете професии (Франция, Германия, Италия). Независимо от сходствата в обучението, заплащането или управлението в повечето страни обаче съдиите се ползват с по-висок професионален престиж.

Информация относно дейността на прокуратурата и статистически данни

Във всички разглеждани държави предоставянето на информация за работата на прокуратурата е въпрос, на който се отделя сериозно внимание и са налице подробни правила, уреждащи взаимодействието на прокуратурата с медиите и обществеността. Общо е разбирането, че публичността е основен елемент в гарантирането на ефективност, независимост и отчетност в работата на прокуратурата. Някои системи имат изрични закони (Германия) или бланкетни норми (САЩ), задължаващи прокуратурата да осигурява информация на обществеността или медиите. В други това е въпрос на вътрешни правила и изградила се практика на взаимоотношения с медиите. Навсякъде има и ограничения върху предоставянето на информация, наложени в интерес на ефективното разследване и наказателно преследване и справедливия процес. Органът по разследване, включително разследващите прокуратури, решават кои данни могат да се оповестят и кои трябва да останат поверителни.

Всички държави събират и обработват статистическа информация за работата на прокуратурата,отразяваща извършената дейност. Като цяло изследваните държави водят статистика за честотата на престъпленията и за делата на различни етапи от производството. По-малко водят (или публикуват) статистика във връзка с някои качествени по естеството си измерители на изпълнението или на вътрешноорганизационните процеси (например свързаните с обучението и атестирането). В някои системи друго ведомство, често в изпълнителната власт, отговаря за събирането на статистически данни.

ПРАВНАТА НАУКА В ПОМОЩ НА ПРАКТИКАТА

Поредица „Европа на български“
(или „Основното за ЕС“)

КАКВО, ЕВРОПА ЛИ?...

(Уводни думи)

*Д-р Атанас Семов, директор
на Института по Европейско право*

Европа е „малък нос в края на азиатския континент“, според поета Пол Валери... Европа – Старият континент!

Стари са и проблемите, и тревогите, и надеждите му... Най-гъсто населеният континент в света. С много на брой – засега 49 – държави. С най-голям принос за напредъка на човечеството. Но и с най-голяма вина за трагедиите му...

Европа даде на човечеството светлината на философията, литературата и науката – ала тя даде и робството и Инквизицията. Европейци бяха вдъхновителите и реализаторите на абсурдните и кръвопролитни идеологии и политически режими на фашизма и комунизма.

Европейци измислиха книгопечатането (Гутенберг), телеграфа (Едисон), парната машина (Джеймс Уат), киното (братя Люмиер), телефона (Александър Бел) и дори компютъра (българинът Джон Атанасов). И пак европейци измислиха концентрационните и политическите лагери, газовата камера и политическата полиция... Европейец е първият човек, излетял в Космоса (Юрий Гагарин), но и първият, използвал въздуха за военни цели (българският пилот Евстати Христов), в Европа живя и работи универсалният учен Леонардо да Винчи – и само на няколко стотин километра от него – злоещият доктор Йосиф Менгеле...

...Това изброяване може да продължи десетки страници. И все да води до големия въпрос – **какво е Европа?** Родина на цивилизацията или майка на ужасите на човечеството? Вечният център на планетата или вечният източник на проблемите ѝ?

От Европа започнаха и предимно в Европа оставиха страшните си бразди и Първата, и Втората световна война. И предимно европейци бяха загиналите в тях десетки милиони...

Но и именно Европа е тази, която след края на Втората и след векове идеи и мечти на мислители и творци най-сетне намери формулата, начина, пътя към траен и истински мир, към приятелство и съвместно икономическо развитие.

Именно в тази Европа преди близо 60 години се създаде **най-голямото чудо на политическата мисъл на човека – Европейският съюз!**

Европа може да бъде обичана. Както видяхме – има и за какво да бъде мразена... Във всички случаи обаче, Европа трябва да се познава! Тази Европа е нашият континент. Тя е нашата земя. Ние, българите, живеем в една от най-старите европейски държави – само 3 държави в Европа официално са по-стари от България. Според някои исторически данни България е първата организирана европейска държавност!

Същата тази България, която днес има толкова проблеми именно със състоянието на своята държавност... Какво е това – парадокс на историческото колело или временна слабост на един силен народ?...

Един народ и една държава, които и исторически, и географски, и политически, са Европа. И все още – не съвсем...

* * *

...В наши дни сигурно няма по-магическа, по-използвана, по-претоварена от смисъл и даже безсмислие, по-уморена и по-уморителна, но и по-въодушевяваща дума от „Европа“! Всичко, което връхлетя древното ни Отечество в последните двайсет години, беше обяснявано, оправдавано, извинявано или възвеличавано все с магическата дума „Европа“. Европа беше „основен приоритет“, „главно предизвикателство“, „основа на консенсуса“, „цел“ и даже „смисъл“ – на парламентарни решения, на правителствени политики и цели коалиции, на вотове и дебати, едва ли не на съществуването на цялата ни държава. Полуграмотни политици и журналисти повтаряха в унес мантрата „Европа“ с повод и без повод – тя беше удобно извинение на управленски грешки и лесно обяснение за национални изпитания. Дори децата в училище започнаха да изучават математика в „европейски контекст“. Че и бабите на Женския пазар продават евро-копър...

И през цялото това време – две объркани и в много отношения загубени десетилетия – малцина разбраха какво е Европа, а още по-малко бяха тези, които се наемаха да обяснят на останалите... Цели научни течения и даже политически формации се обособяваха при фундаменталния спор **България в Европа ли е или не.**

Асоциация на прокурорите в България

От този спор обаче така и не стана ясно дали това, че България е една от най-старите и с най-богата история европейски държави е достатъчно, за да се чувстваме граждани на истинска „европейска държава”. Нито дали като влезем в Европейския съюз (ЕС), ще влезем и в Европа. Като мислещо общество ние така и не стигнахме до съществения въпрос: **в коя Европа не сме и как да стигнем до нея?...**

Заради политическа алчност за оставане в историята – или заради мъдро прозрение, че ако не побързаме, можем да изпуснем „влака на историята” (и като не влезем „точно сега” в ЕС, може да не влезем никога...) – ние превърнахме членството в ЕС в най-важната национална задача, цел и „приоритет”. Постепенно, но упорито и всеизяждащо, въпросът за европеизацията на България беше подменен с темата за членството ѝ в ЕС. В това не би имало нищо страшно, ако самият ЕС бе останал верен на подхода си да приема само „европеизирани”, т.е. високоразвити държави, покрили неговите критерии. По свои си други причини (демографските проблеми и нуждата от работна ръка, приобщаването на нови пазари, увеличаване на политическата тежест, приобщаване на Турция...), ЕС прие за членове няколко държави, които не бяха покрили напълно критериите от Копенхаген, сред тях уви и България.

Последиците виждаме много ясно днес. За съжаление се оказа безпощадно вярно, че **подготовката за членство е по-важна от самото членство**. Усилията за стабилност, законност, икономически растеж, демократизация, модернизация – или най-общо „европеизация”, които подготовката за членство и „затварянето” на 30-те преговорни глави изискваха, бяха най-значимата полза от европейската интеграция. Те бяха гаранция за превръщането на една изостанала, със съсипана икономика, преобърнати ценности и хаотична демокрация държава в пълноценна част от най-елитната организация на човечеството. Влизането в ЕС за държава като България означаваше приобщаване към най-добрата, най-високоразвитата, най-хуманната част на човешкото общество!

За съжаление днес сме длъжни да признаем: ние извървахме този път не по най-добрия начин. Целта оправдаваше средствата в прекалено много случаи – а и средствата нерядко се оказваха несъвместими с целта. Немалко от реформите, които – заради самите себе си и по повод Европа – трябваше да извършим, бяха осъществени само привидно или просто бяха сведени до неизбежния минимум. Това навярно в най-голяма степен се отнася до прословутата „реформа на съдебната система”, която днес е по-скоро незапочвала, отколкото изпълнена... В администрацията „съкращенията” приключваха с увеличен апарат, а подобряването на „административния капацитет” бе съпроводено с непрекъснато влошаване на състоянието на кадрите... За съжаление това е вярно и за съдебната власт.

Казано честно: в продължение на поне десетилетие ние послъгвахме Европа – за борбата с корупцията, за прозрачността, за законността, за немалко от 30-те преговорни глави, за кадастъра, за спешния телефон, за боклука, защитените територии и какво ли още не. И не защото не беше искрено желанието ни да се присъединим към нея – а защото остана силно желанието ни да го направим „по втория начин“!

Търпението на самият ЕС продължи цели 5 години – за да можем все пак да „хванем влака“, но след като се озовахме вътре – само 18 месеца. На 23 юли 2008 г. в своите доклади за напредъка на България Европейската комисия (ЕК) направи констатации, които по своята острота и критичност са без прецедент в над половинвековната история на европейската интеграция. От най-трудния кандидат, България се превърна в **най-проблемния член на ЕС**.

И тези констатации не са въпрос на политически пристрастия или традиционно българско черногледство. За черногледство място няма: никой с нормален разум не може да отрече, че с присъединяването си към ЕС и НАТО България намери стратегическо решение на исторически дилеми. Политическите пристрастия днес у нас са занимание за скучаещите по кръчмите – за добро или лошо отделните съставки на политическата реалност не показват твърде съществени различия помежду си... Който и да поеме управлението, ще трябва да се справя с последиците от негативната представа за страната ни, вече трайно настанила се в европейското обществено мнение. И да поведе народа ни – най-сетне! – към действителните ползи от двете десетилетия, удобно наречени „преход“, но в много отношения заслужаващи да бъдат окачествени и като разруха...

Няма съмнение – един от най-добрите начини за преодоляване на слабостите и утвърждаване на един по-положителен, по-достоеен, а сигурен съм – и по-реален! – облик на Отечеството ни, е **добрата подготовка на кадрите**.

Което, пак така най-просто казано, изисква не само воля за ограничаване на корупцията, злоупотребите и беззаконието до минимални размери, но и по-добро познаване: на ЕС, на неговите уникални особености, на институциите му – които така остро ни критикуват (но и които са основната гаранция за правилното ни развитие), на уникалното право на ЕС, което вече втора година се прилага и в България (и което дава на българските граждани изключително много права и възможности), на политиките на ЕС (толкова много и толкова изгодни, особено за по-малките или по-слабите държави-членки), на фондовете му (от които така бързахме да гребем и така смело разплискахме настрани...), съдебната система (която дава нови възможности за защита на правата на хората), най-сетне на цялата нова европейска реалност, част от която – щем или не щем – вече сме всички ние.

Асоциация на прокурорите в България

Давам си сметка, че вече е малко късно тепърва да си обясняваме кои са основните органи на ЕС или каква е разликата между регламент и директива. В същото време от десетки семинари в цялата страна имах предостатъчно поводи да се убедя, колко голяма е все още нуждата от базово запознаване с основните особености на ЕС... И колко искрена е жаждата на огромната част от българските магистрати – хора почтени, земни и отговорни – за повече знания и професионализъм!

Поради това **тази поредица** няма нито задачата да разкаже всичко за Обединена Европа, нито претенцията да го направи с най-висок научен стил. Това ще е едно популярно, навярно елементарно, но дано пък поради това разбираемо, четиво за Европейския съюз. И, съвсем нескромно казано, ако всеки български прокурор знае това, което тази поредица има намерение да му предложи, ще му бъде значително по-лесно да си върши работата.

Убеден съм, че усилието си струва. Дори само защото... „да бъдем равни с другите европейски народи, зависи от собствените ни задружни усилия“!...

2. ОСНОВНИ МЕЖДУНАРОДНИ ОРГАНИЗАЦИИ В ЕВРОПА

(някои необходими разграничения)

Едно от най-забележителните явления на ХХ век - най-ярко отразяващо неуморния стремеж на човечеството да живее в мир и напредък - е създаването на десетки, стотици - не, на хиляди нови, различни и все важни международни организации!

Разбира се, и по-рано е имало различни форми на международно общуване, но през 20 век техният брой нараства главоломно - Юлия Захаријева проследява от 37 междуправителствени и 176 неправителствени през 1909 г., през 118 и 997 през 1955 г. до над 4000 в началото на ХХІ век! Част от тях се превърнаха в изключително важен фактор в световната икономика, политика, култура и в отношенията между народите.

Днес международният мир – и без това нестабилен – е немислим без международните организации, като ООН, Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа, НАТО.

Световната икономика – все по-глобализираща се – трудно би могла да функционира без Световната търговска организация, Световната банка или Европейските общности.

Десетки държави в света не биха могли да оцелеят без помощта и контрола на Международния валутен фонд или Международната асоциация за развитие...

Хиляди културни паметници и богатства по света са опазени благодарение на ЮНЕСКО.

Нито един самолет днес не може да излети без да спазва изключително строго правилата на Международната организация за гражданско въздухоплаване.

България участва активно в създаването и действието на международните организации. Най-голямата от тях - Организацията на обединените нации (ООН) - е наследник на Обществото на народите (ОН), създадено по идея на българин! През 1917 г. българският инженер-индустриалец Никола Димков издава в Цариград на няколко езика и разпраща до всички столици книгата си „Звезда на съгласието“, в която аргументирано развива идеята си за създаване на „постоянен съвет за мир, разбирателство и сътрудничество между всички народи, раси и религии“, като своеобразен „мозък на цялото човечество“. Твърди се, че Президентът на САЩ по това време Уудроу Уилсън е познавал книгата на българина Димков и е бил повлиян от нея при формулирането на знаменитите „14 точки“, които са в основата на инициативата за създаване на ООН през 1919 г.

Днес в света и в Европа действат огромен брой международни организации. Те несъмнено много си приличат. И - без никой да се сърди - и учениците, и учителите, а за съжаление не рядко дори журналистите и политиките - често объркват някои международни организации или техните органи. Все още някои от тях, като се върнат от Страсбург, не могат да обяснят в Съвета на Европа ли са били, в Европейския парламент ли...

Навярно най-забележителната от всички международни организации е Европейският съюз - територията на забравената вражда, на станалата вече невъзможна война, на заличените граници, на обединените интереси, усилия, надежди, мечти и дори... пари! Тъкмо затова преди да си поговорим подробно за Европейския съюз - трябва да погледнем Европа по-широко. Защото... тя не е само Европейският съюз!

А международните организации се различават по много неща - ако щете дори по това, че България членува в едни от тях, а в други - не. Приликите и разликите са много - и непознаването им освен конфузни ситуации, може да е причина и за реални проблеми в работата на мнозина от нас.

Затова е нужен поне скромнен опит за разграничаване поне на основните международни организации.

Международните организации (МО) се делят на два основни вида според начина на създаването им: междуправителствени (създадени от държави), и неправителствени (създадени от граждански организации в различните държави). Общото и на двата вида е, че те обслужват отношения с международен елемент - с участието на представители на повече от една

държава. Всички те имат свое седалище в някоя страна, свои собствени органи (най-често Общо събрание и Председател или Генерален секретар) и свои устройствени правила (устава).

В зависимост от тяхната дейност, МО могат да се обединят в три големи групи: икономически (и към тях технико-специализираните), политически (и военни) и социални (и културни). В последната група попадат и всички граждански международни организации, като напр. Европейската и Световната футболни асоциации (УЕФА и ФИФА), Световният клуб на почитателите на „Бийтълс“ или Международната асоциация на сърфистите в Интернет с лява ръка...

Една от най-важните дейности на международните организации е подготвянето на различни международни договори и конвенции, в които се регламентират важни въпроси на международните отношения и които са задължителни за всяка страна, която ги подпише. В повечето развити страни (както и в България) международните договори и конвенции стават част от вътрешното право на страната и дори имат предимство пред вътрешните закони, ако им противоречат.

Някои от най-важните договори на Международното право са:

➤ Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи от 1950 г.

➤ Международният пакт за граждански и политически права от 1966 г.

➤ Международният пакт за икономическите, социалните и културните права от 1966 г.

➤ Международната конвенция за ликвидиране на всички форми на расова дискриминация от 1966 г.

➤ Международната конвенция за ликвидиране на всички форми на дискриминация спрямо жени от 1979 г.

➤ Чикагската конвенция за международна гражданска авиация от 1944 г.

➤ Договорът за неразпространение на ядрено оръжие от 1968 г.

➤ Виенските конвенции за дипломатическите и консулските отношения от 1961 и 1963 г.

➤ Международната конвенция за жертвите на войните от 1949 г.

➤ Конвенция на ООН за правата на детето от 1989 г.

➤ Конвенцията на ООН по морско право от 1982 г. (изработена с активното участие на големия българския проф. Александър Янков - най-изтъкнатият български международник, дългогодишен член на Комисията по Международно право на ООН, понастоящем за втори 9-годишен мандат съдия в Международния трибунал по морско право в Хамбург!) и много други.

С несъмнено огромна важност са актовете за защита на правата на човека. Международното право предоставя разгърнат каталог от права и

свободи и ясни правила за тяхната защита - както чрез вътрешните съдилища във всяка държава, така и чрез международни съдилища.

Първоначално на правата на човека се е гледало като на правило за ненамеса на правителствата в живота на гражданите - за да се предотврати злоупотребата с държавна власт. Първото поколение права са гражданските и политическите права - право на живот, право на защита срещу мъчения и лошо отнасяне, свобода на мисълта, съзнанието и вероизповеданието, право на мирни събрания и ред други.

Основните документи от това „поколение“ са:

➤ Всеобщата декларация за правата на човека, приета през 1946 г. от Общото Събрание на ООН - първият в историята универсален международен акт по човешките права. Тя не е юридически задължителна, но има огромно политическо значение като каталог на основните права на човека. Страните, присъединили се към нея, обявяват своята решимост да ги признават и зачитат. Тя е в основата и на много от конституциите на демократичните държави - частите, посветени на правата на човека и гражданина, често дословно повтарят нейния текст.

➤ Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи от 1950 г. (на нея се спираме специално по-надолу);

➤ Женевската конвенция за статута на бежанците от 1951 г. урежда положението на търсещите убежище и техните права. Създадена е фигурата на Върховния комисар на ООН за бежанците, който има широки правомощия. Към него е изградена цялостна организация - Върховен комисариат на ООН за бежанците, който има представителство в много страни по света, вкл. и в България.

По-късно става очевидна нуждата от юридически задължителни международни актове, които да затвърдят спазването на правата от Всеобщата декларация. Те са приети отново под егидата на ООН, през 1966 г. Това са Международният пакт за гражданските и политическите права и Международният пакт за икономически, социални и културни права. Създаден е Комитет по правата на човека, който разглежда жалби на държави или отделни граждани за нарушения на двата пакта. Той представя ежегодни доклади пред Икономическия и социален съвет на ООН, в които анализира случаите, които е разгледал през годината.

• Международната конвенция за ликвидиране на всички форми на расова дискриминация е приета през 1966 г.

През 60-те години се появява мнението, че исканията за активна намеса на държавата с цел да се повиши социалната справедливост също би следвало да се признаят за права на човека. Така второто поколение права стават икономическите, социалните и културните права. В тях се включва правото на социална сигурност, правото на работа, правото на образование, правото на участие в живота на обществото и други.

Асоциация на прокурорите в България

Третото поколение права на човека са известни като „колективни права“ и - както почти всеки напредък в тази област – признаването им често пъти е предмет на разгорещени дебати, дори и до днес. Малко от тях са намерили приложение в международни договори.

- Съветът на Европа направи важна стъпка с приемането през 1994 г. на Рамковата конвенция за защита на националните малцинства.

През 1993 г. е създадена институцията Върховен комисар на ООН по правата на човека с правомощия да извършва проверки в страните-членки и да представя доклад пред Общото събрание на ООН.

- Конвенцията за забрана на мъчението и друго жестоко, нечовешкото или унижително отнасяне е приета от ООН през 1985 г. и създава Комитет срещу изтезанията с големи правомощия по разследване и анкетиране. Създадена е и институцията Върховен комисар на ООН по мъченията.

- През 1989 г. е приета Конвенцията на ООН за правата на детето, която не само осигурява закрила на децата, но и им предоставя гарантирани права. България я ратифицира през 1991 г.

I. Най-голямата и най-важната международна организация е Организацията на обединените нации (ООН)

Създадена на 26 юни 1945 г. в Сан Франциско като продължение на ООН, прекратено заради Втората световна война, през 2008 г. в ООН членуват 192 страни, сред тях от 1955 г. и България.

1. Основните задачи на ООН според нейния Устав, (както са очертани и от Никола Димков през 1917 г.) са опазването на мира, защитата на основните права на човека, насърчаване на прогреса, справедливост, търпимост и разбирателство между народите и сътрудничество между тях.

2. На основата на Устава на ООН и на заключенията на Съвещанието за сигурност и сътрудничество в Европа (Хелзинки 1975 г.) са утвърдени най-важните принципи на Международното право, които са задължителни за всички държави по света:

1. Суверенно равенство на всички държави;
2. Добросъвестно изпълнение на международните задължения;
3. Уреждане на международните спорове с мирни средства;
4. Въздържане от заплаха със сила или от употреба на сила срещу която и да е държава;
5. Съдействие на ООН в нейните инициативи;
6. Задължителност на принципите на Международното право и за държавите, които не членуват в ООН (а днес те са много малко и незначителни);

7. Ненамеса във вътрешните работи на суверенните държави;
 8. Неприкосновеност и непроменимост на държавните граници;
 9. Зачитане на териториалната цялост на държавите;
 10. Зачитане и защита на основните права на човека.
3. *Седалището* на ООН е в Ню Йорк, а европейското му представителство - в Женева. Официалните езици на ООН са френски, английски, руски, испански, китайски и арабски.

4. ООН има богата *система от органи*, най-важните от които са:

- *Общо събрание* (ОС), в което всяка държава е представена от делегация, но независимо от територията и населението ѝ, има по един глас, като всяка друга. То решава всички въпроси, свързани с целите на организацията.

- *Съвет за сигурност* (СС), състоящ се от представители на 15 държави, 5 от които - постоянни членове: Китай, Франция, Русия, Обединеното кралство Великобритания и Северна Ирландия и САЩ, и 10 членове, които се сменят на всеки 2 години и се определят от ОС. За 2 години през 2002-2003 г. една от тях беше Република България. Дейността на Съвета за сигурност - както се вижда и от името му - е насочена изцяло към опазването на международния мир, като в много редки случаи, само по изключение, когато всички мирни средства за въздействие са изчерпани или неефекасни, може да разреши използването на международни въоръжени сили (както беше в бивша Югославия през 1999 г. или в Афганистан през 2002 г.). СС взема решения с квалифицирано мнозинство – 9 от общо 15 гласа (или 3/5). Важна особеност е *правото на вето* – ако дори само една от 5-те държави постоянни членове гласува против едно решение, то не може да се приеме.

- *Международен съд* (МС), който разглежда и решава дела между държави. Заради голямото му значение и твърде честото обръкване на различните международни съдилища, ще посочим най-важното за него.

Съдът се състои от 15 съдии от различни държави. Те се избират по списък на лица, посочени от националните групи при Постоянния арбитражен съд, с абсолютно мнозинство от гласовете в ОС и СС и трябва да имат високи морални и професионални качества, които отговарят на условията, изисквани в техните страни за заемане на най-висши съдебни длъжности, или да са юристи с призната компетентност по Международно право. След избирането им, те не могат да осъществяват никаква политическа или административна функция или каквато и да е друга професионална дейност. За времето на своя мандат съдиите се ползват с дипломатически привилегии и имунитети. Преди да встъпят в длъжност, те полагат тържествена декларация в открито заседание, че ще осъществяват своите правомощия безпристрастно и добросъвестно. Членовете на Съда се избират за 9 години и могат да бъдат преизбирани. От своя състав те

избират председател и подпредседател за 3 години. Съдът назначава секретар и други необходими длъжностни лица.

Седалището на съда е в Хага. Той заседава постоянно, освен през дните на съдебните ваканции.

Обикновено Съдът гледа делата в пълен състав. Необходимият кворум е от девет съдии. Съдът може да образува отделения, съставени от трима или повече съдии, за разглеждане на определени категории дела, като например трудови дела и дела относно транспорта и съобщенията. Съдът може във всяко време да образува отделение за разглеждане на определено дело.

Съдът изработва Правилник за упражняване на своите функции и правила за своето съдопроизводство. Правилникът може да предвиди участието на допълнителни съдебни заседатели без право на глас.

Ищец или ответник пред Международния съд в Хага може да бъде само държава, и то само държава, която е приела Статута му, и само по изключение - други държави. Съдът е компетентен да разглежда всички спорове, които страните отнасят до него, и всички въпроси, специално предвидени в Устава на ООН или в действащи договори и конвенции.

За да реши споровете, той прилага следните източници на Международното право:

- а) международните конвенции - както общи, така и специални, които установяват правила, изрично признати от спорещите държави;
- б) международния обичай;
- в) общите принципи на правото, признати от цивилизованите народи;
- г) съдебната практика и доктрината на най-квалифицираните автори от различните страни като помощни средства за тълкуване на правните норми.

Официалните езици на съда са френски и английски.

Страните по делата задължително се представляват от представители, които могат да ползват помощта на съветници или адвокати. Представителите, съветниците и адвокатите на страните пред съда се ползват с привилегиите и имунитетите, необходими за независимото изпълнение на техните задължения.

Съдебното производство се провежда в две части: писмена и устна. Заседанията на съда са публични, освен ако съдът реши друго или ако страните поискат да не бъде допускана публика.

Всички въпроси се решават с мнозинство от гласовете на присъстващите съдии. В случай на равенство в гласовете гласът на председателя или на съдията, който го замества, е решаващ. Решението трябва да бъде мотивирано. Съдиите имат право на особено мнение.

Решението на съда е задължително само за страните по спора и само по отношение на даденото дело. То е окончателно и не подлежи на обжал-

ване. В случай на спор относно смисъла и обхвата на решението Съдът по искане на някоя от страните дава тълкуване. Молба за преглед на решението може да бъде подадена само когато се основава на откриването на някакъв факт от решаващо значение, който при постановяване на решението е бил неизвестен на съда и на страната, която иска прегледа, и то ако незнанието не се дължи на небрежност.

Международният съд на ООН в Хага трябва много добре да се различава от други две международни съдилища, които също имат седалище в Хага, но са принципино различни. От една страна това е Международният наказателен съд (МНС), създаден с Римския статут и действащ от 2007 г. България има честта сред първите съдии в МНС да бъде и българският професор по наказателен процес Екатерина Трендафилова. От друга страна в Хага е и седалището на временния (създаден ад хок) Международен наказателен съд за бивша Югославия.

II. Специализирани международни организации в системата на ООН

Днес съществува сложна система от 15 специализирани международни организации в системата на ООН, които могат да бъдат разделени на 5 основни групи според техния предмет на дейност - финансови, икономически, технико-специални, социални и културно-хуманитарни.

A. СПЕЦИАЛИЗИРАНИ ФИНАНСОВИ ОРГАНИЗАЦИИ КЪМ ООН

Международната конференцията в Бретън-Уудс (Bretton-Woods) (САЩ, 1-22 юли 1944 г.) взема решение за създаване на институции, които да подпомогнат реализирането на взетите на конференцията решения. Така се създават Международният валутен фонд (International Monetary Fund - IMF) и Световната банкова група (World Bank Group - WBG).

1. Международният валутен фонд – МВФ (International Monetary Fund (IMF)) е създаден от конференцията в Бретън-Уудс като централна валутно-финансова организация с широки правомощия в управлението на световните валутни процеси. Заедно със Световната банка, МВФ осъществява глобалното регулиране на световния валутен ред след края на Втората световна война.

Седалището е Вашингтон. Членуват над 180 държави. Върховен орган е Съветът на Управляващите, който взема решения с обикновено мнозинство, а по важните въпроси - с квалифицирано. Изпълнителен орган е Директоратът (колегия от 22 директори), който назначава Управлява-

Асоциация на прокурорите в България

ския директор на МВФ (Директор-разпоредител). В Директората по правило се избират петима постоянни директори от страните с най-големи вноски в капитала на МВФ: САЩ, Обединеното кралство, Франция, Германия и Япония, а след 1990 г. - и един от Саудитска Арабия, която е най-големият вложител на капитали.

Капиталът на фонда се формира от вноски на страните-членки по определени квоти, зависещи от финансовите им възможности. Фондът борави с една специфична мерна единица (собствена валута), наречена „Специални права на тираж (СПТ)“. Размерът на квотите определя и относителната тежест на гласовете на всяка страна в управлението на МВФ - всяка страна притежава една и съща база от 250 гласа, към която се прибавя по един глас за всеки 100 000 СПТ. В разпределението на квотите и гласовете съществува видима неравнопоставеност - индустриалните страни притежават около 63% от квотата и 61% от гласовете в управлението. Сред тях водят САЩ съответно с 20.06 и 19.29%. По-важните решения (за лихвената политика, одобрението на разходите на Фонда и др.) се вземат с мнозинство от 70%, а някои дори с 85%. САЩ и страните от ЕС имат право на вето.

Световната банкова група е създадена да стимулира икономическия напредък в развиващите се икономики в дългосрочен план с акцент върху структурните проекти. Тя обединява четири финансови институции: Международната банка за възстановяване и развитие, Международна асоциация за развитие, Международна финансова корпорация, Многостранна агенция за инвестиционни гаранции. Четирите организации от Световната банкова група, заедно с МВФ, имат *общии институции* и организационно-управленската структура.

Върховен орган е Съветът на управляващите, състоящ се от финансовите министри или управителите на централни банки на страните-членки. Изпълнителен орган е Директоратът. Текущата дейност се ръководи от Президент, който се избира от Съвета на управляващите. Въпреки общите цели и общото организационно изграждане на четирите институции, те са самостоятелни правни субекти, всеки със свои собствени активи, пасиви и управленско-изпълнителски персонал.

2. Международната банка за възстановяване и развитие (МБВР) (the International Bank for Reconstruction and Development - IBRD) е създадена през 1946 г. и е известна още като „Световната банка“. Основната ѝ задача е да предоставя средносрочни и дългосрочни кредити за развитие на икономиките на изостаналите страни.

Седалището е във Вашингтон. Членове на банката могат да бъдат само страни-членки на МВФ! Целта на банката е да насърчава инвестициите за възстановяване и развитие на страните-членки чрез заеми. Основна задача на банката е поддържането на равновесие в националните пла-

тежни баланси, развитието на международната търговия и разширяване на частните капиталовложения в страните-членки.

Световната банка участва в осъществяването на Плана „Маршал“ в Европа след края на Втората световна война.

Капиталът на МБВР се формира и управлява от вноските на нейните акционери. Размерът на вноската се определя в зависимост от дела на съответната страна в световната търговия. МБВР управлява както собствени, така и привлечени капитали. От създаването си банката е финансирала над 6000 проекта в над 140 страни, които възлизат на обща сума 270 млрд. долара. Тя кредитира само проекти на правителства или с правителствени гаранции, само при гарантиране на възможности за контрол върху изпълнението му. Основните заеми са Заемът за структурно преустройство (САЛ), Заемът за реструктуриране на финансовия и промишлен сектор (ФЕСАЛ); Специализиран инвестиционен заем, Заем за техническо преустройство (ТАЛ) и Заем за преодоляване на катастрофални последици.

Приемането на България през есента на 1990 г. за пълноправен член на МВФ и Световната банка бе решаващо, за да може да обслужва външния си дълг и да възстанови международния си финансов авторитет.

3. Международна асоциация за развитие - МАР (The International Development Association - IDA) е създадена през 1960 г. и има за основна задача финансово подпомагане на най-бедните страни-членки (с годишен доход на глава от населението под 865 долара), които не могат да покрият изискванията на МБВР. МАР действа по-скоро като фондация - отпуска на правителствата дългосрочни кредити с преференциални условия и по правило без лихви.

Седалището на МАР е Вашингтон. Всяка страна-членка разполага с 500 гласа и по 1 допълнителен за всеки 5000 \$ вноски.

4. Международна финансова корпорация – МФК (The International Financial Corporation - IFC). Създадена през 1956 г. за подпомагане на частната стопанска инициатива в развиващите се страни. Висш орган е Съветът на управляващите, изпълнителен орган е Директоратът. Президентът на МБВР е и Председател на Директората на Корпорацията. По негова препоръка Директоратът назначава Президент и Вицепрезидент на корпорацията. Оперативен орган е Секретариатът. Седалището е Вашингтон. Членуват само страни-членки на МБВР (респ. на МВФ).

МФК е финансирала над 1000 проекта в 90 страни. Участието ѝ не може да надхвърля 25% от стойността на всеки проект. По принцип Корпорацията не предприема инвестиции в търговски компании, но подпомага приватизационни сделки и банковата система.

5. Многостранна агенция за инвестиционни гаранции - МАИГ (the Multilateral Investment Guarantee Agency). Създадена през 1988 г. за

да гарантира сигурността на инвестициите в политически нестабилни страни. Агенцията осигурява гаранции само срещу нетърговски рискове - валутен риск, война или чуждо военно присъствие.

Б. ИКОНОМИЧЕСКИ ОРГАНИЗАЦИИ

6. Организация на обединените нации за промишлено развитие – ЮНИДО. Създадена през 1967 г. Членуват само ДЧ на ООН.

Основни органи са Генералната конференция, Съветът за промишлено развитие и Секретариат. Седалището е Виена. Основна цел е повишаването на жизненото равнище на народите от всички страни, ускоряване на промишленото развитие на развиващите се страни и сътрудничество на световно, регионално и национално равнище. Дейността включва програми и проекти за техническа помощ на развиващите се страни.

7. Организация на ООН по прехраната и земеделието – ФАО. Създадена през 1845 г. в Квебек. Членството е свободно. Висш орган е Конференцията, изпълнителен орган е Съветът, работен - Секретариатът. Седалището е в Рим. Основните цели на ФАО са подобряване на храненето и условията на живот, повишаване на ефективността на производството и разпределението на селскостопански и продоволствени продукти, стимулиране на икономическото развитие и премахване на глада в световен мащаб.

8. Международен фонд за селскостопанско развитие – ИФАД. Учреден през 1975 г. с решение на световната конференция по прехраната. Ръководен орган е Съветът на управляващите, работни органи са Изпълнителното бюро и Президент. Гласуването е неравноправно. 1800 гласа се разпределят по 600 на три групи членове - развити промишлени страни-донори (страни-членки на ОИСР), развиващи се страни-донори (членки на ОПЕК) и развиващи се страни, получаващи помощ. В първите две групи част от гласовете се разпределят по равно, а друга част - според вноските. Седалището е Рим. Основни цели са събирането на допълнителни ресурси за селското стопанство в развиващите се страни, оказване на техническа помощ.

В. ТЕХНИКО-СПЕЦИАЛИЗИРАНИ ОРГАНИЗАЦИИ

9. Световен пощенски съюз – СПС. Създаден 1874 г. на Втория световен пощенски конгрес в Берн. Членуват страни-членки на ООН, както и международни организации. Висш орган е Световният пощенски конгрес, постоянен орган е Изпълнителният съвет, изградени са Консултативен съвет, Международно бюро и други. Седалището е в Берн. Основната цел е осигуряване на организация и усъвършенстване на пощенската

служба, международно сътрудничество и техническа помощ на развиващите се страни в тази област.

10. Международен съюз за електро-връзки (Международен съюз по далекосъобщения). През 1865 г. в Париж се подписва Международна телеграфна конвенция, на чиято основа се създава Международен телеграфен съюз, през 1932 г. преименуван в Международен съюз за електро-връзки. Членуват страни-членки на ООН, както и други страни. Висш орган е Пълномощна конференция, ръководен орган е Административният съвет, постоянни органи са Генерален секретариат, Международен комитет по регистрация на честотите и ред международни консултативни комитети. Седалището е Женева. Основна цел на Съюза е установяването на международни правила за телеграфните, телефонните и радио-връзките, разпределение на радиочестоти, установяване на най-ниски тарифи и т. н.

11. Световна метеорологична организация – СМО. Създадена през 1947 г. на Конференцията на директорите на метеорологичните служби във Вашингтон. От 1951 г. е специализирана организация на ООН. Членството е свободно. Висш орган е Световният метеорологичен конгрес, работен орган е Изпълнителният комитет, административен орган е Секретариатът, оглавен от Генерален секретар. Седалището е Женева. Основната цел е създаването на мрежа от станции за метеорологични наблюдения и на центрове по осигуряването на метеорологичната служба.

Г. СОЦИАЛНИ ОРГАНИЗАЦИИ

12. Международна организация на труда – МОТ. Създадена на 11 април 1919 г. по решение на Парижката мирна конференция като автономна междуправителствена организация. Членството е отворено, участват както правителствата, така и синдикални организации и работодатели. Висш орган е Генералната конференция, изпълнителен орган е Административният съвет, който ръководи Секретариата. Международното бюро на труда (МБТ) изпълнява ролята на секретариат на МОТ. Седалище е Женева. Основната задача на МОТ е осигуряване на международния мир и сигурност чрез установяване на социална справедливост, подобряване на условията на труда и повишаване на жизненото равнище на трудещите се. В МОТ се разработват международни конвенции и препоръки по въпросите на работната заплата, работното време, минималната възраст за постъпване на работа, охраната на труда, социалните осигуровки, правото на синдикално обединяване и т. н.

13. Световна здравна организация – СЗО. Създадена като специализирана организация на ООН на 22 юли 1946 г. Членуват страни от ООН и други при одобрение с просто мнозинство. Висш орган е Общото събра-

ние, чиято работа се подготвя от Комитет „А“ и Комитет „Б“. Работен орган е Изпълнителният комитет, постоянен орган е Секретариатът, ръководен от генерален директор и петима заместници. Седалището е Женева. В рамките на СЗО действат 6 регионални организации. Основни насоки в дейността на СЗО са сътрудничеството в медицинските изследвания и здравеопазването, спешна помощ на страни-членки при епидемии, организиране на масови кампании за профилактика на определени заболявания, усъвършенстване на грижите за майката и детето, подготовка на квалифицирани средни и висши медицински кадри и ред други. В дейността си СЗО ползва съдействието на 19-членен Комитет на съветници по медицинските изследвания и на 51 групи, включващи над 2500 специалисти от различни страни в основни области на медицината.

Д. КУЛТУРНИ ОРГАНИЗАЦИИ

14. Организация на обединените нации за образование, наука и култура – ЮНЕСКО. През ноември 1945 г. в Лондон на Учредителна конференция е създадена ЮНЕСКО, а Уставът ѝ влиза в сила на 4 ноември 1946 г. Членуват само членове на ООН, но при специална процедура са приемани и страни, които по това време не членуват в ООН. Основни органи са Генералната конференция, Изпълнителният съвет и Секретариатът. Седалището е в Париж. Основна цел на ЮНЕСКО е насърчаване на сътрудничеството между народите чрез всички средства на общуване, подпомагане на образованието, разпространението на културата и научните постижения, запазване на световното културно наследство и насърчаване на сътрудничеството във всички области на интелектуалната дейност. ЮНЕСКО се бори срещу колониализма и расизма, срещу неравенството във всички обществени сфери.

15. Световна организация за интелектуална собственост – ОМПИ. Могат да членуват всички страни, както и специализираните организации на ООН, членките на МАГАТЕ, страните по Устава на Международния съд или страни, поканени от ОС на ОМПИ. Седалището е Женева. Висш орган е Общото събрание, което избира Генерален директор. Работни органи са Конференцията, координационният комитет. Задачите на ОМПИ са да съдейства за защита на изобретения, модели, образци, търговски марки, наименования за произход и др. - всичко онова, което се съдържа в понятието индустриална собственост, както и авторското право върху литературни, музикални, художествени, фотографски и кинопроизведения и др. - иначе казано: всичко, съдържащо се в понятието за интелектуална собственост.

16. Международната агенция за атомна енергия – МААЕ – е с по-особено положение – създадена със специален статут въз основа на договор.

Международната агенция по атомна енергия (МААЕ) е световният център за сътрудничество в областта на ядрената енергетика. Създадена е като световна организация „Атом за мир“ през 1957 г., седалището е във Виена. Уставът ѝ е одобрен на 23 октомври 1956 г. от 81 страни, през 2008 г. наброява 142 държави-членки.

Предметът на дейност включва разширяването на ядрената сигурност и безопасност, както и развитието на ядрените технологии за мирни цели (земеделие, околна среда, енергия).

Агенцията следи за изпълнението на ангажиментите на държавите по използването на ядрената енергия за мирни цели. Работата ѝ под девиза „Атомът в служба на мира“ се основава върху три основни мисии, свързани с Договора за неразпространение (на ядрените оръжия):

– **Гаранции и проверка:** следи за използването на новите ядрени технологии само за мирни цели и за неразпространението на ядрените оръжия;

– **За развитие и използване за мирни цели на ядрените научни изследвания и технологии;**

– **Сигурност и безопасност:** осигурява сигурното и безопасно използване на ядрената енергия.

Основните органи на агенцията са:

– *Секретариат*, съставен от шест дирекции: Администрация, Научни изследвания и приложение, Ядрена енергия, Ядрена сигурност и безопасност, Техническо сътрудничество, Гаранции (контрол и проверка);

– *Съвет на управителите*, съставен от 35 държави-членки, някои от тях с постоянно представителство (Франция), други представлявани на ротационен принцип, номинирани за 2 години на Генералната конференция на Агенцията. Този съвет ръководи дейността на Агенцията и заседава четири пъти годишно във Виена;

– *Генерална конференция на държавите-членки*, която се свиква един път годишно. Изслушва доклада на Съвета на управителите и одобрява бюджета на агенцията. Основните насоки в дейността се определят от Съвета на управителите и Генералната конференция, които могат да вземат решение по важните въпрос;

– Две *постоянни комисии*, които заседават един път годишно: Комитет по програмата и по бюджета (през м. май) и Комитет за сътрудничество и техническа помощ (през м. ноември);

– *Генерален директор* е Мохамед Ел Барадей, подпомаган от шест Заместник-генерални директори, начело на основните дирекции.

МААЕ разполага с над 2200 души административен и технически персонал от 90 страни. Бюджетът за 2007 г. е 283 млн. евро.

III. ИКОНОМИЧЕСКИ ОРГАНИЗАЦИИ В ЕВРОПА

След края на Втората световна война Европа попада в плен на изключително силен стремеж за създаване на нови организации, които да допринесат за следвоенното възстановяване на континента и премахване на пречките пред свободната търговия и развитието на икономиката. Те трябва ясно да се различават от Европейските общности и Европейския съюз, затова ще ги разгледаме накратко.

1. Организация за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР).

Най-рано - още на 16 април 1948 г. - е създадена Организацията за европейско икономическо сътрудничество (ОЕИС) - предназначена да подпомогне оползотворяването на американската помощ, предложена с Плана на Джордж Маршал. Включват се Австрия, Белгия, Дания, Франция, Гърция, Исландия, Ирландия, Италия, Люксембург, Холандия, Норвегия, Швейцария, Турция и Обединеното кралство.

Основните цели са усвояване на американската помощ, съдействие на сътрудничеството между участниците и координиране на техните национални програми за възстановяване на Европа; развитие на вътрешно-европейската търговия чрез намаляване на митата и премахване на други пречки пред взаимния стокообмен; търсене на възможности за създаване на митнически съюз и свободни търговски закони; изследване на международните плащания и създаване на условия за по-добро използване на работната сила.

На 14 декември 1960 г. в Париж е подписана Конвенция за създаване на Организация за икономически сътрудничество и развитие (ОИСР), като продължител на ОЕИС, която включва първоначално 20 държави - 18 европейски (Австрия, Белгия, Дания, Франция, ФРГ, Гърция, Исландия, Испания, Ирландия, Италия, Люксембург, Холандия, Норвегия, Португалия, Швеция, Швейцария, Турция и Обединеното кралство), САЩ и Канада.

Основните цели на ОИСР са повишаване ефективността на икономиките, създаване на условия за развитие на пазарно стопанство и свободен обмен, както и икономически растеж на държавите-членки. Седалището на организацията е в Париж.

Главен орган е Съветът, в който всяка държава-членка има по един представител - министър или постоянен представител. Препоръките и решенията се приемат с единодушие.

Като цяло днес ОИСР няма много голямо практическо значение.

2. Европейска асоциация за свободна търговия (ЕАСТ, ЕФТА).

Европейската асоциация за свободна търговия - ЕАСТ (European Free Trade Association - ЕФТА, все по-често често ЕФТА се използва и на български език) е основана през 1960 г. с цел премахване на вносните мита, квоти и други ограничения в търговията в Западна Европа.

Първоначални членове са: Австрия, Дания, Норвегия, Португалия, Швеция, Швейцария, Обединеното кралство. Финландия става асоцииран член през 1961 г., но едва през 1986 г. - пълноправен. Испания се включва през 1990 г., а Лихтенщайн през 1991 г.

Първата цел е била установяването на свободна търговия на индустриални стоки между страните-членки. Тази цел се постига още в края на 1966 г. - 3 години преди предвиденото. Тарифите и вносните мита са премахнати за всички стоки, с изключение на селскостопанските (въпреки че известен брой продукти, произвеждани от селскостопански суровини, също са без мита). От юли 1990 г. са премахнати всички ограничения и мита в търговията с риба и други морски продукти.

Всяка ДЧ запазва свобода в търговската си политика по отношение на трети държави (нечленуващи в ЕФТА) и именно поради това ЕФТА не се счита за „митническо обединение“.

За страните-членки на ЕФТА, които не членуват в ЕО (днес това са само Норвегия, Швейцария и Лихтенщайн), много по-важна от търговията помежду им е търговията им с ЕО, която съставлява повече от 1/2 от техния внос и износ.

ЕФТА от своя страна също е най-важният търговски партньор на ЕО. Близостта на търговските връзки между ЕФТА и ЕО е една от причините да се проведат преговори за Свободна търговска зона, включваща първите 6 държави - учредителки на ЕО и други западноевропейски страни.

На среща на търговските или външни министри на всички държави членки на ЕФТА и ЕО в Люксембург се решава създаването на **Европейско икономическо пространство (ЕИП)**, включващо всички ДЧ на ЕФТА и ЕО, и установяването на по-голямо сътрудничество в други области (образование, култура и околна среда).

По инициатива на председателя на ЕК Жак Делор от края на 1989 до октомври 1991 г. се водят преговори, в резултат на които се сключва Споразумението за ЕИП, в сила от 1 януари 1993 г.

То възпроизвежда извън ЕО много от действащите вътре в Общностите разпоредби - напр. относно свободното движение на капитал, хора, стоки и услуги.

ЕИП е преходно образувание без големи самостоятелни задачи. По същността си то представлява опит да се постигнат изгодите от едно пълноправно членство в Общия пазар за онези страни, които по една или друга причина са останали извън него (тогава Норвегия, Исландия, Лихтенщайн, Швейцария, Финландия, Австрия, Швеция и т. н.). За някои от тези страни то представлява подготовка - вътрешна (на общественото мнение) и външна (законодателство и практики) за пълноправно членство в ЕО и ЕС - Австрия, Финландия и Швеция се оттеглят от ЕИП и влизат в ЕС през 1995 г.

3. По-важна за нас беше **Централно-европейската асоциация за свободна търговия (ЦЕФТА)** - източната имитация по пътя към ЕС.

Централноевропейското споразумение за свободна търговия е подписано през 1992 г. от четири страни - Чехия, Словакия, Унгария и Полша. Започва да се прилага от март 1993 г. По-късно се присъединяват Словения, Румъния, България.

То дава възможност в страната-членка да се появят на по-ниски цени повече стоки от останалите страни, подписали споразумението. Защото те ще бъдат освободени от досега налаганите мита по вноса. Това, разбира се, увеличава разнообразието на стоки. Но естествено повишава и конкуренцията. Подписването на споразумение за свободна търговия обикновено води до увеличение почти с 50% на стокообмена с дадената страна.

Тази перспектива не се посреща с особена радост от местните производители - те не са подготвени и за сблъсък с именитите си конкуренти от бившето „семейство на СИБ“ (Съвета за икономическа взаимопомощ – социалистическият опит за организиран отговор на европейските интеграционни общности). По простата причина, че в т. нар. „страни-отличници“ - Чехия, Полша, Унгария и Словения - се изсипаха огромни потоци чужди инвестиции, производството се модернизира, себестойността му се понижи. Изнасяйки стоки в другите страни, те могат да застрашат местните производители, себестойността на стоките на които е по-висока. Споразумението дава добри резултати. Стокообменът например на Полша с другите страни-членки се утроява за първите пет години, а Унгария удвоява външнотърговския си стокообмен със страните в ЦЕФТА. България също успя значително да намали отрицателното салдо в търговията си със страните от ЦЕФТА и да увеличи обема на търговията. Успоредно с усилията за облекчаване на търговията помежду си, всички страни се стремят чрез ЦЕФТА да докажат, че са достойни за Европейския съюз.

4. Европейска банка за възстановяване и развитие (ЕБВР).

След падането на Берлинската стена политическите и икономическите промени в страните от Централна и Източна Европа се нуждаят от влиятелна международна институция, която да подкрепя проходащата пазарна икономика в целия регион. ЕБВР се създава, за да работи в страните, въвеждащи принципите на многопартийна демокрация, политически плурализъм и пазарна икономика в Централна и Източна Европа - общо 26 (Азербайджан, Албания, Армения, Беларус, България, Босна и Херцеговина, Грузия, Естония, Казахстан, Киргизия, Латвия, Литва, Македония, Молдова, Полша, Русия, Румъния, Словакия, Словения, Таджикистан, Туркменистан, Узбекистан, Унгария, Украйна, Хърватска и Чехия).

Седалището на ЕБВР е в Лондон. Тя действа като самостоятелна международна организация с 60 члена (58 държави, ЕИБ и ЕС), всеки от тях представен в Управителния Съвет и Съвета на Директорите. Напълно погрешно е да се смята, че ЕБВР е „европейски клон“ на МБВР, въпреки някои общи цели.

ЕБВР финансира проекти и в частния, и в държавния сектор. Основните форми на финансиране са кредити, дялови участия и гаранции. „Силата“ на банката е в много богатата информация за възможностите и проблемите на всяка от 26-те страни от Централна и Източна Европа, която предоставя на инвеститорите. ЕБВР се ползва с висок кредитен рейтинг и може да привлича средства от международния капиталов пазар при най-изгодни условия.

Отличително за банката е, че подкрепя преимуществено екологични проекти и играе важна роля в областта на ядрената безопасност. Първоначалния капитал на ЕБВР е 10 млрд. евро, удвоен през 1996 г. на срещата в София до 20 млрд. евро.

Банката подпомага основно:

- Финансовия сектор - за постигане на финансова стабилност чрез децентрализация и подобряване на конкуренцията и асортимента на предоставяните финансови услуги в страната;

- Малки, средни и ново възникващи предприятия;

- Инфраструктурата ангажира важна част от дейността на банката - тя се стреми да способства за комерсиализация, укрепване на организационната и нормативна база, разширяване на кръга от източници на финансиране и поощрява участието и на частния сектор;

- Структурното преустройство на големите предприятия е област, в която ЕБВР ползва своя опит и се старее да подкрепя реструктурирането на жизнеспособните крупни предприятия, щателно отбирайки негодното число проекти, които могат да имат „силно положително въздействие“;

- Поддръжката на благоприятен инвестиционен климат.

IV. ВОЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИ ОРГАНИЗАЦИИ В ЕВРОПА - НАТО, ОССЕ, ЗЕС

В Европа днес действат 3 военно-политически организации, които често се объркват или въобще не се познават. Най-старата от тях е Западно-европейският съюз (ЗЕС). Най-голямата е Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ). Несъмнено най-влиятелната е Организацията на Северноатлантическия договор (НАТО).

Последните две не са чисто европейски - в тях членуват и неевропейски държави - но вярваме за наложително да ги разгледаме тук, макар и накратко.

Още повече, че Република България е асоцииран член на ОССЕ, през 2003 г. подписва договор за членство в НАТО, и асоцииран партньор на ЗЕС.

1. Най-голямата и очевидно най-влиятелната и важна международна военно-политическа организация в света днес е **Организацията на Северноатлантическия договор** (НАТО - на английски NATO, съкратено от the North-Atlantic Treaty Organization, на френски OTAN - Organisation de Trait e d'Atlantique Nord).

1.1. Създаване на Северноатлантическия съюз. След Втората световна война западноевропейските страни осъзнават, че противопоставянето между Западна Европа и СССР е неизбежно. През март 1948 г. Франция и Великобритания официално поискват от САЩ да сключат договор за военен съюз за защита срещу съветската заплаха. Именно това желание на европейските страни да приобщят САЩ към проблемите на Европа е в основата на създаването на Северноатлантическия съюз.

Идеята се съдържа в декларация на американския президент Хари Труман от март 1947 г., известна като „Доктрината Труман“.

Северноатлантическият договор (СД) за създаване на НАТО е подписан на 4 април 1949 г. във Вашингтон от 12 страни, 10 от които европейски (Белгия, Дания, Франция, Исландия, Италия, Норвегия, Великобритания, Португалия, Люксембург, Холандия), заедно с Канада и САЩ. През 1954 г. се присъединяват Гърция, Турция и Федерална Република Германия; през 1982 - Испания; през 1999 г. - Унгария, Полша и Чехия, а Република България, заедно с Румъния, Словения, Словакия, Литва, Латвия и Естония се присъединяват през май 2004 г. През 2008 г. за приемане се подготвят Хърватска (поканена) и Македония (чиято покана бе отложена заради спора за името ѝ с Гърция).

СД се основава на Устава на ООН и по-конкретно на чл. 51, който урежда индивидуалното и колективното право на отбрана на страните-членки. Според СД страните-членки могат с единодушно съгласие да ка-

нят за членство европейски страни, които да спомагат за развитието на принципите му.

2.2. Принципи. НАТО е международна организация за отбрана, съставена от 26 независими и суверенни държави, различни по големина, население, политическо и икономическо развитие. Поради това е прието решенията в НАТО да се вземат с общо съгласие. Теоретично всяка държава има право на вето, а на практика - право на отлагане.

3.3. Предназначението на НАТО е при пълно зачитане на Устава на ООН и принципите на Международното право да осигурява защита на суверенитета и териториалната цялост на членуващите държави (според чл. 5 от Устава ако една от държавите-членки бъде нападната, всички други също се считат за нападнати) и да съдейства за международния мир и сигурност.

Основната цел на НАТО е да гарантира с политически и военни средства свободата и сигурността на всички свои ДЧ, съгласно принципите, изложени в Устава на ООН. В Доклада за бъдещите цели на НАТО от 14 декември 1967 г. се посочва, че най-належащата цел на НАТО е „да постигне мирен, справедлив и траен ред в Европа, в условията на съответстващи гаранции за сигурност“ и мерки за разоръжаване.

а) Отбранителна функция на НАТО.

От основаването си през 1949 г. НАТО е организация с отбранителна и възпираща функция, предоставяща взаимни гаранции в случай, че на територията на друга страна-членка бъде извършена агресия. Такава страна ще получи подкрепа от своите съюзници при нужда. Страните-членки имат право на лична преценка и не са автоматично обвързани с ангажменти. Чл. 5 от Вашингтонския договор дава на държавите свободата за избор на средствата, които може и да не бъдат военни.

Една от основните задачи на НАТО е да служи на съюзниците като незаменим център за трансатлантически консултации по всички важни въпроси. В чл. 4 на Северноатлантическия договор се предвижда, че „страните ще провеждат консултации всеки път, когато някоя от тях изложи мнение, че е застрашена териториалната цялост, политическата независимост или сигурността на страна-членка на пакта“.

б) Мисиите на НАТО по поддържане на мира.

В преамбюла на СД страните-членки изразяват „желанието си да живеят в мир с всички народи и всички правителства“, както и да защитават свободата на своите народи. В чл. 2 се подчертава, че „страните по договора ще допринасят за развитието на мирни и приятелски международни отношения“, ще се борят да отстранят противоречията между тях, за да може да се постигне стабилност и благосъстояние“. Сиреч взаимодействи-

ето между страните-членки на НАТО обхваща не само политическата област, но и икономически, научни и технически въпроси.

1.4. Седалището на НАТО е във Вашингтон, а европейската му квартира - в Брюксел.

1.5. Организацията на Северноатлантическия договор е междуправителствена и включва едновременно политически и военни органи. Основните органи са Генерален секретар, Северно-атлантически съвет (който функционира на различни равнища - държавни или правителствени глави, като в Прага през ноември 2002 г., когато бе поканена и България; външни министри или посланици - постоянни представители на държавите-членки), Парламентарна асамблея (представители на националните парламенти), Комитет за военно планиране (включващ военните министри на държавите-членки), Военен комитет (включващ началниците на генералните щабове), Постоянен военен комитет, Комитет за ядрено планиране, Политически комитет, Икономически комитет, Обединено командване и др.

От 60-те години Франция не участва във военните структури на НАТО. След атентатите от 11 септември 2001 г. тя изрази готовност да се завърне в тях, но действия в тази посока предприе едва през 2008 г. по инициатива на президента Никола Саркози.

1.6. Гражданска и военна структура на НАТО

а) *Генералният секретар на НАТО* се избира от Съвета на НАТО и се назначава по общо съгласие от правителствата на ДЧ след провеждане на консултации. Постът на Генерален секретар досега винаги е бил заеман от европейец, а представители на САЩ традиционно осъществяват военното ръководство.

Генералният секретар има едновременно политически и военни функции. Трябва да следи развитието и да ръководи провеждането на консултации и вземането на решения в НАТО. От 1957 г. Генералният секретар изпълнява ролята на председател на Съвета на НАТО, който преди това е бил председателстван на ротационен принцип от министрите. Генералният секретар е председател също и на Комитета по планиране на отбраната и на Групата за ядрено планиране, които са основните стълбове на сигурността. В своята дейност той е подпомаган от Заместник-генерален секретар, който го замества по време на отсъствията му.

Канцеларията на Генералния секретар включва: Изпълнителен секретариат, Информационно и Пресбюро и Службата за сигурност на НАТО.

б) *Съветът на НАТО* (известен още като Северноатлантически съвет) е най-висшият политически и ръководен орган на Съюза. Той взема решенията си единодушно (всяка страна-членка има право на вето). Всяка ДЧ има по 1 глас.

Съветът се председателства от Генералния секретар на НАТО. Съществува и почетна председателска длъжност, която се предоставя на ротационен принцип на представителите на 26-те ДЧ.

Пред Съвета на НАТО може да бъде повдигнат всякакъв въпрос и в него страните-членки могат да провеждат консултации по всички въпроси, засягащи тяхната сигурност. Той взема най-важните решения.

Заседава поне 2 пъти годишно в Брюксел и се състои се от представители на всички страни-членки. В състав представители на най-високо равнище Съветът заседава по въпроси от изключителна важност (като в Прага през ноември 2002 г., когато България и още 6 държави бяха поканени за членове), а обикайно заседава в състав външни министри. Всяка една от страните-членки има постоянен представител с ранг на посланик, който ръководи националната делегация. Когато Съветът на НАТО заседава на ниво посланици, носи името Постоянен съвет на НАТО.

Всяко заседание завършва с „резюме на решенията“.

в) *Комитетът по планиране на отбраната* управлява специфичните дейности, свързани с отбраната. Той определя насоките на дейност на военните структури на НАТО. Състои се от министрите на отбраната на всички ДЧ, с изключение на Франция. Тя участва в работата на комитета в зависимост от разглежданите въпроси.

г) В *Групата за ядрено планиране* участват представители на всички ДЧ, с изключение на Франция. Исландия участва в нея като наблюдател. Както Комитетът по планиране на отбраната, така и Групата за ядрено планиране се създават през 1996 г. след като Франция напуска общата военна структура. Групата за ядрено планиране се председателства от Генералния секретар на НАТО и трябва да заседава на ниво министри на отбраната най-малко два пъти в годината. Тя е основният орган за консултации по всички въпроси, отнасящи се до ролята на ядрените сили в политиката за сигурност и отбраната на НАТО.

д) *Военният комитет*, създаден през 1949 г., е най-висшият военно-оперативен орган на НАТО. Тя е подчинена на Северноатлантическия съвет, Комитета за планиране на отбраната и на Групата за ядрено планиране. В мирно време той е натоварен да подготвя мерките и плановете, които са необходими за общата отбрана в Европа. Събира се на сесии не по-малко от два пъти в годината, а ако е необходимо и по-често. Военният комитет се председателства от Генералния секретар на НАТО и се състои от началниците на Генералните щабове на въоръжените сили на всички ДЧ.

1.7. Реформата в структурата на командването.

След юли 1994 г. НАТО има само две върховни командвания: Съюзното командване в Европа и Съюзното командване за Атлантика.

Съюзното командване в Европа е подчинено на Върховен командващ на обединените въоръжени сили в Европа. То има за своя главна задача да спомага за поддържането на мира, сигурността и териториалната цялост на ДЧ. В случай на въоръжен конфликт Съюзното командване в Европа има за задача да поеме ръководството на всички сухопътни, морски и въздушни операции в зона, която обхваща около 2 млн. кв. км. сухопътна територия и 3 млн. кв. км. морски райони. Главната квартира на Съюзното командване в Европа е в Белгия, на около 60 км. от Брюксел.

Командващият американските въоръжени сили в Европа изпълнява длъжността и на Върховен командващ на обединените въоръжени сили в Европа. Той има множество подчинени командвания. Върховното командване на НАТО в Европа има в свое разпореждане Постоянни военноморски сили в Средиземно море.

Върховният командващ за Атлантика има за задача в мирно време да подготвя планове за отбрана и да ръководи ученията за подготовка на видовете въоръжени сили.

1.8. Състав на силите на НАТО.

Силите, с които разполага НАТО, са разпределени в три категории: сили за незабавно и бързо реагиране, основни сили за отбрана и сили за поддръжка. Основните сили за отбрана включват активни сухопътни, военновъздушни и военноморски сили. Те са съставени от национални и многонационални формирования, чието ниво на подготовка е различно.

1.9. Новите структури на НАТО.

След края на Студената война Северноатлантическият съюз изяви желание да започне сътрудничество с всички страни от бившия Варшавски договор, които проявяват желание да се присъединят към НАТО. За тази цел бяха създадени два органа - Съвет за Северноатлантическо сътрудничество и Програма „Партньорство за мир“, които допринасят за развитието на отношенията между НАТО и страните, не принадлежащи към Съюза. Съветът за Северноатлантическо сътрудничество е форум, на който се събират представители на Северноатлантическия съюз с представители на страните от бившия Варшавски договор. Създаден през ноември 1991 г., този Съвет позволи да се развие сътрудничество в областта на военната стратегия на планирането на отбраната, а също така и в областта на ядреното разоръжаване. През 1997 г. Съветът за Северноатлантическо сътрудничество бе заменен от Евроатлантически съвет за партньорство.

Първоначално формулировката „Партньорство за мир“ беше подсказана през октомври 1993 г. от американския президент Бил Клинтън. През 1994 г. Програмата „Партньорство за мир“ бе предложена от НАТО на държавите от Централна и Източна Европа и официално обявена от

НАТО по случай сесията в Брюксел през януари 1994 г. с участието на 28 страни.

Присъединявайки се към „Партньорство за мир“, бившите социалистически страни поеха ангажимента да спазват основните принципи на западното общество - демокрация, граждански контрол върху военните структури, прозрачност на военните бюджети и др. Партньорите поемат също ангажимента да защитават принципите на международното право и потвърждават своите намерения да изпълняват задълженията, произтичащи от Устава на ООН и да съблюдават принципите, прокламирани от Всеобщата декларация за правата на човека от 1948 г. Партньорите не могат да се възползват от чл. 5 на СД, който гарантира, че агресия срещу една ДЧ се възприема като агресия срещу всички членове на Алианса.

През май 1997 г. Русия и НАТО подписаха в Париж документ, наречен „Основополагащ акт за осъществяването на сътрудничество и за взаимна сигурност между НАТО и Руската федерация“, който учредява един постоянен съвместен съвет, посредством който Русия се приобщава към всички решения по въпросите на сигурността в Европа.

1.10. НАТО и операциите на ООН. Твърде често, особено в последните години, Съветът за сигурност на ООН, който не разполага със собствени въоръжени сили, възлага на силите на НАТО осъществяването на умиротворителни или миропазващи операции в различни точки на света под мандата (от името и под флага на) ООН. Понякога в такива операции редом със силите на НАТО участват и военни формирования от други страни, сред които и България - в операциите в бивша Югославия, в Камбоджа, Афганистан и другаде).

Първата намеса на НАТО в чужбина след края на Студената война е през 1994 г. във въздушната зона над Босна. Това става по искане на ООН.

В Европа НАТО работи в тясно сътрудничество със създадената през 1995 г. Организация за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ) и с Европейският съюз (ЕС) и Западно-европейския съюз (ЗЕС).

2. Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ).

На 1 август 1975 г. в Хелзинки завършва срещата на държавните или правителствени ръководители на 33 европейски държави (сред които и България), САЩ и Канада. Подписан е Заключителен акт на Съвещанието за сигурност и сътрудничество в Европа - един от най-важните документи за установяване на траен мир в Европа. През декември 1994 г. Съвещанието прераста в Организация. Днес в ОССЕ членуват 55 държави „от Ванкувър до Владивосток“.

ОССЕ осъществява своите дейности чрез:

Асоциация на прокурорите в България

- Срещи на най-високо равнище, които взимат най-важните решения;
 - Конференции за преглед, които подготвят срещите на върха;
 - Съвет на министрите на външните работи, който осъществява практическото изпълнение на решенията - заседава веднъж годишно от 1990 г. насам;
 - Постоянен съвет - главният политически орган, състоящ се от по 1 постоянен представител на всяка ДЧ. Заседава всяка седмица в двореца Хофбург във Виена и взема решения с единодушие;
 - Форум за сътрудничество по сигурността;
 - Висш съвет/ Икономически форум;
 - Парламентарна асамблея, създадена през 1991 г., състояща се от 317 депутати от националните парламенти на всички 55 ДЧ. Делегацията на българското Народно събрание се състои от 5 представители и 5 заместници. Провежда по 1 сесия годишно в различна ДЧ;
 - Съд за помирение и арбитраж, създаден през 1992 г. по силата на Конвенцията за помирение и арбитраж на ОССЕ. Седалището е в Женева. Той не работи постоянно, а се състои от по един арбитър и един заместник-арбитър и от по двама помирители от всяка ДЧ. България не е страна по Конвенцията и не участва в работата на Съда.
- През 2004 г. Република България беше председател на ОССЕ.

3. Западноевропейски съюз (ЗЕС).

През март 1947 г. във френския град Дюнкерк Франция и Обединеното кралство подписват договор за взаимопомощ в случай на военно нападение (има се пред вид възможно ново нападение от Германия), известен като Дюнкеркския пакт.

На 17 март 1948 г. се подписва Брюкселския договор, с който към Дюнкеркския пакт се присъединяват Белгия, Холандия и Люксембург в стремеж за установяване на система за колективна отбрана срещу военна агресия от която и да е трета държава.

Постепенно новото разделение на Европа става неизбежно - заплахата вече не идва от Германия, а от съветския изток... На 4 април 1949 г. се създава НАТО.

Франция изразява готовност да съдейства за приобщаването на Германия и Италия (победени във Втората световна война) - на 23 октомври 1954 г. в Париж се подписва Парижкия договор, който отменя Брюкселския и създава цялостна международна организация, наречена Западноевропейски съюз, включваща и Италия и Германия. Към тях по-късно се присъединяват Испания и Португалия (1990 г.) и Гърция (1995 г.) - така държавите-членки стават общо 10.

През 1992 г. в Рим се подписват договори за асоциирано членство на Исландия, Норвегия, Турция, Чехия, Унгария и Полша (ДЧ на НАТО, които не членуват в ЕС) и за даване на статут на наблюдател на Дания, Ирландия, Финландия, Швеция и Австрия (последните две от 1995 г. - тези 5 държави пък членуват в ЕС, но не и в НАТО).

През 1994 г. в Кирхберг се подписват споразумения, по силата на които 7 източно-европейски държави получават статут на асоцииран партньор - България, Румъния, Естония, Латвия, Литва, Словакия и Словения. Същите 7 държави през 2004 г. влязоха в НАТО и от асоциирани партньори автоматично станаха пълноправни членове на ЗЕС.

Структурата на ЗЕС включва Парламентарна асамблея (консултативен орган), Съвет на най-високо равнище (взима основните политически решения), Съвет на министрите на външните работи (осъществява оперативното ръководство на съюза), Постоянен съвет (постоянно действащ орган, включващ постоянни представители на ДЧ), Генерален секретариат, Институт за изследване на сигурността в Париж, Военен комитет и редица работни групи.

ЗЕС е единствената европейска организация, която има компетенции в областта на отбраната. Този „политико-военен съюз“, подобно на НАТО, има за главна цел да осигури колективна отбрана за всеки от своите членове в случай на агресия. На практика ЗЕС винаги е бил считан за европейско крило на НАТО и никога не е имал самостоятелни функции или дейности.

Договорът от Амстердам, в сила от 1 май 1999 г., дава на ЗЕС статут на част от ЕС и му възлага задачи в разработването на обща отбранителна политика като „въоръжена ръка на Съюза“. От 1999 г. започна изграждането на 50-хиляден европейски омиротворителен корпус, който при нужда да действа на територията на Европа за предотвратяване или прекратяване на конфликти.

V. СЪВЕТЪТ НА ЕВРОПА

Първата голяма европейска международна организация е Съветът на Европа (СЕ). Тя заслужава специално внимание.

Създаден на 5 май 1949 г., в края на 2008 г. той обединява 47 европейски държави с над 800 млн. население, сред които от 7 май 1992 г. е и България. (Единствената европейска държава, която не членува в СЕ, е Беларус, заради тоталитарния режим на президента Лукашенко).

1. Задачите на Съвета на Европа са:

а) да защитава правата на човека, плуралистичната демокрация и правовата държава;

Асоциация на прокурорите в България

б) да благоприятства осъзнаването и оценяването на културната идентичност на Европа и опазването на нейното многообразие;

в) да съдейства за решаване на големите европейски проблеми (проблемите на малцинствата, ксенофобията, нетърпимостта, защита на околната среда, човешкото клониране, СПИН, наркотици, трафика на хора, организираната престъпност и др.).

г) да работи за запазване и повишаване на жизненото равнище на европейците;

д) да задълбочава демократичната сигурност в Европа, като подкрепя политическите, законодателните и конституционните реформи.

На практика се приема, че СЕ не се занимава единствено с военни въпроси. Неговата работна програма включва следните сфери на дейност: права на човека, медии, правно сътрудничество, социални и икономически въпроси, здравеопазване, образование, култура и културно наследство, спорт, младеж, местно самоуправление и транс гранично сътрудничество, околна страна и регионално планиране.

2. Най-съществената дейност на Съвета на Европа е изработването и подписването на международни договори и конвенции. Сред най-важните са посочената вече Европейска конвенция за защита на правата на човека и основните свободи (ЕКПЧ) от 1950 г., Рамковата конвенция за защита на националните малцинства от 1995 г., Протоколът за забрана на смъртното наказание от 1983 г. и ред други.

ЕКПЧ е документ с безпрецедентен обхват, който определя неотменимите права и свободи на всяко човешко същество и задължава европейските държави да гарантират тези права на всеки техен гражданин, както и на чужденците и на лицата без гражданство. В онези години приемането ѝ е имало ефекта на революция в областта на международното право, поради засилената закрила, която дава, и поради гаранциите за спазването ѝ. България ратифицира Конвенцията през 1992 г. Нормите на Конвенцията имат пряко приложение във вътрешното право на държавите - т. е. не е необходимо последващо действие на държавата за изпълнението ѝ. В повечето страни, разбира се и в България, ЕКПЧ, както и всеки международен договор, се прилага от съда с предимство пред вътрешните закони в случай на противоречие между тях.

Навярно най-важната особеност на Конвенцията е, че освен другите държави, отделни граждани също могат да се позовават на разпоредбите ѝ - всеки гражданин може да търси защита на правата си, уредени от ЕКПЧ, както пред национален съд, така и пред Европейския съд по правата на човека в Страсбург.

В самата конвенция е предвиден механизъм за контрол на изпълнението и спазването ѝ, който е максимално строг и ефективен. Европейс-

кият съд по правата на човека в Страсбург контролира спазването на правата, гарантирани от Конвенцията, и включва специалисти юристи от всички държави в Европа. Той разглежда жалби на отделни лица или държави за нарушение на права, уредени от ЕКПЧ. Решенията на Съда, с които се констатира такова нарушение, са задължителни за държавите, включително и когато се постанови обезщетение. Една от основните функции на Комитета на министрите на Съвета на Европа е да следи за спазването на решенията на Съда и досега никога европейска страна не си е позволявала да не изпълни такова решение!

Важна гаранция за спазването на правата и свободите, уредени от конвенцията, е Мониторингът на Съвета на Европа за състоянието на човешките права в младите демокрации. Неговите резултати се използват и за преценка на политическите критерии за членство в ЕС.

Рамковата конвенция за защита на националните малцинства е подписана през 1995 г. Конвенцията гарантира определени права само за отделните индивиди, принадлежащи към националните малцинства в съответната държава. С нея не се въвеждат „колективни права“, но държавата се задължава да предприеме мерки за осигуряване на равнопоставеността на хората, принадлежащи към национални малцинства, и да съдейства на националните малцинства да запазят съществените елементи на своята идентичност, в частност своята религия, език, традиции и културно наследство.

Зачитането на правата на националните малцинства е много съществена част от критериите за членство в ЕС. Западните демокрации, инспирирали създаването и приемането на Рамковата конвенция, намират зачитането на малцинствата и техните различия за изключително съществена необходимост във всяка демократична страна. В същото време те желаят да избегнат излишни конфликти, както и злоупотребата с предоставените права - парещ е споменът от войните на Балканите. Именно по тази причина липсва определение за „малцинство“. Това е и причината конвенцията да е „рамкова“ - тя няма задължителна юридическа сила, (за разлика от ЕКПЧ), но всяка от подписалите я държави трябва да предприеме съответните мерки (законодателни или практически), за да осъществи предвиденото в нея, т. е. тя е задължителна по отношение на резултата.

Рамковата конвенцията съдържа разпоредби с програмен характер, т. е. дадени са цели и резултати, които трябва да бъдат постигнати от всяка държава, но не се уточнява как - всяка страна има свободата да избере начините, като се съобразява с конкретните особености на историческото минало, политическата и етническата обстановката. За резултата следи Съветът на Европа чрез своя мониторинг.

3. В СЕ могат да **членуват** само страни с доказано демократично обществено устройство. За да помогне за укрепването на по-младите демокрации, СЕ осъществява постоянно наблюдение („мониторинг“) на състоянието на демокрацията, правата на човека, свободата на словото и медиите, правата на малцинствата и функционирането на съдебната система. До 1999 г. под такова наблюдение беше и България, след което бе установено, че страната ни има стабилни демократични институции, гарантиращи правата на човека и защитата на малцинствата и това позволи на Европейската комисия да започне преговори с България за членство в Европейския съюз.

4. Съветът на Европа, обаче, е напълно самостоятелна международна организация, напълно отделна и различна от Европейския съюз (макар много често да ги объркваме). Седалището на СЕ е в Страсбург. **Основните му органи са:**

4.1. Парламентарната асамблея на Съвета на Европа (ПАСЕ) е съветелен орган, но решенията ѝ играят важна роля за определянето на насоките в дейността на Комитета на министрите. Дискусиите оказват влияние и върху правителствата, когато членовете на ПАСЕ ги продължат в националните си парламенти.

ПАСЕ се състои от 612 депутати - 306 представители и 306 заместници (при 44 ДЧ през 2003 г.). Те, обаче, не се избират в избори (като депутатите в националните парламенти или Европейския парламент). Националните парламенти на държавите-членки избират своя делегация в ПАСЕ, която по възможност трябва да включва представители на всички парламентарни групи. Делегациите на най-големите ДЧ (Русия, Франция, Германия и др.) се състоят от по 18 депутати, а на най-малките (Андора, Лихтенщайн и др.) - от по 2. Българската делегация се състои от 6-ма депутати (3-ма представители и 3-ма заместници).

В ПАСЕ депутатите се организират в парламентарни групи, но не по национален признак (група на Италия, на Швеция и т. н.), а по политически, като действат 5 постоянни групи на основните политически формации.

Асамблеята се събира на едноседмично заседание всяко тримесечие в заседателната зала на Двореца на Европа в Страсбург. Заседанията са публични. Освен редовните заседания, ежегодно се провежда и пролетна сесия в една от държавите-членки.

Асамблеята избира председател между своите членове, обикновено за три последователни едногодишни мандата. Председателят, заместник-председателите и председателите (18 на брой) на петте политически групи съставляват Бюрото на ПАСЕ.

Асамблеята избира също Генерален секретар на Съвета на Европа, секретар на ПАСЕ и съдиите в Европейския съд по правата на човека.

4.2. Комитетът на министрите (КМ) съдейства за практическото осъществяване на задачите във всяка страна. Състои се от министрите на външните работи на всички ДЧ и взема решения по дейностите на СЕ в изпълнение на препоръките на ПАСЕ и Конгреса на местните и регионални власти в Европа, а също и по предложенията на различни междуправителствени комисии и конференции или отделни министерства. Той одобрява програмата за действие и бюджета на СЕ.

Заседава поне два пъти годишно, а поне два пъти месечно се срещат посланиците на ДЧ по текущи въпроси. Всеки министър председателства КМ на ротационен принцип за период от 6 месеца, като смените стават обикновено през май и ноември. КМ приема решения и препоръки най-често с квалифицирано мнозинство от 2/3 от членовете, а също и декларации и резолюции по текущи политически въпроси.

4.3. Конгресът на местните и регионални власти е създаден през 1994 г. като консултативен дискуссионен форум, обединяващ представители на местните органи за управление в отделните страни и спомагащ за обсъждането и решаването на регионалните проблеми.

Всяка държава е представена от делегация със същата големина, като тази в ПАСЕ, но включваща представители на съответните видове местни и регионални власти, както и политическите сили в тях (България се представлява от представители на общинските и областните власти). Конгресът се състои от две камари: Камара на местните власти и Камара на регионите. Всяка от тях си избира председател и бюро с двугодишен мандат. Председател на конгреса се избира също за две години, последователно от всяка от камарите.

Конгресът провежда поне една сесия всяка година. Между сесиите действа Постоянна комисия, състояща се от по 2 представители на всяка ДЧ.

5. Действието на ЕКПЧ и работата на **Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ)** заслужава по-голямо внимание, защото всеки гражданин на всяка държава-членка - и всеки българин, включително и ти! - може да заведе дело пред ЕСПЧ, ако са нарушени неговите права по ЕКПЧ.

ЕКПЧ от 1950 г. е може би най-значимото постижение на СЕ, влязла в сила през 1953 г., за България от 1992 г. Тя определя неотменимите права и свободи на всеки човек и задължава страните да гарантират тези права. Нещо повече - с конвенцията се създава международна съдебна система за нейното прилагане, която позволява индивиди и държави, без значение на националността, да подават жалби за нарушения на гарантираните от конвенцията права до органите в Страсбург, предвидени със същата конвенция.

Индивидуалните жалби се отнасят до все по-разнообразни проблеми:

- права на затворниците;
- достъп до съдилищата;

Асоциация на прокурорите в България

- право на справедлив процес в рамките на разумен срок;
- свобода на пресата, радиото и телевизията и ред други.

С Протокол 11 към ЕКПЧ, от 1 ноември 1998 г. на мястото на съществуващата преди система от органи за контрол (Комисия по правата на човека и др.) се създава постоянен Европейски съд по правата на човека (ЕСПЧ). Този съд е пряко достъпен за всички хора и неговата юрисдикция е задължителна за всички ДЧ.

Броят на съдиите е равен на броя на ДЧ (през 2008 г. – 47). Всяко правителство предлага листа с 3-ма кандидат-съдии, като процедурата се наблюдава от КМ. Съдиите се изслушват от комисия и се избират от ПАСЕ. Те не представляват държавите, които са ги предложили, и са напълно независими при изпълнението на своите задължения.

Съдиите избират от своя състав председател на Съда и четирима председатели на отделения, двама от които са и заместник-председатели на Съда. Във всяко отделение се формират състави от по 3 или 7 съдии.

Някои по-сложни дела се гледат от Голямо отделение от 17 съдии, сред които задължително са председателят на Съда, заместниците му и другите председатели на отделения.

Решенията на съда не могат да се обжалват и подлежат на изпълнение във всички ДЧ. С тях се установяват нарушенията на правата на човека, защитени от Конвенцията, и се присъждат значителни обезщетения. Това принуждава държавите да вземат мерки, за да не се допускат нови нарушения на Конвенцията.

- *Кой може да се обърне към ЕСПЧ?* ЕКПЧ дава възможност отделни лица или групи да отправят жалба в Съда в Страсбург за нарушение на нейните норми от някоя европейска държава. Жалбоподателите могат и да не са граждани на държавата, срещу която се оплакват.

- *Защо?* Жалбата ще се бъде разгледана от ЕСПЧ в Страсбург само ако претендира за нарушение на текст от ЕКПЧ - чрез някакво действие на държавни институции, органи или отделни държавни служители, или бездействие (напр. липса на подходяща защита на гарантираните по Конвенцията права, каквато държавата е длъжна да осигури). Можете да съдите държавата само ако тя (чрез нейните органи или закони) нарушава правата ви по ЕКПЧ, но не и когато частно лице ги накърнява. Разбира се, не може да се подава жалба, когато нарушението е очевидно малозначително.

- *Как?* Задължителна предпоставка за завеждане на дело в Страсбург е да бъдат използвани всички законни начини за защита в съответната страна, чак до последната инстанция, и едва след това въпросът може да се отнесе в Страсбург, т. е. „да са изчерпани всички вътрешно правни средства за защита“. Жалбата може да се подаде в Страсбург в срок до 6 месеца от изпробването на последното вътрешно правно средство (напр.

до 6 м. от произнасянето на Върховния касационен съд). ЕСПЧ не може по никакъв начин да се произнася по решенията на националните съдилища - нито да ги отменя, нито да ги изменя. Той не е инстанция „над“ националните съдилища. Неговите решения установяват единствено, че е извършено нарушение на правата, гарантирани от ЕКПЧ, и че за това нарушение е отговорна конкретна страна. С тях може и да се присъждат обезщетения, които държавата трябва да плати на пострадалите лица. Той не се интересува от въпроса дали, например, самото лице е извършило някакво нарушение по вътрешното право (напр. кражба и др. подобни, каквито бяха някои от българските случаи). Той се произнася само по това дали срещу това лице има някакво нарушение на правата, гарантирани от Конвенцията.

6. През 1990 г. бе създадена **Европейска комисия за демокрация чрез право** (известна като *Венецианска комисия*), обединяваща независими експерти. Нейната задача е да съдейства за осъществяването на проекти за насърчаване на мерките за защита на правата на човека, законодателни реформи, укрепване и развитие на демокрацията и правовата държава.

През 1998 г. се създава **Група на държавите против корупцията**, а през 1999 г. - **Комисар по правата на човека**, чиято задача е да поощрява осведомеността на гражданите по въпросите на правата на човека в държавите-членки, да следи за недостатъци в законодателството и да подпомага защитата на правата на човека.

7. Съветът на Европа установява **общите европейски символи**:

- Европейският флаг е син с 12 златни звезди, които символизират единството, целостта, съвършенството - и обединението на европейските народи. Приет за флаг на СЕ от КМ по предложение на ПАСЕ през 1955 г. От май 1986 г. е приет за официален флаг и на ЕС.

- Европейският химн е приет от КМ през 1972 г. - прелюдията към „Ода на радостта“ от Лудвиг ван Бетовен, в аранжировање на Херберт фон Караян.

- През 1964 г. Комитетът на министрите определя 9 май за Ден на Европа.